

Tartalom

MÉCSÉS A TE IGÉD

SEFCSIK ZOLTÁN / A zárt ajtók megnyílnak	121
--	-----

TANULMÁNYOK

CSERHÁTI MÁRTA / Posztmodern történelem és történeti Jézus-kutatás	122
SZIRTES ANDRÁS / Istenismeret és kinyilatkoztatás Bultmann teológiájában	127

KITEKINTÉS

TARR ZOLTÁN / Beszámoló az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának üléséről	134
ROZS-NAGY SZILVIA / Hírek a világkereszténység életéből	137

FIGYELŐ

BOGDÁNYI MÁRIA – BOGDÁNYI GÁBOR / Tapogatózások	139
KORMOS GYULA / Műemlékorgona-felmérés egyházunkban	141
BOHUS IMRE / Egyházi énekeink kincsházának hűségese őrzője	144
ZSUGYEL ADÉL / A tanulható liturgia	146

FÓRUM

ECSEDI ZSUZSA / Megjegyzések a liturgia-vita kapcsán	154
--	-----

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

DARAGUS ENDRE / Húsvét ünnepe utáni 1. vasárnap (Quasi modo geniti)	156
ZELENÁK JÓZSEF / Húsvét ünnepe utáni 2. vasárnap (Misericordias Domini)	157
KÖCZE G. ÁRPÁD / Húsvét ünnepe utáni 3. vasárnap (Jubilate)	158
KISS BÉLA / Húsvét ünnepe utáni 4. vasárnap (Cantate)	159

SEFCSIK ZOLTÁN

A zárt ajtók megnyílnak

Jn 20,19–20

Jó érzés lélekben visszatérni a kezdetekhez, ebbe a jeruzsálemi szobába, hogy mielőtt elindulnánk Húsvét utáni szolgálatunk újtaira, erőt és bátorságot meríthessünk.

Milyen kilátástalan helyzetből indul az egyház! Valószínűleg teljesen tanácstalanul vannak együtt a születő első gyülekezet emberei. Nem tudják, hogy lehet esélyük egyáltalán kimozdulni, amikor a lázadónak mondott Mester kivégzése után keresik a tanítványokat is. A zsidó főhatóságtól való félelem megbénítja őket. Azt hiszem a zárt ajtók képe örök szimbólum lehetne: a tanítványok előtt álló, leküzdhetetlennek tűnő akadályok, ellehetetlenítő körülmények jelképe. Ilyen helyzetből indul a Krisztus evangéliumának ügye! E tény persze nem ment meg minket az átmeneti riadalomtól hasonló helyzetben, és nem is teszi szükségtelemmé a józan gondolkodást, egészséges vitát, az útkereső stratégia készítést. Egyszerűen csak a biztató alapról szól: már az indulás is csoda volt, kilátástalan körülmények közepette – és mégis megtörtént. Mert az egyház Ura él! Valóban feltámadott, és íme ő a kellő időben megérkezik, hogy utat mutasson, s erőt az induláshoz, ahogy ott kezdetben is egyszer csak eljött, bár az ajtók zárva voltak...

„Eljött” – írja János. Megvallom, ebben az egyszerű szóval megfogalmazott csodában volt sokszor eddig is a reménységem. Jézus eljön, egyszer csak betoppan élethelyzetekbe, reménytelennek látszó állapotok, gondolatok közé. A magam részéről munkálkodom, kutatom a megoldási lehetőségeket, de hiszem, hogy az igazi áttörést ő adja majd: eljön. Nem tudom pontosan, hogy fogja tenni, de hiszem, hogy érkezik. Már úton van.

Milyen hosszútűrő az ő szeretete! Hiszen hányszor kellett már eddig is kimondva-kimondatlanul a tanítványok értetlensége miatt szenvednie. Most mégis – ahogy János leírja az eseményeket – perlekedés, szidalmazás nélkül igazítja helyre az övéit, kiegészíti ami még hiányos... Bár csak tudnánk mindig ilyen nagyvonalúak lenni, hogy ne csorbuljon se az igazság, se a szeretet! Emlékszem, egy konfirmandus-tábor végéhez közeledve zaklatottan menekültem vissza saját szobámba. Csak halkán mondtam ki, mert saját szívem is megrettent a mondattól: „Elegem van belőlük!” Elfogyott a türelem. Aztán hirtelen a szemem elé

került egy korábbi vendég által otthagyt kis igéslap: „Szerette az övéit e világban, szerette mindvégig.”

Még a később felbukkanó Tamás sorsa is biztató gondolatokat ébreszt! Urunk türelmes szeretetéből még az őszinte kételkedő Tamásnak is jut. Egy hét elteltével, talán már csak miatta, újra megnyílik az ég, és Jézus eljön, hogy most őt mentse. Ennyire fontos számára ez az egy, aki elveszett kételyei közepette! Ez az egy, akinek talán hosszabb a hitre jutás útja, aki nehezebben fogadja el társai szavát, akinek támaszra van szüksége. Nem olvasunk most sem perlekedésről, számonkérésről – a Feltámadott egyszerűen csak megadja azt amire szüksége van lemaradt tanítványának. És bár hosszú volt a hithez vezető útja, de hűséges Ura vezetésével Tamás is célba ér: ő mondja ki János evangéliuma legmagasabb szintű hitvallását: *Én Uram, és én Istenem!*

Jó tudni ezt, Tamás-típusú embereket látva, a bajbajutott hit útjait járva. Emlékszem engem egyszer a metrón ragadott ki ilyen tamáskodó lelkületemből. Néhány kudarcosnak ítélt gyülekezeti próbálkozás után, magammal és helyzetemmel elégedetlenkedve utaztam a metrón. Ott ücsörögve csak egy gondolat zakatolt bennem: „Miért nem mutatod meg magad Uram, miért vagy olyan távol...” Aztán a zötykölődés közepén egy fiatalokból álló csoport áll meg előttem feldíszített hátizsákokkal. Ahogy az egy kanyarban fordult az egyik csomag, a hátsó zsebre varrt kis kulcstartó megmutatta magát, s az arcomtól alig egy arasznyira olvashatóvá vált egy mondat: *Az Úr közel!* (Fil 4,5) Biztató a tudat, hogy a Mester utána megy a „tamásoknak”, s hallatja buzdító szavát: *ne légy hitetlen, hanem hívő...*

Vegyetek Szentlelket! – olvashatjuk még az evangéliumi jelenet folytatásában a Feltámadott szavait. Mert, íme a halált legyőző, a kilátástalan körülmények dacára tanítványaihoz betoppanó, az övéit mindvégig türelmes szeretettel terelgető Jézus új ajándékot is ígér: Szentlelkét, mellyel immáron a legbelső szívbeli ajtók mögé szeretne lépni. E jelenet még csak mennyei „előleg”, de jelzi – Húsvét után az addig zárt ajtók és új utak nyílnak, Pünkösöd felé tartanak tanítványai!

CSERHÁTI MÁRTA

Posztmodern történelem és történeti Jézus-kutatás

Mi indokolja, hogy a történeti Jézus-kutatás 1985 óta tartó, úgynevezett „harmadik hullámát” a szélesebben vett történettudomány keretein belül próbáljuk megérteni? Ennek legnyilvánvalóbb oka, hogy *maguk a kutatók* definiálják úgy a saját munkájukat, hogy velük új korszak köszöntött be a Jézus élete-kutatásban, amelyben a teológiai előfeltevéseket felváltják a tisztán történeti szempontok, szemben például az 1950-es és 60-as években Németországban zajló „második hullámmal”, ahol a fő cél a *történeti Jézus és a kériügmaticus Krisztus* közötti folytonosság megmutatása volt. J. P. Meier katolikus kutató szerint a korábbi rekonstrukciók valójában teológiai vállalkozások voltak, amelyek történetinek álcázták magukat. Ezzel szemben a mostaniak, állítja Meier, tisztán történeti állításokat tartalmaznak, nem hitvallásokat fogalmazznak meg, s nyitottak arra, hogy a történettudomány bármely érdek nélküli képviselője megvizsgálja őket.¹ Mivel a harmadik hullám öndefiníciója szerint tisztán történeti vállalkozás, meg kell próbálni elhelyezni a történetírás mai irányzatai és problémái között. Meg kell vizsgálni, hogy az egyes szerzők milyen módszereket és modelleket használnak, hogy milyen *metanarratíva*, vagy *nagy elbeszélés* tartja össze a rekonstrukciókat, és végül: hogy mennyire vannak a résztvevők tudatában a történettudomány általános válságának, amelyet a posztmodern szemlélet idézett elő, s hogyan reagálnak erre a válságra.

A TÖRTÉNELEM VÁLSÁGA

A MODERNIZMUS TÖRTÉNELEMSZEMLÉLETE

A 18. és a 19. század folyamán a történészek az objektívnek és értéksemlegesnek vallott természettudományok képeire és hasonlatosságára igyekeztek formálni a történetírást: a történeti fejlődés olyan egyetemes szabályait kutatták, amelyek megfelelnek a newtoni világegyetem

szabályainak. Új technikákat dolgoztak ki, amelyek a tények és legendák megkülönböztetésére szolgáltak, a dokumentumok alapos vizsgálata útján. A hegeli filozófia befolyása nagyban megemelte a történelem presztízsét, hiszen Hegel szerint maga a filozófia igazság is a történelemben mutatkozik meg. Ez volt a *klasszikus historizmus* kora, amelyben a történelem feladata lett, hogy az ember világának értelméhez közelebb vigyen. A történetírás *rankei* modellje a tudományos szabályok szigorú alkalmazásán, a primér források fontosságán és a történész érdek nélküli, semleges beállítódásán alapult. Jellemzői voltak, hogy a széles társadalmi folyamatok helyett az egyének szerepére, a társadalomtörténet helyett a politikára koncentrált, s az elméletet nem sokra becsülte. Azt feltételezte, hogy a történeti beszámolók magukban hordják önmaguk magyarázatát, s a történésznek nincs más dolga, mint hogy elmélyüljön kutatása tárgyában, s így hozza felszínre az ott rejlő értelmet.

Hamarosan azonban a politikátörténet helyett a társadalomtörténet került a középpontba, hiszen nyilvánvalóvá vált, hogy a rankei történetírást elmélet-ellenessége alkalmatlanná teszi a társadalmak nagyobb szerkezeti változásainak magyarázatára. A német historizmus egyéni szándékra és cselekvésre irányuló kutatásai mellett megjelent a francia *Annales*-iskola, valamint a *marxi* és *weberi* társadalomtörténetek, amelyek az átfogó demográfiai és gazdasági trendekre koncentráltak, s előkészítették a terepet a 20. század társadalomtörténészei számára, akik közül azután sokan a hétköznapi emberek élete, mikrotörténelme felé fordultak. Ez a fordulat később a *kulturális antropológia* hozzájárulásával gazdagodott, amely elméleti modelleket szállított annak megértéséhez, hogy hogyan integrálnak a társadalmak különböző értékeket mindennapi életükbe. A társadalomtörténészek rávilágítottak arra a sok szenvedésre is, amelyet bizonyos csoportoknak az ipari társadalmakon belüli marginalizálódása okoz, s ezzel megkérdőjelezték a nyugati társadalmak haladásáról és modernizációról szóló „nagy elbeszélését” is.

Összefoglalva: a modernizmus történetírásának fő paradigmái: az elméletellenes, dokumentum-, esemény és

¹ J. P. Meier: *The Present State of the „Third Quest” for the Historical Jesus: Loss and Gain*. Biblica 80. 1999. 463. o.

személyközpontú politikatörténet az egyik, a tudatosan elméletalkotó, társadalmi kontextussal és változásokkal foglalkozó társadalomtörténet a másik oldalon. Nevezhetjük őket *kisbetűs történelemnek* és *nagybetűs történelemnek*. A nagybetűs történelem hívei valami általános törvényszerűséget keresnek az egyes események mögött, amely valahonnan valahová halad. Kézenfekvő példa a marxista történetírás, amelynek metanarratívája szerint az emberi haladás útja az osztályharcon és a termelőszközök fejlődésén át vezet.

A POSZTMODERN KIHÍVÁS

A 20. század második felében folyamatosan erodálódott az értéksemleges tudományba és technológiába vetett hit, s ezzel a gazdasági és társadalmi haladás nagy elbeszélésebe vetett bizalom is. Egyrészt a tudománytörténészek feltérképezték, hogy mennyire meghatározó volt a tudományos-technikai forradalom nagyjainak munkásságában saját koruk politikai, társadalmi és vallásos miliője, másrészt a marginalizált és elnyomott csoportok tapasztalatainak felfedezése aláásta a nemzeti történelmek nagy elbeszéléseit, s ezzel megkérdőjelezték a történetírásnak mint a nemzeti önérzet táplálójának szerepét.² Mindezek mélyén felsejlett a nagy kérdés: *a hatalom és a tudás viszonyának* kérdése. Az a felismerés, hogy az ideológiák mennyire meghatározzák a történettudományt, arra készítette a posztmodern teoretikusait, hogy gyökeresen megkérdőjelezzék az objektív, megtörtént múlt és a történészi magyarázatok közötti kapcsolatot. Az egyik legjelentősebb posztmodern történész, Hayden White szerint a történeti elbeszélés nem a tények semleges hordozója, nem pusztán a tények kommentárja, hanem olyan költői és szónoki elemeket tartalmaz, amelyek a tényeket történetté változtatják, olyan értelmet tulajdonítva nekik, amely a történet állítása szerint magukból a tényekből fakad, holott valójában a történet ruházza fel őket ezzel az értelemmel.³

A posztmodern támadás első áldozatait természetesen a nagybetűs történelem képviselői voltak, mivel ezek ideológiai meghatározottsága nyilvánvaló. Ha a posztmodern kritika itt megállt volna, alighanem az akadémikus történetírás teljes helyeslésével találkozunk, hiszen ez utóbbi az érdek nélküli tudományos munka fontosságát hirdeti. A posztmodern azonban nem állt meg: a kisbetűs történetírást is célpontjává tette, rámutatva arra, hogy tények „objektív” kutatása nem lehetséges. A tények soha nem hordozzák magukban jelentésüket: ehhez mindig külső segísége van szükségük, olyan mozgatórugóra, amely már

² Lásd Joyce Appleby, Lynn Hunt, Margaret Jacob: *Telling the Truth about History*. W. W. Norton & Co. New York/London, 1995. Ötödik fejezet.

³ Hayden White: *Historical Emplotment and the Problem of Truth*. In: Keith Jenkins (szerk.): *The Postmodern History Reader*. Routledge. London, 1997. 392–396. o. Valamint H. White: *A történelem terhe*. Osiris. Budapest, 1997. Passim.

azon a szinten befolyásolja a kutatást, hogy mit tart a történész jelentős ténynek és mit nem, hogy mit válogat ki a tények sorából és mit hagy ki, és milyen sorrendbe állítja a kiválasztott elemeket. Az akadémikus történetírás másik illúziója is terítékre került, nevezetesen az, hogy a történetírás minden problémája megoldható pusztán technikai úton, az eredeti források figyelmes vizsgálatával. Az eredeti forrás azonban már maga is konstruált szöveg, amelynek tényeit az eredeti szerző már sajátos szempontjai alapján kiválogatta és kontextusba helyezte: a *primér szöveg* sem nyit tehát minden további nélkül ablakot a mögötte húzódó valóságra.

A kisbetűs, objektív történetírás legnagyobb erénye, az, hogy egymással össze nem egyeztethető értelmezéseket is megenged, tehát plurálisnak, liberálisnak és szabadnak tűnik, a posztmodern kritikusok szerint szintén jórészt látszat. A nagylelkűség csak azokra vonatkozik, akik elfogadják a tudományosság játékszabályait: az objektivitást, az értéksemlegességet és a „szakmaiságot”; azokat viszont, akik valamilyen bevallott szándékkal vagy érdekekkel közelítenek a történelemhez, a kisbetűs történetírás eleve kizárja. Ennek a látszólagos nagylelkűségnek a posztmodern kritikusok szerint az az oka, hogy az akadémikus történetírás egy olyan társadalmi csoport – a jólétben élő euro-amerikai középosztály – érdekeit szolgálja, amelynek már nincs szüksége jövőbe mutató ideológiára, hiszen számára, divatos terminussal élve, már elérkezett a „történelem vége”, azaz a történelem céljához ért: győzött a szabadversenyes kapitalizmus.⁴ Érdekes régi példája a középosztály és a történetírás szövetségének maga a nagy atya, Leopold Ranke, aki „értékmentes” levéltári vizsgálódásai során arra a következtetésre jutott, hogy a történelem legmagasabbrendű és legetikusabb államformája éppen az, amely saját korában és saját hazájában uralkodott.

A történetírás posztmodern kritikusai tehát a történeti beszédmódok mögött meghúzódó hatalmi játszmákat akarják felfedni. Nem csoda, hogy ez a kritika, amely sok, eddig természeti adottságként kezelt intézményről azt állítja, hogy ezek valójában ideológiai konstrukciók, nem marad meg a tudományosság keretei között, és részévé válik a nyugati világot megosztó *kultúrharcnak*. A korábbi klasszikus történetírás védelmezői harcolnak itt azokkal, akik új szempontokat képviselnek, akik a társadalmi nemek, a fajok, az etnikumok és az osztályok konfliktusos, a korábbi harmóniát megbontó szempontjait is a történelmi vizsgálódás tárgyává akarják tenni, s ebben időnként a posztmodern elméleteket is segítségül hívják.

A történészszakma természetesen érzékenyen reagál a történetírás alapelveit érintő támadásokra, s sokan megpróbálják visszaállítani a régi alapelvek tekintélyét. Kritikával illetik a posztmodern elméleteket, amiért túl olcsón akarják megúszni a történészkedést: nem véve tudomást a történeti érvelés szigorú módszereiről és szabályairól, s

⁴ Keith Jenkins: „Introduction”. *The Postmodern History Reader*. 15. o.

az ezekben beépített önkritikus, önellenőrző mozzanatokról. Még ennél is nagyobb veszély, hogy a naiv pozitivizmus fürdővizével együtt kiöntik a gyereket is, a történelmi igazságtétel lehetőségét. „Ha nincs igazság, nincs igazságtalanság sem. (...) Bármely esetleges igazságtalanság áldozatait és az ellene tiltakozókat megfosztják utolsó, és gyakran legjobb fegyverüktől: hogy elmondhassák, mi történt valójában. Csak a történetüket mesélhetik el, ami nem ugyanaz. Így erkölcsileg és politikailag minden lehetséges”⁵ – írja egy neves angol történész. Az igazság és hazugság kérdése tehát alapvető kell, hogy maradjon, még ha azt az illúziót fel is kell adnunk, hogy a történelmi szövegekből a valóság minden további nélkül kiolvasható. Talán, s ez lehet a posztmodern kritika egyik tanulsága, nem a történet színén, hanem a fonákján pillanthatjuk meg a valóság nyomait;⁶ de ez nem lehet ok arra, hogy feladjuk a valóság megismerésének igényét. S talán valóban joggal gyanakodhatunk, ha túl tökéletes a megfelelés a történész elmélete és az általa felsorakoztatott adatok között.

Ha a régi értelemben vett objektivitás nem is lehetséges, mégis lehet tenni azért, hogy a történelmi munka minél hitelesebb legyen. Ennek a módja nem az, hogy magukat érdek nélküli megfigyelőnek feltüntető kutatók egymástól elszigetelten, elefántcsonttoronyban működnek, hanem az, ha a történész munkája az egész demokratikus közösség nyilvánossága és kontrollja alatt zajlik, amely során a kutató vállalja a saját elfogultságait, ugyanakkor kiteszi magát annak is, hogy más elfogultságokkal és érdekekkel közelítő emberek az ő eredményeit értékeljék és vitassák. Különösen fontos ez ma, amikor a régi metanarratívák összeomlása azzal a veszéllyel jár, hogy az egyes közösségek úgy igyekeznek énképüket megőrizni, hogy elzárkóznak más csoportokkal való párbeszédétől. Előfordulhat, hogy különböző csoportok kinevelik a maguk történészeit, akik a saját magukról szőtt nagy történet igazolását adják, s már nem is érdeklődnek mások másféle elbeszélései iránt. A történetírásnak mindig is kettős funkciója volt, válaszul két alapvető emberi igényre. Az *őszinte szembenézés vágyára*, amely minél hitelesebben akarja megismerni a történelmet, és az *elismerés vágyára*, amely a mítoszalkotásnak kedvez. Ha különböző csoportok egymásra tekintet nélkül megalkotják a saját történelmüket, könnyű belátni, hogy a hitelesség igénye áldozatul fog esni a mítoszalkotás igényének. Ahhoz azonban, hogy a diálogus fennmaradjon, mindenki számára *elérhetővé* kell tenni bizonyos információkat: minden közösségnek késznek kell lennie arra, hogy a saját történetét és igazságát ütköztesse mások történetével és igazságával. Ez természetesen mindig a hatalmon levő csoportok számára a

legnehezebb: hiszen az ő nagy elbeszélésük mindig a hatalom megtartásának eszköze is. S ha a tudományos objektivitás már nem is lehet abszolút mérce egyes történelmi konstrukciók megítélésében, az mégis mindig jó jel, ha egy-egy közösség saját igazsága hozzáférhető és használható más közösségek tagjai számára is.

A TÖRTÉNELMI JÉZUS-KUTATÁS MINT TÖRTÉNETÍRÁS

Mi köze mindennek a történelmi Jézus kutatásához, amely hagyományosan mégis inkább teológiai tevékenységnek minősül? Az egyik nyilvánvaló kapcsolópont az az előbb említett szempont, hogy a tudás közkinccsé válása és nyilvános megvitatása elősegíti a tudományos munka hitelességét. Ebből a szempontból a történelmi Jézus-kutatás, különösen Észak-Amerikában, előnyös helyzetben van. Az American Academy of Religion vagy a Society of Biblical Literature ülésén a történelmi Jézus-szekció nyilvános ülései mindig zsúfolva vannak, nemcsak szakmabeliekkel, hanem minden rendű és rangú érdeklődővel, jelezve, hogy ennek a témának a jelentősége túllépett a szűk szakma, a teológus-társadalom, vagy akár az egyház határain. Jézus azokat is vonzza, akik számára a kereszténység hagyományos formái elveszítették vonzerejüket.

Ennél is fontosabb szempont azonban, hogy a történelmi Jézus-kutatás mint történelmi munka osztozik a történelemtudománynak az előbbieken vázolt problémáiban, sőt ezek fokozott mértékben érvényesek rá. Jézus alakja a bibliakutatás kezdetektől heves viták középpontjában állt, s mindegyik fél Jézussal igyekezett saját teológiáját vagy társadalmi programját igazolni. Ahogy a kutatás egyik résztvevője, J. D. Crossan megállapítja: „(...) furcsa dolgok történnek a történészekkel, ha a téma Jézus (...); ha a történelmi rekonstrukció aknamező, akkor a történelmi *Jézus* rekonstrukciója csak akna, mező nélkül.”⁷

Hagyományosan a történelmi Jézus-kutatás egyik célja az volt, hogy elkülönítse az evangéliumi hagyományok elemei közül azokat, amelyek „eredetiek”, tehát valószínűsíthetően Jézusra mennek vissza, s ezeken, mint ablakon át betekinthesen Jézus és követői világába. A történelmi rekonstrukció posztmodern kritikája azonban éppen a „szöveg mint ablak” megközelítést tette problematikusá, rámutatva, hogy a szövegek egyes elemei csak kontextusban nyerik el értelmüket. Ha tehát a kutató a Jézus-hagyomány egyes elemeit kiemeli eredeti, evangéliumbeli kontextusukból, akkor az új kontextus, amelyben ezeket az elemeket vizsgálja, az ő saját konstrukciója lesz, a rekonstrukciók tehát az evangéliumbeli portrék riválisaként jelennek meg. Nem csoda, hogy a történelmi munka egyes kritikusai kárhozzátják ezt a módszert, mert – véleményük szerint –

⁵ Christopher Norris: Postmodernising History: Right-wing Revisionism and the Uses of Theory. In: *The Postmodern History Reader*. 93. o.

⁶ Georg Iggers: *Historiography in the Twentieth Century*. WUP Hannover/London, 1997. 12. o.

⁷ J. D. Crossan: *The Birth of Christianity*. Harper. San Francisco, 1998. 23. o.

olyan szempontokat kényszerít a hagyományyagra, amelyek attól idegenek, hiszen – szerintük – az evangéliumok nem történeti beszámolók, hanem hitvallások.

Ezzel szemben a Jézus élete-kutatás harmadik hullámához tartozó kutatók azzal érvelnek, hogy az ő új kontextusuk sem teljesen szubjektív megalapozású, hanem az első századi Palesztina történeti helyzete által felállított korlátok között működik. Ugyanakkor azonban éles különbségek vannak közöttük abban a tekintetben, hogy Jézus történelmi környezetének mely elemei fontosak, s hogy mely történeti, szociológiai vagy antropológiai modellek használatával lehet az adatokat értelmezni. Tény, hogy a korábbi Jézus élete-kutatásokhoz képest, amelyeket egyértelműen teológiai, vagy esetenként antidogmatikus megfontolások vezettek, a mai kutatás képe sokkal változatosabb, s tükrözi a posztmodern korra jellemző szétforgácsolódást mind történeti, mind teológiai téren.

A mai kutatók nagy része egyértelműen a hagyományos, akadémikus történetírás vonalában áll, tehát a „kisbetűs” történetírást műveli. E. P. Sanders például keményen bírálja azokat a tudósokat, akik „olyan könyveket írnak Jézusról, amelyben felfedezik, hogy Jézus egyetért az ő saját kereszténység-értelmezésükkel. (...) Ez a megközelítés rossz történetírás, s bár nem vagyok teológus, azt hiszem, rossz teológia is.”⁸ Sanders szerint az első és legfontosabb összegyűjteni a biztos történeti tényeket Jézussal kapcsolatban, s ezek alapján aztán ok-okozati viszonyba lehet hozni Jézus életének eseményeit. Sanders szerint ezek a tények önmagukat magyarázzák, s kikerülhetetlenül mutatnak egy bizonyos irányba: arról beszélnek, hogy Jézus üzenete Izrael helyreállításának reményességével hozható kapcsolatba. Ehhez az állításhoz azonban Sandersnek előzőleg több döntést meg kellett hoznia, például arra vonatkozóan, hogy Jézust elsősorban a korabeli judaizmus vallási rendszerén belül értelmezi, sem a megszállók jelenlétével, sem a gazdasági vagy politikai viszonyokkal nem hozza őt kapcsolatba, s hogy Jézusnak saját vallása képviselőivel való kapcsolatában a folytonosságot, és nem a konfliktust hangsúlyozza. Ezek a döntések pedig nyilvánvalóan egy előzetes metanarratíva következményei. Ez a metanarratíva Sanders egyébként nagyon időszerű és pozitív igyekezete, nevezetesen az, hogy a teológiában néhol fellelhető *antijudaizmust* bírálja és korigálja.

Egy másik jelentős kutató, a katolikus J. P. Meier szintén el akarja kerülni, hogy rekonstrukciója „történeti kutatásnak maszkírozott teológiai kísérlet” legyen. Elképzelése szerint a Jézussal foglalkozó kutatásnak két szintje van: az objektív, értéksemleges munka, melynek végzetével az eredményeket a történészek átadják a teológusoknak további felhasználásra. Meier szerint az objektivitás garanciája, ha a kutató zárójelbe teszi egyrészt saját hitét,

másrészt „mindazt, amit a keresztény hit vagy későbbi egyházi tanítás állít Jézusról”.⁹

Az érdeknélküliség garanciája pedig a diszkusszió: Meier ideális munkacsoportja „egy olyan bizottság, amely egy katolikus, egy protestáns, egy zsidó és egy agnosztikus történészből áll, akiket bezárnak a Harvard Divinity School könyvtárába, spártai diétára fogják őket, és addig nem engedik ki, ameddig el nem készítenek egy konszenzusos dokumentumot arról, hogy ki volt a názáreti Jézus és mik voltak a céljai a saját világára nézve.”¹⁰ Meier tehát megpróbálja a hit világát elkülöníteni a történeti kutatás világától, de ez az elkülönítés nem sikerül maradéktalanul: ő is szeretné, ha munkája a mára vonatkozóan is érvényesnek bizonyulna. A történeti Jézus-kutatás Meier szerint védelmet jelent a *doketizmus* ellen, amely Jézus teljes emberségét feloldja isteni mivoltában; véd az ellen is, hogy Jézust „domesztikálni” lehessen bármilyen kényelmes polgári kereszténység számára, de az ellen is, hogy *politikai forradalom programjának* részévé tegyék.¹¹ Ezek a célok is, természetesen, Meier metanarratívájának szülöttei, s nem a történeti kutatás által felszínre hozott tényekből leszűrt következtetések. Figyelemreméltó az is, kik vehetnek részt Meier szerint a könyvtár alagsorában tartott megbeszélésen: csakis „józan történészek”, akik bár vallásuk más, osztják a szakma alapelveit. Nyíltan ideologikus elemek, mint például a feministák vagy a felszabadítás-teológusok, természetesen eleve ki vannak zárva ebből a grémiumból, hiszen nem hajlandók betartani az akadémikus történetírás játékszabályait. (Úgy tűnik, Meier számára a felekezeti különbségek áthidalhatóbbak, mint, mondjuk, egy szintén katolikus felszabadítás-teológussal való nézeteltérés).

Az általam vizsgált rekonstrukciók közül talán J. D. Crossané tükrözi leginkább a posztmodern által felvetett problémák tudomásulvételét. Könyvei tartalmazzák a posztmodern történetírás, az úgynevezett új historicizmus fontosabb stílusjegyeit: a hatalmi viszonyokra koncentrálnak, egymás mellé helyez látszólag össze nem illő elemeket, alapproblémája a birodalom és az ellenállók konfliktusa, s az a mód, ahogyan a szuperhatalom nemcsak elpusztítja a vele szembeszállókat, hanem ügyesen magába is szippantja, megszelídíti és így teszi hatástalanná az ellenállást (mint ahogy történt ez, Crossan szerint, a római birodalom és a kereszténység esetében). A posztmodern téma-választást azonban kifejezetten pozitivistá módszer kíséri. Bonyolult inventórium, szövegkritika, a szövegek belső rétegződéseinek feltérképezése, szinte sebészi analízise, mindezt a „gyanú hermeneutikája” szolgálatába állítva, s széles szociológiai-antropológiai keretbe ágyazva. Poszt-

⁸ E. P. Sanders: *Jesus and Judaism*. SCM Press. London, 1985. 33. o.

⁹ J. P. Meier: *A Marginal Jew*. 1. kötet. Doubleday. New York/London, 1994. 1. o.

¹⁰ I. m. 463. o.

¹¹ I. m. 199. o.

modern stílusban, de nagyon is modernista munkamódszert követve dolgozik tehát.

A mai történeti Jézus-kutatók közül N. T. Wright az, aki szerint a valódi történeti munka és a valódi teológia nem-hogy kizárják, de egyenesen feltételezik egymást. A poszt-modern kritika igazságmózanata, hogy meghirdette a felvilágosodás világnézetének halálát, de helyette nem adott semmit sem. A teológus-történész feladata az, hogy ezt a hiányt pótolja. Ennek módja pedig, hogy a történet-kritikai módszer objektívnek tűnő, aprólékos kritériumait hátrahagyva, nagyívű elméletet, történetet alkossunk, amelyben, ha jól csináljuk, a hagyomány minden egyes eleme megtalálja majd a helyét. Wright számára ez a nagy történet a száműzetésben élő Izraelé (hiszen a száműzetés, bár néhányan visszatértek, az első században is tart), s amelynek végét Jézus kereszthalála jelenti, amelyben Isten valóban visszatér a Sion hegyére. Wright módszerének erénye, hogy koherens történetet hoz létre, ugyanakkor ez a történet csak annak a számára megközelíthető, aki teljes mértékben osztja Wright előfeltevéseit.

Talán a fenti rövid összefoglalóból is kitűnt, hogy a mai történeti Jézus-kutatók önmeghatározása, mely szerint kutatásuk tisztán és pusztán történeti, nem állja meg a helyét, hiszen kutatásuk nem kevésbé ideológiai meghatározottságú, mint a korábbi hasonló munkák voltak. A félreértést talán az okozza, hogy a mai kutatást nem uralja egyetlen uralkodó gondolatrendszer, mint amilyen a 19. században a hegeli filozófia, vagy a múlt század ötvenes-hatvanas éveiben az egzisztencializmus volt. A történeti Jézus-kutatás ugyanazon a változáson megy keresztül, mint a bölcsészettudomány többi ága: a hegemon egységtől a sokszínűség felé. (Bár a történeti Jézus-kutatás esetében ez a sokféleség csak vallási színezetű, s nem szólaltatja meg a nem-középosztálybeli, nem-nyugati csoportok hangját. Az egyik elemző szerint nem más, mint „jólszituált euro-amerikai értelmiségiek klubja, csak férfiaknak”.¹²) Az, hogy az egyes szerzők elfogultságai ilyen világosan látszanak, csak abból ered, hogy „a történeti Jézus-kutatásban, ellentétben az újszövetség-tudomány egyéb területeivel, még tapintható a kapcsolat az illető tudós személye és csoport-hovatartozása és az általa választott Jézus-kép között. Épp ezért minél pontosabban és becsületesebben fogalmazzuk meg, hogy miért érdekes számunkra a történeti Jézus

¹² Clive Marsh: *Quests of the Historical Jesus in New Historicist Perspective*. In: *Biblical Interpretation* 5.4. 1997, 425. o.

és mit remélünk a »mi« Jézusunktól, annál nagyobb az esélye annak, hogy a történeti Jézussal kapcsolatos beszélgetésünk nem csak a tudomány füstjét, hanem az értelem és emberség melegét is kitermeli”¹³ – írja az egyik elemző. A történész számára személyes érintettsége kétféleképpen működhet: vagy természetellenes mértékben rákényszeríti azt kutatása tárgyára, s ezzel gúzsba köti, vagy éppen személyes érintettsége teszi képessé arra, hogy a múltnak olyan dimenzióit is felfedezze, amely, érintettség híján, mások figyelmét elkerüli.

Hogyan értékelhetők ezek a rekonstrukciók teológiai szempontból? Egyrészt, mint láthattuk, többé nem lehet a teológiailag motivált történeti munkákat azzal diszkreditálni, hogy nem elég objektívek a nem teológiailag motivált, azaz „történeti” munkákhoz képest. Ugyanakkor szükség van arra is, hogy különbséget tegyünk az olyan teológiai alapfeltételek között, amelyek összeegyeztethetők a történeti kutatással – vagyis meghagyják az utóbbi szabadságát, hogy sajátos szabályai szerint működhessen – és azok között, amelyek nem egyeztetendők össze. Például a teológia nem írhatja elő, hogy milyen történeti módszert kell használni, mik lehetnek a kutatás témái, és mik nem. Ezzel szemben viszont, ha például azzal a teológiai előfeltevéssel látunk neki a történeti munkának, hogy „amikor Jézussal van dolgunk, Istennel van dolgunk”, egyszersmind azt is kimondjuk, hogy a Jézusra és világára vonatkozó minden információ fontos a teológia számára, legyen az vallási, gazdasági, társadalmi vagy politikai jellegű adat.

Azt is láttuk, hogy mindig a történész az, aki az egyes adatokat egységbe, új, összefüggő történetbe szervezi. Ezek a történetek mindig egyben a hagyományos *kriztológiák* alternatívájának igényével lépnek fel. Ezt az igényt azonban nem kell a teológiának mindenestül akceptálnia ahhoz, hogy komolyan vegye a történeti kutatások eredményeit. Semmi sem indokolja, hogy egy-egy rekonstrukciót teljes egészében mint „nagy elbeszélést” kelljen elfogadjunk ahhoz, hogy egyes elemeit beépítsük a teológiai munkába. Természetesen ehhez a részleges befogadáshoz is szükségünk van *kritikus és önkritikus alapelvekre*, amelyek segítenek, hogy ne önkényesen válogassuk ki a számunkra hasznos elemeket, hanem hagyjuk őket hatni, engedjük, hogy akár változásra is késztesse bennünket.

¹³ Leif E. Vaage: *Recent Concerns: The Scholar as Engagé*. In: Arnal, Desjardins (szerk.): *Whose Historical Jesus?* WLUP. Toronto. 181. o.

Istenismeret és kinyilatkoztatás Bultmann teológiájában*

Rudolf Bultmann az egyik legjelentősebb és ugyanakkor legvitatottabb 20. századi teológus. Teológiájának egyes kiemelt elemeit (Krisztus feltámadásának történetisége, mitológiátlanítás, csodák) sokszor önmagukban akarták értelmezni, ami félreértésekhez vezetett. Írásunkban olyan alapvonásokat mutatunk be, amelyek egész munkásságát áthatják, s ezért a megértés, az értékelés és a kritika szempontjából egyaránt fontosak.

ISTEN NEM OBJEKTIVÁLHATÓSÁGA

Az úgynevezett szubjektum-objektum séma, illetve az objektíválás fogalma az ismeretelmélet területéről került át a teológiába. Az újkori gondolkodás olyan vonásait segít leírni, amelyek jelentősen hatottak az istenismeret és hit értelmezésére. Fontosnak tartjuk ugyanakkor, hogy Bultmann teológiai intenciójából induljunk ki, és csak azután vizsgáljuk az annak kifejtéséhez használt filozófiai apparátust, számára ugyanis a filozófia szerepe mindig csak annyi volt, hogy a nélkülözhetetlen és megfelelő fogalomkészletet biztosítsa a teológia számára.¹

Bultmann a dialektikus teológia alapvető és meghatározó tételét vallja: Istent istennek kell tekintenem. Isten nem „valami adott dolog”, amit többé-kevésbé megismerhetek, aminek ismeretét birtokolhatom. Csak akkor ismerhető meg, ha kinyilatkoztatja magát (GuV I. 18. o.). Nem beszélhetünk róla, mint „a világ módja szerint létezőről” (GuV I. 294. o.), hanem csak mint aki „a világon túlnani” (GuV I. 294. o.). A kinyilatkoztatás, amelynek révén láthatóvá lesz, minden más istent megfoszt istenségétől. Így az ember „nem rendelkezhet Isten felett” (The 55. o.), hanem teljesen tőle függ: „Isten az egzisztenciánkat meghatározó valóság” (GuV I. 29. o.). Nem létezik tehát Istenen kívüli álláspont, ahonnan „szemügyre vehetném”, mint a világ valamilyen tárgyát. Ha az ember mégis ezt teszi, az – Luther kifejezésével – a „disputare de Deo”, Isten ember iránti igényének tagadása, bűn (GuV I. 27. o.). Két dologról van tehát szó egyszerre: Isten megismerése nem szabad

elhatározása az embernek, és nem létezik Istenen kívüli álláspont. E kettő azonban szorosan összetartozik, mert – amint látni fogjuk – az egzisztens (existentielle) megismerés jellemzői.

E gondolatokkal összhangban beszél Bultmann Isten „nem objektíválhatóságáról” (Nicht-Objektivierbarkeit Gottes).²

A nem objektíválhatóság nem arra utal, hogy Isten, illetve cselekvése nem valóságos (objektíve létező), hanem arra, hogy őt/azt miként ismerhetjük fel (GuV III. 117. o.). Ennek egyedüli útja a hit, ami egzisztens jellegű. „Isten cselekvése mindenki szeme előtt rejtve marad, csak a hit szeme látja meg.” (Jk és M 60. o.=GuV IV. 173. o.) Más-ként megfogalmazva, Isten cselekvése nem objektíve megállapítható (GuV II. 258. o.). Ez természetesen kiemelt jelentőséggel bír a történetiség szempontjából is.

„A történettudomány nem képes Istennek a történelem menetébe beavatkozó cselekvéséről beszélni úgy, ahogyan ezt a bibliai iratok teszik. Históriai jelenségként csak az Isten cselekvésébe vetett hitet tudja észlelni, de nem magát Istent. Nem tudhatja, hogy ennek a hitnek megfelel-e egy valóság, mivel egy, az objektíváló pillantáson túl látható valóság számára nem látható.” (GuV IV. 133. o.)

Amit a hit Istenről megismer, azt nem tudja objektív módon bizonyítani. Az üdvtények – mondja Bultmann – nem bizonyítékok Isten mellett, ezek ugyanis a hit tárgyai, és csak a hit szemével láthatók. Ha ugyanúgy bizonyítható lenne a hit és Isten közötti kapcsolat, ahogyan a világi helyzetekben a szubjektum és objektum közötti, akkor Isten a világgal egy szintre kerülne (GuV IV. 180. o.).

Az eddig elmondottak alaposabb megértéséhez nézzük meg a kérdés ismeretelméleti hátterét! A megismerés újkori modellje, amely a természettudományos gondolkodás szülötte volt, és az ehhez igazodni akaró pozitivisták beállítottságú historizmust is áthatotta, élesen elválasztotta egymástól a megismerésben az alanyt és a tárgyat.

„A tudomány azáltal, hogy a jelenségek megismerésére törekszik, azokat a gondolkodás tárgyaivá teszi és objektíválja. A tudományos gondolkodás ezzel kilép a jelenségekkel való közvetlen találkozásból, és magát azokkal – mint alanyt a tárggyal – távolságtartó módon szembeállítja.” (GuV III. 107. o.)

Ez a fajta (tudományos) megismerés kiiktatja a szemé-

* A szerző főiskolai adjunktus a Baptista Teológiai Akadémián. Doktori disszertációját *Hit és megértés. Rudolf Bultmann teológiájának alapvonalai és jelentősége a posztmodernben* címmel idén védte meg az Evangélikus Hittudományi Egyetemen.

¹ Schmithals: 16–19. o. Malét: 298kk o. Thiselton: 232. o. Vö. Bultmann: GdD 80k o. GuV I. 308kk o. II. 234. o. KuM II. 192k o.

² Vö. GuV III. 120. o. The 55. o.

lyes hatásokat, annak folyamatában az ember közvetlenül (egzisztensen) nem érintett. Ez egy tisztán receptív, érdektelen „nézés”, nem pedig a „meghallása” annak, amit a tárgy személyes életre nézve mond (GuV III. 108. o.). Ez az ismeretelméleti modell a 20. században egyre több tudományterületen megingott, illetve megdőlt.³ (Bultmann elsősorban a történettudománnyal foglalkozik, vö. GuV III. 108kk o.) Mindazonáltal, a tudományos megismerés különböző kérdéseitől függetlenül, ez a modell a hit és istenismeret leírására sosem volt alkalmas.⁴

A protestáns ortodoxia és liberalizmus teológiai úttévesztését jelzi, hogy mindkettő eszerint gondolkodott (vö. GuV I. 5–8. o.).

Hogyan határozható meg pontosabban az objektíválás filozófiai fogalma? Malét alapján⁵ a következőket mondhatjuk: az objektíváló tudás távolságtartó módon vizsgálja a dolgokat, vagy a másik személyt, ami egyfajta uralkodási igényt is tükröz. Igénylem, hogy én magam maradhassak, és megismerésem tárgyát ellenőrizzem. Így hajtja az ember a tudomány és technika révén uralma alá a világot. Ezzel szemben az egzisztens tudás ismertetőjegye az, hogy nem támaszt igényt. Míg az objektíváló tudás nem adja meg a másinak a valódi létezés lehetőségét, addig az egzisztens tudás elfogadja a másik másságát, és nem beilleszteni akarja azt/őt saját világképébe, hanem közösségre lép vele. Ezáltal engedi, hogy az legyen, ami – ezért mondhatja Bultmann, hogy a legsubjektívebb ismeret a legobjektívebb (GuV III. 115. o.), azaz így juthatunk el valószínű ismeretre. A létezők két síkon jelennek meg: a „Was” és „Daß” síkján. A „Was” azt fejezi ki, „mi az” a dolog vagy személy, „miből” áll; a „Daß” pedig azt, „hogyan van”. Másszóval a „Was” a meglévő közöst, a dolog természetét jelöli, amiben mással/másokkal osztozik, míg a „Daß” az egyedít, a rendkívülit, ami éppen megtörténik. Az objektíváló tudás a „Was”-t ragadja meg, és sosem képes a „Daß”-t elérni, sőt azt lerombolja. Az egzisztens megismerésben az ember kilép saját határain túlra, ez nyitás és exodus, válasz a másik hívására – míg az objektíváló megismerés csak a határait tolja ki. Eszerint a hit mint megismerés és megértés csak egzisztens lehet.

Az egzisztenciális gondolkodásmód és filozófiai fogalomkészlet eredete összetett. A szubjektum-objektum séma, és egyben az újkori filozófia descartes-i alapjainak megkérdőjelezése jellemzi például Heidegger is,⁶ de Bultmann már megismerkedésük előtt így gondolkodik, ami W. Herrmann hatásának tudható be, aki szintén beszél a nem objektíválhatóságról.⁷ Bultmann sokszor szabadon bánik

³ Thiselton: 159–160. o., 188. o.

⁴ Schmithals: 30–31. o.

⁵ Malét: 5kk, 86kk o. (A könyvhöz Bultmann írt előszót, melyben elismerőleg méltatja a munkát, hogy az kiválóan tolmácsolja teológiájának mondanivalóját. 1–2. o.)

⁶ Fehér: 134kk o. Ittel: 97k o.

⁷ Vö. Berger: 160kk o. Fergusson: 191kk o. Thiselton: 207kk o.

az átvett filozófiai fogalmakkal, ezért célszerű az általa adott jelentésekhez igazodni, és mindig onnan meghúzni a vonalakat az előfutárokhoz és kortársakhoz.

Gondolatmenetében Bultmann az említettekhez hozzákapcsolja az Isten (cselekvésének) láthatatlanságáról/elrejtettségről (GuV IV. 160., 173., 180. o.) és a megigazulásról szóló lutheri/lutheránus tanítást is (KuM II. 207. o.). „Láthatatlansága nem a mi érzékelésünk nem megfelelő voltán múlik, hanem azt alapján véve mint az objektíváló érzékelés köréből való kiemeltségét kell értelmeznünk.” (GuV III. 120. o.) Isten nem objektíválhatósága ezért nem elméleti teológiai kérdés, hanem összefügg az ember bűnével és üdvösségével. „Semmi különbség nincs a jó cselekedetekre építő biztonság és az objektíváló tudáson alapuló biztonság között.” (GuV IV. 188. o.=JK és M 83k o.)

Visszatérve a legelején mondottakra: Istent, minthogy nem objektíválható, csak kinyilatkoztatása révén ismerhetem meg, ami egyben azt is jelenti, hogy nem önmagában (in se), hanem csak rajtam, értem (pro me) való cselekvésében. Ebben a kijelentésében Bultmann ismét tanárára, Herrmannra épít.

„Ha azonban Isten nem valamilyen általános törvény, alapelv, valamilyen adott dolog, akkor nyilvánvalóan csak úgy ragadhatjuk meg, hogy megszólít minket, cselekszik velünk. Csak annyiban beszélhetünk róla, amennyiben felénk intézett szaváról, ránk irányuló cselekvéséről beszélünk. Istenről csak azt mondhatjuk el, amit ő velünk tesz.” (W. Herrmann)⁸

Ez azonban azt is jelenti, hogy Istennel együtt saját egzisztenciámról is beszélek, ami szintén nem objektíválható (GuV I. 28–32. o. II. 99. o. III. 117. o.). A megismerő alany oldaláról elindulva ez így fogalmazható meg: „a hiten kívül a kinyilatkoztatás nem látható, nem valami nyilatkoztat ki, amire nézve az ember hisz. Csak a hitben tárul fel a hit tárgya, ezért tartozik a hit magához a kinyilatkoztatáshoz” (GuV III. 23. o.).

Az istenismeret „pro me” jellege reformátori örökség, amit lehangsúlyosabban Melanchthon jól ismert mondatára – „hoc est Christum cognoscere beneficia eius cognoscere, non (...) eius naturas, modus incarnationis intueri” – ad vissza. Ezt Bultmann egyfajta módszertani elvként következetesen alkalmazza,⁹ amiért kritikával is illették. Barth antropocentrizmussal vádolja Bultmann, miközben valójában egy evangélikus hagyománnyal szemben érvel, mondván: Bultmann teológiája más talajon nem is született volna meg.¹⁰ Elismeri a szélsőséges objektívizmus veszélyét, de Bultmann esetében ennek ellenkezőjét, szélsőséges szubjektívizmust lát, amely a melanchthoni mondatból alapvetet csinál. A kritikai hangok ellenére Bult-

⁸ GuV I. 36. o. Továbbá GuV IV. 180. o.

⁹ Ennek egyik legnyilvánvalóbb példája az újszövetségi krisztológia és szótériológia összekapcsolása, amikor szintén hivatkozik Melanchthon mondatára. Vö. GuV I. 245–267. o. ÚSZT 160k o.

¹⁰ Barth: 46kk o. (Bultmann reflexiói: Briefe 186k o. GuV II. 233kk o.)

mann-nál a *pro me* alapelvként való alkalmazása nem vezet oda, hogy Isten összemósódna az emberrel. Isten cselekvése „a szubjektivitásomon kívüli valóság” (KuM II. 198–99. o. Vö. GuV IV. 179. o.) – mondja, és ennek garanciája éppenséggel a dialektikus teológia „alaptételének” – „Isten teljesen más” (Gott ist der ganz Andere) – következetes érvényesítése. Ez akkor is igaz, ha értelmezése sajátos ismeretelméleti és szótériológiai vonalon halad (GuV I. 28kk o.)¹¹

Bultmann hűségese maradt a dialektikus teológiához,¹² annak az Isten nem objektíválhatóságaként megfogalmazott alap gondolata teológiájában meghatározó. Mivel itt ez a szó legszorosabb értelmében teológiai szempont, Bultmann teológiáját teocentrikusnak minősíthetjük.¹³

A KINYILATKOZTATÁS JELLEMZÉSE

A kinyilatkoztatás alapfogalom.¹⁴ Istent csak a kinyilatkoztatásban ismerhetjük meg (GuV I. 18., 142. o.), és csak a kinyilatkoztatott Istent ismerhetjük. És mindez csak a hit számára valóság.

„A hiten kívül a kinyilatkoztatás nem látható, nem valami nyilatkoztatik ki, amire nézve (woraufhin) az ember hisz. Csak a hitben tárul fel a hit tárgya, ezért tartozik a hit magához a kinyilatkoztatáshoz.” (GuV III. 23. o.)

Ennek ellenére – hangsúlyozza Bultmann – a kinyilatkoztatáson, a hiten kívül is lehet, sőt van az embernek fogalma Istenről, a fogalom azonban nem azonos magával Istennel. Mégis fontos a kinyilatkoztatásra vonatkozó nem keresztény előmegértés, mert abban az emberi jelenvalólét (Dasein) Istenre utaltsága fejeződik ki. Ezért a teológia beszélhet róla, és kell is beszélnie, de a kinyilatkoztatásról való helyes fogalomalkotás mércéje a Krisztus-esemény. Ezzel együtt a kinyilatkoztatás fogalmának keresztény kifejtése sem garantálja annak megtörténtét (GuV III. 33–34. o.). Bultmann gondolatai alapos elemzést igényelnek. Vegyük először sorra a kinyilatkoztatás legjellemzőbb vonásait!

Esemény

A kinyilatkoztatás – Bultmann számára ez a leghangsúlyosabb¹⁵ – *esemény*. „A keresztény hit sajátossága abban áll, hogy egy eseményről beszél, amely erre felhatalmazza.” (GuV II. 10. o.) A kinyilatkoztatás esemény jellegének

¹¹ Thiselton, 231. o., Boutin, 93kk o.

¹² Barth – minden meglévő nézeteltérés ellenére – úgy látja, hogy Bultmann az alapvető célhoz, azaz az ember és az őt elérő isteni kinyilatkoztatás konfrontációjának világossá tételéhez hűségese maradt. Ezt 1947-ben a Bultmann személye körüli nyilvános vita kapcsán írja (Briefe, 287.)

¹³ Vö. Klein, 178kk o.

¹⁴ Owen, 41kk o., Theunis, 48k o.

¹⁵ Boutin: 222. o.

kifejtésénél elsősorban Pálra és Jánosra épít (GuV I. 178k o. III. 15kk o. ÚSZT 323–338. o.).

Esemény: ez egyrészt a történés, találkozás jelleget jelent, amit Bultmann főleg ellenpéldáival – ortodoxia és liberalizmus – szemben értelmez (ThE 66–83. o. GuV I. 88kk o.). Az ortodoxia (a katolicizmussal együtt) a kinyilatkoztatás alatt tanok közlését értette, a fogalom ezek rendkívüli eredetét jelölte. A hangsúly itt a kinyilatkoztatott dolgokon, illetve a kinyilatkoztatón van (ThE 76. o.). Ezzel szemben a romantikában, illetve a liberalizmusban a kinyilatkoztatás befogadóján, így válik hangsúlyosabb az érzés, az élmény: a kinyilatkoztatásból „a kegyes szubjektumban lezajló folyamat lesz, amiben azután semmi több nem jelentet ki” (GuV I. 89. o.). Ez utóbbiról elismeri, hogy a kinyilatkoztatás eseményének egy számára is különösen fontos vonását igyekszik megragadni: annak jelenidejűségét. „A kinyilatkoztatást a jelenidejűség jellemzi, a történésben (in actu) van vagy egyáltalán nincs.” (ThE 75. o.) Ezt a jelenidejűséget a liberalizmus azonban csak a hit igazi tárgyának elvesztése árán képes megőrizni. Bultmann törekvése olyan megközelítés, amely megfelel annak, hogy „a kinyilatkoztatás kinyilatkoztatás marad” (ThE 75. o.), olyan esemény, amely a hit számára a jelenben történik, de van valódi tárgya. Jól érzékelhető ebben Bultmann életközeli, igehirdetői érintettsége, hiszen a mai ember istenismeretének lehetőségét akarja teológiailag megfogalmazni.

Mint esemény, a kinyilatkoztatás mindig Isten cselekvése, nem válik adott tényné (ThE 82. o.) – sem az ortodoxia tanáivá, sem történelmileg feltárható történelemmé (GuV I. 5–11. o.). Abban Isten mindig megszólító alany (ThE 82. o.). A kinyilatkoztatásnak ez az értelmezése felel meg Isten nem objektíválhatóságának. Az objektíváló gondolkodás csak az adottat ismeri, és nem az eseményt annak tényleges értelmében (GuV III. 117., 120. o.).

A kinyilatkoztatásban egyetlen eseményről van szó, Jézus Krisztusról: „Az esemény Jézus Krisztus, akiben – ahogyan az Újszövetségben olvashatjuk – Isten szólt, és akit az Újszövetség magának a »szónak« nevez. Azaz: Isten abban, ami Jézus Krisztussal és általa történt, önmagát döntő módon kinyilatkoztatta az embernek.” (GuV II. 10. o.)

Ez az esemény nemcsak egy tény a történelmi múltban: Isten a Krisztusról szóló igehirdetésben jelen van, és kinyilatkoztatja magát. Ezért lehet valóságos a megszólítás és a hit válasza (ThE 83kk. o. GuV II. 99. o.).

Bultmann meglátása szerint a hit oly szorosan hozzátartozik ehhez az eseményhez, hogy „a hit is kinyilatkoztatás, mert csak ebben a történésben létezik (...) mint a megszólításra adott válasz” (GuV III. 31. o. Vö. GuV I. 142. o. III. 21. o.). És viszont: „az, hogy Jézus Krisztusban Isten kinyilatkoztatja magát, senki számára sem bizonyítható” (GuV II. 99. o. Vö. ÚSZT 337k o.). Az emberi belátás, tudás a világnézetnek felel meg, a kinyilatkoztatás azonban nem ilyen, hanem egzisztens esemény. A kinyilatkoz-

tatás fogalmát kifejezhetjük, de hogy egy konkrét esemény az-e, ezáltal nem bizonyítható. A hit két oldala – *fides qua* – *ae creditur* és *fides qua creditur* – egymásra utalt.

Megszólítás, Ige

A kinyilatkoztatás eseményében Isten megszólítja az embert, a hit pedig nem más, mint válasz a megszólításra. A szó jelenében, a „pillanatban” ér el, és abban Isten valóságát teszi láthatóvá: „a kinyilatkoztatás a pillanathoz hozzáadott szó” (The 63., 88. o.). Isten szavát tehát az időben halljuk, és nekünk saját időnkben, jelenünkben kell meghallanunk. Nem emberi választás azonban ez a jelen: a kinyilatkoztatás alanya Isten, ezért az „nem áll mindenféle mostban rendelkezésünkre, mintha Jézus itt járta óta az az ember tetszése szerint lehetne az övé. Csak ha megszólítottunk, akkor adott a lehetőség, nem előbb és nem később” (GuV I. 144. o.).

A kinyilatkoztatás szava egyszerre válasz és kérdés. Boutin a relationalitás fogalmával, illetve az úgynevezett kérdés-válasz sémával ezt különösen is hangsúlyossá teszi.¹⁶ Mint válasz, a kinyilatkoztatás arra a kérdésre felel, ami maga az ember. Az ember „kérdéssége” „a sötétségbe világosságot, a zűrzavarba egységet, a halál helyett életet” hozó hatalom utáni vágy. Az ember igényli a választ, ezért hajlamos kérdésségéből fakadó félelmet bármilyen válasszal eloszlatni (GuV II. 83. o.). Az embernek nem csupán kérdései vannak, ő maga a kérdés (Joh 450., 260., 288., 204. o.). Ez az, „amiben az emberi egzisztencia természetes önmegértésével mindig is áll, a kérdésség, ami nem ezen egzisztencia dogmatikai címkéjét jelenti, hanem ami mint a létezés ijesztő volta abban eleven” (GuV I. 298. o.). E mögött és az ember önmagát keresése mögött is az istenkérdés áll: „alapjában véve minden embert az istenkérdés mozgat” (GuV IV. 120. o. 27. lábjegyzet. Vö. The 60. o.). Augustinusnak a nyugtalan szívről szóló híres mondatát idézve írja Bultmann, hogy az „Istenre és a saját magamra vonatkozó kérdés azonos” (GuV IV. 168. o. Vö. GuV II. 232. o. KuM II. 192. o.). A jelenvaló lét ezen kérdésségének tudatossá válásából születhet meg az igazi istenhít (GuV II. 6. o.). Bultmann-nál azért lesz fontos az emberi jelenvaló lét analízise, mert abban az ember Istenre utaltsága jut kifejezésre.

Az előzőekkel együtt a kinyilatkoztatás kérdez is (Joh 39. o.). Egyrészt kérdőre vonja magát az embert, aki magát akarja istenné tenni – ez az ítélet (GuV I. 18k o.). „Aktualizálja a kérdésséget” (GuV I. 297. o.), amiről az előbb szoltunk. Másrészt a kinyilatkoztatás azt kérdezi, hogy akarunk-e a benne adott lehetőséggel élni: akarunk-

e hinni, azaz az ige megszólítását válaszként elfogadni a magunk számára (GuV I. 109k o., 283k o. II. 99. o.).¹⁷

Az isteni ige „történi”, a megszólítás esemény jellege is a nem objektiválhatóság felől értelmezhető: „A szó ... (az ember) döntés elé állítja, és ezáltal lesz számára a szó eseménnyé. Tehát nem objektíve szemlélendő szóként esemény, hanem a hallgató révén válik azzá.” (Jesus 148. o.)

Történelmi tény

A kinyilatkoztatás és hit történelemmel való kapcsolata Bultmann-nál oly jelentős kérdés, hogy önállóan kell vizsgálni, mégis szükséges a kinyilatkoztatás alapjellemzői között is megemlíteni. „A keresztény hit hit Isten kinyilatkoztatásában, azaz egy történelmi tényben (geschichtliches Faktum).”¹⁸ Ez utóbbi kifejezésben – amellyel gyakran találkozunk – értelmezésünk szerint a tény szó az esemény valóságát, emberi világunkban való megtörténtét („az Ige testté lett”, ÚSZT 316kk o. GuV I. 143kk o.) hivatott jelölni, az elé tett jelző – aminek alternatívája a történelmi (historisches) – pedig e történelmi jelentőségét, illetve megragadhatóságának módját jelzi (GuV I. 107., 146., 176k o. The 95. o.). A tény, amelyről szó van, Jézus Krisztus. „A páli kérésgma egy tényt hirdet: Jézus Krisztust, akit az idő teljességében Isten elküldött, aki meghalt és feltámadt (...)” (GuV I. 176. o.) Sajátosságát az adja, hogy miközben világunkban történik, mint Isten cselekvése csak a hit számára látható. Ez a – nem objektiválhatóságból fakadó – paradoxon nem oldható fel, különben elvész a kereszt botránnya (GuV I. 177. o.).

Üdvtett

Az előző jellemvonásokat mintegy összekapcsolja az üdvtett vagy üdvtény fogalma, hiszen a válasz, amit Isten megszólítása Jézus Krisztusban az embernek saját magára mint kérdésre ad, az üdvösséget jelenti.

„Az új élet az üdvesemény által megteremtett történelmi lehetőség, és ahol elhatározással meg is ragadják, valóság. Éppen ez az elhatározás a hit, amely Istennek Krisztusban történt és a gyülekezeti igehirdetésben tanított üdvtettében hisz és annak engedelmeskedik. Ezen üdvtett által az új élet mint lehetőség kínáltatik fel az embereknek.” (GuV I. 259. o. Vö. I. 179. o.)

Mivel a kinyilatkoztatásról van szó, Bultmann értelemszerűen az üdvtetthez is hozzákapcsolja a nem objektivál-

¹⁶ Boutin, 19kk o.

¹⁷ Észrevehetjük az itt röviden bemutatott kérdés-válasz dialektikában a bultmanni teológia hermeneutikai jellegét. Annál is inkább fontos ez, mert később a filozófiai hermeneutikában Gadamer (*Igazság és módszer*: 254kk o.) hangsúlyozza majd a kérdésnek a megértésben játszott szerepét, és a megértés folyamatának beszélgetés jellegét. Vö. Grondin: 163kk o.

¹⁸ The 130. o.

hatóság, és ebből következően a nem bizonyíthatóság gondolatát, illetve a másik oldalról a hitet mint a megértés elengedhetetlen feltételét. „Az üdvtényt nem tekinthetjük a világban szabadon fellelhető ténynek (...) Mint Krisztus keresztje világtény is, de éppen ebben van kétértelműsége...”, ugyanis kegyelemként és szeretetként csak a hit engedelmségében érthetjük meg (GuV I. 177. o. Vö. GuV IV. 180. o.).

Mindehhez fontos hozzátenni azt is, hogy ahogyan az előzőek, úgy ez sem opcionális jellemzője a kinyilatkoztatásnak, mintha lenne másféle kinyilatkoztatás is (mármint, ami nem üdvtett). Ez részben már átvezet a kinyilatkoztatás tartalmának kérdéséhez.

ISTENFOGALOM VAGY ISTEN MAGA – MIT AD A KINYILATKOZTATÁS?

Az ember és az istenkérdés

Az emberi jelenvaló lét kérdésessége kapcsán már említettük, hogy Bultmann megközelítése szerint e minden embert jellemző kérdésesség lényege az istenkérdés. Érdemes ebből kiindulnunk, hiszen ez egyben azt is jelenti, hogy a jelenvaló lét számára Isten bizonyos értelemben nem ismeretlen. A hiten kívül is lehet beszélni Istenről, és egy istenfogalmat kialakítani, mivel „az istenkérdésben a hiten kívüli jelenvaló lét tud Istenről” (The 60. o.). Másképp megfogalmazva: „a keresztényt megelőző egzisztenciában ott van Istennek egy tudatlan tudása, és ezáltal egy előmegértése (Vorverständnis) is a keresztény igehirdetésnek” (GuV I. 311. o.). A korábbiaknak megfelelően ezért lehet a kinyilatkoztatás válasz. Az előmegértés fogalma pontosan ezt fejezi ki: miközben az emberi egzisztencia kérdésességéről és általában vett jövőre irányultságáról a filozófia is beszél, mindez a hit szempontjából, tehát a teológiában, az Istennel való találkozásra irányultságot fogalmazza meg.¹⁹

A filozófia által kidolgozott egzisztenciaértelmezés a teológiai munkába beépítve „újja lesz, mert azt előmegértésként vizsgálják.” (GuV I. 311. o.)

Bultmann törekvése az, hogy miközben komolyan veszi az emberi jelenvaló létben meglévő istenismeretet, és igyekszik kibontani annak minden lehetséges konzekvenciáját (természeti teológia, más vallások, filozófia istenfogalma), aközben úgy beszéljen a kinyilatkoztatás és a hit valóságáról, hogy annak az igaz istenismeret dolgában elengedhetetlen volta – tehát végső soron teológiai alapállása – semmiképpen se csorbuljon.

Mit tartalmaz(hat) ez a „tudatlan tudás”? Az istenfogalom elemei – azaz „amit az emberek általában gondolnak, ha Istenről beszélnek” (GuV II. 80. o.): a mindenhatóság,

a követelés, a szentség, az örökkévalóság, a túlnaniség (GuV II. 80–82. o.). Ezek párba állíthatók az ember önmagáról, saját korlátozottságról és semmiségéről való tudásának elemeivel: tehetetlenség, követelmények elé állított lét, ideigvalóság (GuV II. 82–86. o.). E párhuzam azt teszi világossá, hogy „az Istenről való tudás elsőrenden az embernek önmagáról, korlátozottságáról való tudása, és Isten azon hatalomként jelenik meg, amely az embernek ezt a korlátozottságát áttöri, és ezáltal saját tulajdonképpeniségéhez (Eigentlichkeit)²⁰ emeli fel” (GuV II. 86. o.). Az említett vonások azonban – másutt Bultmann a szeretet utáni vágyat, a megismerésre és alkotásra való törekvést is említi – az embernek a teremtettség révén sajátjai. „Isten az időn túl lévő titokzatos hatalom, aki úr az időbeliség felett, aki túl van a jelenvaló létben, de a jelenvaló létben cselekszik.” (GuV II. 2–4. o.)

Az ember tehát – ahogyan azt más vallások példái is mutatják (GuV I. 299kk o.) – képes az istenfogalom megragadására, ugyanis egzisztenciájában tud Istenről. Honnan?

„A hitetlenség sem a világból származik, hanem csak az hozza létre ezt a világot mint az önmagát hitetlenül értelmező jelenvaló lét világát. A hitetlenség önmagát megsemmisítő hit, »az Isten igazságának feltartóztatása gonossággal« (Róm 1,18).” (GuV I. 304. o.)

Ha jól meggondoljuk, ezzel Bultmann nem mond mást, minthogy az ember Isten teremtményeként felelős hitetlenségéért, bűnéért (vö GuV II. 100k o.). Az istenfogalom révén természetesen az ember még nem ismeri Istent, csupán keresi (GuV II. 82. o.). Kísértése azonban – mivel „válasz nélkül az ember nem tudna élni” (GuV II. 85. o.) –, hogy a kérdést válaszként interpretálja (GuV I. 304. o. ÚSZT 305kk o.). Ezáltal az ember „negatív tudását hamisan valami pozitívnak tekinti” (GuV II. 99. o.), úgy véli, hogy a kérdésre (ami önmaga) a választ – tehát Istent és saját valódi egzisztenciáját – maga megtalálhatja, és rendelkezhet felette. Ebből fakad önmagával való dicsekvése, amely Bultmann számára – Pál nyomán – a hitetlenség egyik fő jellemzője (ÚSZT 199k o.). „A dicsekvés alapja az, amit az ember birtokol, ami felett rendelkezik, ami ő maga, amivé magát tette, amiről úgy tartja, hogy arra büszke lehet, amit Isten előtt felmutathat.” (U 200. o.) Mindezt Isten kinyilatkoztatása leplezi le, felmutatva a valódi választ a kérdésre. De miben is áll ez?

Isten és az istenfogalom a kinyilatkoztatásban

Utolsó kérdésünkre röviden azt felelhetjük: a kinyilatkoztatás abban az értelemben adja Isten ismeretét, hogy annak révén az ember „nemcsak az emberről tud, és ahhoz kötődően egy istenfogalomról, hanem magát Istent ismeri” (GuV II. 86. o.). A fogalmon túl tehát – egyszerűen szól-

¹⁹ Boutin: 134k o.

²⁰ A Heideggernél is megjelenő eigentlich fordítására további lehetőség az autentikus.

va – a személyes kapcsolat a „többlet”. De nem jelent-e ez szükségképpen új istenfogalmat is?

A Jézus Krisztusban adott kinyilatkoztatás sajátja – mint láttuk – elsőrenden az, hogy abban Isten cselekszik az emberért, az emberrel, valódi választ adva kérdésségére. Amennyiben a kinyilatkoztatás fogalma általában véve is az életről szól, az ember valódi létezéséről és kiszabadításáról korlátozottságából (GuV III. 1–6. o. ThE 88–90. o.), úgy a keresztény hit arról beszél, hogy Isten ezt Krisztusban ténylegesen meg is tette. „A kinyilatkoztatás egy esemény, amely a halált megsemmisíti, és nem egy tanítás, hogy az nem létezik.” (GuV III. 15. o.) Isten kinyilatkoztatása az embert megtaláló szeretet, amely az embert önmagától megváltva szabaddá teszi, hogy önmaga lehessen (Mt 16,25), és bűnbocsánatot ad. Ugyanis „a valódi oka annak, hogy a bűnös ember nem képes Istent mint a mindenhatót, szentet, örökkévalót meglátni, az, hogy az ember nem képes önmagától szabaddá tenni magát” (GuV II. 96. o.).

A kinyilatkoztatásnak nincs Jézustól független tartalma – Bultmann ezt elsősorban a jánosi teológia kapcsán hangsúlyozza. „Jézus mint Isten Kijelentője semmi mást nem jelent ki, mint azt, hogy ő a Kijelentő” (ÚSZT 336. o. Vö. GuV III. 23. o.), de ez ugyanakkor azt jelenti, hogy őbenne van minden, amire az ember vágyik: élet, igazság, világosság (*Én vagyok ...*). Ha igaz is tehát, hogy „János csak a kijelentés tényét ismerteti evangéliumában anélkül, hogy szemléltetné tartalmát” (ÚSZT 336. o.), ez a tény „nem marad üres” (ÚSZT 337. o.). A tartalom csak a hit számára látható, amely elfogadja a kinyilatkoztatást. „A hiten kívül a kinyilatkoztatás nem látható, nem valami nyilatkoztat ki, amire nézve az ember hisz.” (GuV III. 23. o. Vö. ÚSZT 337–338. o.) Bultmann tehát igen óvatosan beszél a kinyilatkoztatás tartalmáról,²¹ kifejezendő, hogy annak nincs olyan eredménye, amit az ember objektíváló módon megragadhatna. Ha lenne ilyen, akkor Isten újra csak valami tárgyá lenne, a hitből pedig elveszne az ember radikális önfeladásának (GuV I. 2. o. II. 271. o.) mozzanata. „Isten igéjének tartalma tehát nem szakítható el annak esemény és megszólítás jellegétől.” (GuV I. 291. o.)

Az előző gondolatokból – és azok háttérében Isten nem objektíválhatóságából – következik Bultmann tartózkodása egy sajátosan keresztény istenfogalomtól. Ha ugyanis az istenfogalmakat tekintjük – mondja –, akkor „a kereszténység számára Isten nem más, mint minden hit számára, amely az istengondolatot komolyan megfogalmazza” (GuV II. 2. o.). Kérdés, hogy mit jelent itt a komolyan szó? Az emberi egzisztencia kérdéseiben feltáruló istenfogalom előbb említett jellemzői (GuV II. 2–4. o.) után Bultmann az

²¹ „Mi nyilatkoztatott tehát ki? Semmi, ameddig a kinyilatkoztatás kérdése tanokra irányul, olyan ismeretekre, amelyekre egyetlen ember sem jutott volna el, titkokra, amelyek, ha egyszer elmondták, örökre ismerteké válnak. De minden, ha az ember szeméi megnyílnak önmaga felett, és magát újra megértheti.” (GuV III. 29. o.)

istenhit bátorságáról beszél, amely az emberi létezés feletti hatalom ismeretében meri meglátni a jelenvalólét értelmét. Ennek feltétele, hogy önérvényesítési igényét feladja, és az őt életbe hívó hatalom szavára igent mondjon. E hit számára a jelenvalólét belső feszültségei feloldódnak, az aggodalomból elvész a félelem. Ez a hit – az igazi istenhit – nem világnézet, nem valamilyen általános igazság, nem misztika (GuV II. 5–9. o.). Noha mi ezeket a vonásokat a keresztény istenfogalomhoz kötjük, Bultmann az istenhit általában vett jellemzőinek tartja, és a keresztény hit sajátosságát egyedül abban látja, hogy egy eseményről – Jézus Krisztusról – beszél (GuV II. 10., 95k o.). „Nem egy új istenfogalomra tanít meg, hanem felhatalmazza (az embert), hogy Istenben, akiben hinni szeretne, higgyen.” (GuV II. 10. o.) Egyet kell értenünk vele, hogy a keresztény hit kifejtése még nem azonos a keresztény hittel, ami magától értetődően csak Isten valóságos, az embert szabaddá tevő, kegyelmes cselekvése által jön létre (vö. GuV II. 89., 93., 95. o.). Bultmann törekvése világos: nem engedi a keresztény hitet egy világnézetben feloldódnia, miszerint valamely keresztény tanok ismerete már azonos lenne magával a hittel. Itt (is) dominál számára a kinyilatkoztatás jelenbelisége és a hit élő voltának szükségessége. Azonban az istenfogalom tartalmának – mi általános és mi a keresztény hit látásából fakadó – kettéválasztásában úgy tűnik, téved, amikor a Krisztus-esemény hirdetésén kívül mindent az általánoshoz sorol be. Ennek azon megállapítása is ellentmond, miszerint a keresztény igehirdetés a pogányok között „nem lehetett egyszerűen a krisztológiai kérügmá, (...) (hanem) az egy Isten hirdetésével kellett kezdődnie” (ÚSZT 69. o. Vö. ÚSZT 397k o.). Ezenfelül nem szabad elfeledkezni arról, hogy az, amit például a filozófia az emberi jelenvalólét jellemzéseként élénk tár, egy olyan történelemmel a háta mögött fogalmazza meg, amelyben folyamatosan hangzott a Krisztus-eseményről szóló igehirdetés. Erre egyébként másutt maga Bultmann is utal.²²

Az istenfogalom és Isten ismerete nem választható el egymástól.²³ Bultmann szerint – amint ezt a barátság példáján is szemlélteti – a különböző fogalmak az életből fakadnak, aminek a gondolkodás is része. Tudhatjuk, hogy mi a barátság akkor is, ha nem találtunk barátira, mégis ez a tudás tulajdonképpenív akkor válik, ha valaki barátunkká lesz (GuV III. 4–5. o. GdD 82k o.). Eszerint az istenfogalomban eleve benne van magának Istennek az ismerete, de ez az ismeret nem tulajdonképpeni. Boutin e

²² „(...) Heidegger egzisztenciális analízise a jelenvalólétről csak az emberi jelenvalólét újszövetségi nézetének profán filozófiai bemutatásának tűnik. (...) Ha némelyek alkalomadtán azt kifogásolják, hogy az Újszövetséget a heideggeri egzisztencialista filozófia kategóriáinak segítségével magyarázom, akkor – attól tartok – vakká válunk a valódi probléma meglátására. Úgy vélem, sokkal inkább azon kellene megdöbbenünk, hogy a filozófia már saját magától látja azt, amit az Újszövetség mond.” KUM I. 33. o.

²³ Boutin: 149kk o.

szó (eigentlich) betoldásával pontosítja Bultmann (GuV II. 86. o.) általunk is idézett mondatát: „(...) az embernek magáról Istenről csak e kinyilatkoztatás alapján van olyan tulajdonképpeni ismerete, ami nemcsak az emberről szól, és aminek révén nemcsak egy fogalma van magáról Istenről.”²⁴ A két istenismeret abban különbözik, hogy Isten valódi ismerete a kinyilatkoztatás eseményéből származik, és nem az ember önmagáról való tudásából, de ez valóban nem mutatkozik meg az istenfogalmakban?

A probléma tisztázását segítik a teológia feladatáról és sajátosságairól szóló kijelentések. A teológia feladata – mondja Bultmann – „a hit önmagáról való, már meglévő megértésének fogalmi kifejtése” (ThE 167. o.), egyúttal kritikai vizsgálata annak, hogy tárgyszerű-e a keresztény beszéd. „Maga a teológia a hit aktusa” (ThE 166. o.), és „tudományos kibontása annak, ami az egyszerű hitben már benne van” (GuV I. 89. o.). Ennek alapján kell lennie sajátosan keresztény kinyilatkoztatás- és istenfogalomnak, amely jelentését a Krisztus-eseményből nyeri. Bár a kinyilatkoztatás története nem tanok, és így nem is egy istenfogalom kijelentésére irányul, de egy sajátos vagy bizonyos értelemben új isten- és kinyilatkoztatás-fogalmat mégis maga után von. „Isten kinyilatkoztatása elsődlegesen történés (Geschehen), nem pedig ismeretátadás (Wissensmitteilung), de megalapoz egy ismeretet és tanítást, amennyiben új önmegértést tesz lehetővé.” GuV I. 178. o.

Hiszen ha a kinyilatkoztatás új istenkapcsolatot, hitet eredményez, akkor a hitbeli megértés teológiai, fogalmi kifejtése is osztozik ebben az újszerűségben, és így másodlagosan része a kinyilatkoztatásnak.

Igaz, a keresztény istenfogalom újszerűségét illetően Bultmann nem értene egyet következtetésünkkel, mégis azt látjuk, hogy saját teológia-fogalma erősíti meg érvelésünket. Az a figyelmeztetés ugyanakkor továbbra is érvényes, hogy a fogalmak ismerete nem helyettesítheti, és nem is garantálhatja Isten ismeretét. A teológia tudatában van, hogy „az előfeltétel, amely mellett állításai igazak, nem áll rendelkezésére, hanem azt egyedül Isten képes véghez vinni” (ThE 166. o.).

IRODALOM

- Barth, Karl: *Rudolf Bultmann. Ein Versuch, ihn zu verstehen*. Evangelischer Verlag A.G. Zollikon-Zürich, 1953².
- Barth, Karl, Bultmann, Rudolf: *Briefwechsel 1922–1966*. B. Jaspert, Karl (szerk.). Barth GA V/1. Zürich, 1971. (= Briefe)
- Bartsch, H-W. (szerk.): *Kerygma und Mythos I–II., IV.* Herbert Reich Evangelischer Verlag. Hamburg-Volksdorf, I. 1948/1954³, II. 1954, IV. 1955. (=KuM)
- Berger, Klaus: *Exegese und Philosophie*. Verlag Katholischen Bibelwerk GmbH. Stuttgart, 1986.
- Boutin, Maurice: *Relationalität als Verstehensprinzip bei Rudolf Bultmann*. Chr. Kaiser Verlag. München, 1974.
- Bultmann, Rudolf: *Das Evangelium des Johannes (1941)*. Vandenhoeck & Ruprecht. Göttingen, 1952¹² (=Joh)
- Bultmann, Rudolf: Die Geschichtlichkeit des Daseins und der Glaube (1930). In: G. Noller (szerk.): *Heidegger und die Theologie*. Chr. Kaiser Verlag. München, 1967. 72–94. o. (=GdD)
- Bultmann, Rudolf: *Glauben und Verstehen, Gesammelte Aufsätze, Bände I–IV*. Verlag J. C. B. Mohr. Tübingen, I. 1933/1958³, II. 1952/1958², III. 1960, IV. 1965/1967² (=GuV)
- Bultmann, Rudolf: *Jesus (1926)*. J. C. B. Mohr/UTB. Tübingen, 1983. (=Jesus)
- Bultmann, Rudolf: *Jézus Krisztus és a mitológia*. Teológiai Irodalmi Egyesület. Budapest, 1996. (=JKésM)
- Bultmann, Rudolf: *Theologische Enzyklopädie*. E. Jüngel, K. W. Müller (szerk.). J. C. B. Mohr. Tübingen, 1984. (=ThE)
- Bultmann, Rudolf: *Az Újszövetség teológiája (Theologie des Neuen Testaments, 1953/1984⁹)*. Osiris Kiadó. Budapest, 1998. (=ÚSzT)
- Bultmann, Rudolf: *Das Urchristentum im Rahmen der antiken Religionen (1949)*. Patmos Verlag. Düsseldorf, 2000³ (=U)
- Fehér M. István: *Martin Heidegger. Egy XX. századi gondolkodó életútja*. Göncöl Kiadó. Budapest, 1992.
- Fergusson, David: *Meaning, Truth and Realism in Bultmann and Lindbeck*. Rel. Stud. 26. 1990. 183–198. o.
- Gadamer, Hans-Georg: *Igazság és módszer*. Gondolat. Budapest, 1984.
- Grondin, Jean: *Bevezetés a filozófiai hermeneutikába*. Osiris Kiadó. Budapest, 2002.
- Heidegger, Martin: *Lét és idő*. (2. javított kiadás) Osiris Kiadó. Budapest, 2001.
- Ittel, Gerhard W.: *Der Einfluß der Philosophie M. Heideggers auf die Theologie R. Bultmanns*. KuD 2. 1956. 90–108. o.
- Kegley, Charles W.: *The Theology of Rudolf Bultmann*. HarperRow. New York, 1966.
- Klein, Günter: *Rudolf Bultmann – ein unerledigtes theologisches Vermächtnis*. ZThK 94. 1997. 177–201. o.
- Lattke, Michael: *Register zu Rudolf Bultmanns Glauben und Verstehen I–IV*. J. C. B. Mohr. Tübingen, 1984.
- Malét, André: *The Thought of Rudolf Bultmann*. Irish University Press. Shannon, 1969. (Francia eredeti: *Mythos et Logos – La pensée de Rudolf Bultmann*. 1962.)
- Melanchthon, Philipp: *Loci communes 1521. Lateinisch-Deutsch*. Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn. 1993.
- Owen, H. P.: Revelation. In: Kegley: *Bultmann*. 41–50. o.
- Schmithals, Walter: *Die Theologie Rudolf Bultmanns. Eine Einführung*. J. C. B. Mohr. Tübingen, 1966.
- Theunis, Franz: *Offenbarung und Glaube bei Rudolf Bultmann*. Ergänzung zu KuM V. Herbert Reich Evangelischer Verlag. Hamburg, 1960.
- Thiselton, Anthony: *The Two Horizons*. The Paternoster Press. Exeter, 1980.

²⁴ Boutin: 153. o.

TARR ZOLTÁN

Beszámoló az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának üléséről

Genf, 2003. augusztus 26. – szeptember 2.

Az ökumenét, a helyi szintű és nemzetközi egyházi együttműködést az elmúlt időszakban próbára tevő társadalmi és gazdasági változások hatásai jól érzékelhetők hazánkban is. Egyházaink viszonylagos túlterheltsége, gyakran tapasztalható kapkodása közepette azonban nem mindig értesülünk az Európa és a világ számos más részén folyó, hasonló nehézségekkel való küzdelemben szerzett tapasztalatokról, elért eredményekről. A következő bekezdésekben elsősorban azokat a világban zajló – és főként az Egyházak Világtanácsához (EVT) köthető – ökumenikus folyamatokat és történéseket igyekszem bemutatni, amelyek segíthetik egyházaink eligazodását sajtósági kihívásaik közepette. Mindezt teszem azzal a meggyőződéssel, hogy minden múltbeli félreérthetősége ellenére az ökumenikus mozgalom korunk meghatározó folyamata, amely a közös gondolkodás lehetőségének felkínálásával és megvalósításával egyházaink ösztönzője volt és marad az evangélium hirdetésének kétezres éves történetében. Nem elhanyagolható továbbá az a tény sem, hogy az ökumenikus mozgalom 20. századi nagyjai és elkötelezettjei tevékeny, alkotó részesei voltak a világ- és európai szintű társadalmi összefogás kidolgozásának, megvalósításának, és így hozzájárultak többek között az ENSZ alapításához és a közös, egyesült Európa gondolatához. Vagyis: teológiai és ekklesiológiai szükségszerűségén túl, meghatározó és számottevő hatása miatt a társadalom egésze számára lényeges, hogy mi történik az ökumenikus mozgalomban.

VALLÁSKÖZI PÁRBESZÉD

Évszázadok óta velünk élő probléma a vallások egymással való kapcsolata. Az emberiség nem egy nagy konfliktusa mögött gyakran vallási egyet nem értés, az egyik vallásnak a másikon való felülkerekedésének vágya húzódott meg. A jelen feszültségei között is fellelhető a vallási türelmetlenség, illetve a vallások közötti nézeteltérésre alapozó kalandorkodás. Ezért sem véletlen, hogy az EVT moderátora, I. Aram a Központi Bizottság (KB) legutóbbi ülésén elmondott jelentésének fő témájaként a vallásközi párbe-

széd nagyon is időszerű problematikáját választotta. Előadásában emlékeztetett, hogy a kereszténység életében kezdettől fogva jelen volt a más vallásokkal való kapcsolat keresése, gondozása. A moderátor különösen is tanulságosnak tartja az elmúlt 50 esztendő ökumenikus munkásságát a vallásközi párbeszéd területén. Erre az elmúlt félévszázadra építve kell az ökumenikus mozgalomnak – meglátása szerint – megtalálnia azokat a hiteles utakat és módokat, amelyek segítségével a kereszténység a megbékélés, a megértés és a reménység munkása lehet a világban. Jelentése végén a moderátor a vallásközi párbeszéd folytatására, bátor és kísérletező hozzáállásra sarkallta az ökumenikus mozgalmat és az egyházakat.

A más vallásokkal való kapcsolat fontos része a párbeszéd, amely gyakran már önmagában is kérdéses attitűd egyházi körökben. Ezért is fontos, hogy a más vallásokkal folytatott párbeszéd apropóján magának a párbeszédnek mint módszernek, hozzáállásnak a vizsgálatára és megismerésére is sor kerüljön. Az egyházak párbeszédében való részvételét csak biztos teológiai alapokon képzelhetjük el. Ehhez kívánt segítséget nyújtani a moderátor, amikor négy pontban vázolta föl az egyházaknak a vallásközi párbeszédben betöltendő szerepét és a megközelítés lehetőségeit: krisztológiai, pneumatológiai, missziológiai és eszkatológiai szempontból vizsgálta a (vallásközi) párbeszédrel kapcsolatos keresztény kiindulást, és megpróbálta azt elhelyezni teológiai gondolkodásunkban. E résznél számunkra különösen is érdekes lehet, hogy a moderátor többször hivatkozott a Vatikán *Dominus Iesus* kezdetű állásfoglalására, amelynek több pontját is meghatározó jelentőségűnek vélte a vallásközi párbeszédében való keresztény szerep értelmezésében. Teológiai megközelítéseinek előadása után új hermeneutika kidolgozására hív föl annak érdekében, hogy tényleges dialógusba léphessünk más vallásokkal. Ez a teológiai gondolkodásunkat, sztereotípiáinkat újravizsgáló és újraértelmező fáradságos folyamat több tényezőtől áll össze. *Holisztikus teológia* kidolgozása a kezdő lépés, amely kitágítja a más vallásokkal szembeni látásunkat, majd pedig egy *dinamikus teológiai keret* kidolgozása következhet, amely képes Isten

megváltásának univerzalitását és az ő Krisztusban való megjelenésének egyediségét egységben tartani. I. Aram meglátása szerint szükséges továbbá egy olyan *inkluzív teológiai nyelvezet* kidolgozása, amely megőrzi a kereszténység különlegességét és integritását, és egyben elmozdítja azt a krisztocentrizmusból a teocentrizmus felé. Végezetül pedig *reszponzív teológia* kidolgozása a feladat, amely természete szerint is dialógus, és megközelítéseiben érzékeny más valóságokra és a változó körülményekre.¹

A rövid összefoglaló is érzékelteti talán a gondolkodás bátorságát, és elősorolja azokat a kihívásokat, amelyek rengeteg kérdést és sokszor indulatot váltanak ki a kereszténység gazdag közösségében.

AZ ÉLETRŐL VALÓ GONDOSKODÁS

Szintén időszerű téma az élet, a teremtés védelme, értéke. *Konrad Raiser*, az EVT leköszönő főtitkára teológiai alapokra építve szolt az élet, az emberi jogok védelmének kérdéséről.

Az élet értéke, jósága és az egyház mint közösség megközelítés különösen is időszerű, hiszen egy tavaly nyáron elkészült dokumentum, *A Church of All and for All*, a fogyatékkal élők ekkleziológiai látását tárja elénk.² Raiser az *imago Dei* koncepciójának újraértelmezésére és mélyebb megértésére hív dolgozatában. A jelentésnek az élet teológiai megközelítésével foglalkozó része arra a következtetésre jut, hogy az élet minden töredékessége ellenére „jó élet”, amely Isten teremtő munkájának eredménye. Ebben az irányban való továbbgondolkodás és a közösségi fáradozás nyomán egyházaink, gyülekezeteink befogadóbbakká, az élet sokszínűsége iránt nyitottabbakká válnak.

AZ ÖKUMENIKUS MOZGALOM ÁTALAKÍTÁSA

Az ökumenikus mozgalom átalakítására és megújítására (*Re-configuring the Ecumenical Movement*) indított kezdeményezés új lendületet és értelmezést kapott az elmúlt közel egy esztendőben. Minderre azért is szükség volt, mert az elmúlt időszakban a több pozitív észrevétel mellett nagyban nőtt az aggodalmaskodók száma is, akik – mint az kiderült, félreértve az EVT főtitkára eredeti kezdeményezését és a megindult folyamatot – az ökumenikus mozgalom eddig elért eredményeit és munkamódszerét, strukturáját féltik. Ezzel szemben az eredeti gondolat szerint az ökumenikus partnerszervezetek nagyobb együttműködéséről van szó, amelyhez társulhat a strukturált közös gondolkodás, az eddig elért közös eredmények értékelése, és

¹ Lásd „Report of the Moderator” – Doc. GEN 2. 8. o.

² A dokumentum külön ismertetést és fordítást is érdemelne teológiai és gyakorlati megállapításai miatt.

valóban magas egyházvezetői szintű, problémafelvető és -megvitató találkozók, ülések szervezése. Mindezzel összefüggésben Raiser merészen új utakat és megközelítéseket keresve próbálta meghatározni az ökumenikus mozgalom megújításának, megújulásának lehetséges vonalát.

A gondolkodás és az új utak keresése folyamatosan zajlik. Ennek keretében különböző fórumokon tekintik át a regionális és globális ökumenikus együttműködés elért eredményeit és lehetséges folytatását. Keresik azokat a feladatokat, ahol kiszűrhetők a párhuzamosságok és jobb munkamegosztással több eredmény érhető el. A megkezdett – és valóban több szinten és rengeteg kontextusban folyó – gondolkodás bizonyosan olyan új, vagy megújuló témákat is a közös gondolkodás asztalára hoz majd, amelyek új utakat mutathatnak az egyes tagegyházak életében is.

AZ EVT MUNKÁJÁNAK ÉRTÉKELÉSE, A JÖVŐ FELADATAINAK TERVEZÉSE

Rendkívül komoly fejlődés és a munka hatékonyabbá válása jellemezte az EVT albizottságai, így a Program Bizottság (PB) munkáját is. Ezt azért fontos leírni, mert a hararei nagygyűlést követően az EVT KB új albizottságaként mostanra sikerült feladatunkat úgy meghatározni és megfogni, hogy tényleges áttekintést kaphattunk a Tanács munkájáról, és így lehetőség nyílt a programok valóságos értékelésére és felügyeletére. A PB-ban végzett munka így mindannyiunknak sikerélményt adott, és a KB, valamint az egész EVT számára is komoly hasznot hozott. Mindez elképzelhetetlen lett volna a stáb által összeállított beszámoló és hároméves programtervezet nélkül. Több elhangzott, megtekintett és elolvasott beszámoló kapcsán elmondható, hogy az EVT magyarországi tagegyházai számára is tanulságos lehet a végzett munka, illetve a rendelkezésre álló források sokszínűsége és felhasználhatósága.³

Az elhangzottak alapján a KB megállapította, hogy a Tanács munkája *13 főprogram és 2 nemzetközi ökumenikus kezdeményezés* köré csoportosítható. Ezek a következők:

1. Strengthening the One Ecumenical Movement (Az ökumenikus mozgalom erősítése/támogatása)
2. Nurturing the fellowship of churches and communicating the fellowship (Az egyházak közötti jó viszony elősegítése és kifejezése)
3. Ecumenical Institute of Bossey (A Bossey-i Ökumenikus Intézet)
4. Dialogue with Neighbours of Other religions (Dialógus más vallású testvéreinkkel)
5. Ecumenical focus on Africa (Afrika az ökumené középpontjában)

³ Ezek nagy része egyébként hozzáférhető az EVT honlapján: www.wcc-coe.org, vagy a www.ecuspace.org honlapon.

6. Decade to overcome violence (Az erőszak legyőzésének évtizede)

7. Unity of the church (Az egyház egysége)

8. Ecumenical advocacy and peaceful resolution of conflicts (Ökumenikus képviselő és a konfliktusok békés megoldása)

9. Mission and evangelism: Promoting the ministry of reconciliation (Misszió és evangéliumhirdetés: lépések a megbékélés szolgálatában)

10. The challenge of ecumenical formation (Az ökumenikus képzés kihívása)

11. The ethics of life and alternatives to globalization („Élet-etika” és a globalizáció alternatívái)

12. Diakonia and solidarity (Diakónia és szolidaritás)

13. Telling the ecumenical story (Az ökumené továbbadása)

A két nemzetközi kezdeményezés pedig:

1. Ecumenical Accompaniment Programme in Palestine and Israel (EAPPI) (Palesztinai és izraeli ökumenikus program)

2. Ecumenical Initiative for HIV/AIDS in Africa (Ökumenikus kezdeményezés az afrikai HIV/AIDS probléma ügyében)

Ez az új szemléletű működési struktúra feladatorientált és valós problémák mentén való munkálkodást is jelent. Ez talán új lelkesedést és elkötelezést adhat a bizonytalanok egyházaknak és híveknek, és egyben példaértékűen segítheti a meg-megzőkkel nemzetközi szervezetek és testületek magára találását is.

AZ ORTODOX RÉSZVÉTELLEL FOGLALKOZÓ KÜLÖNBIZOTTSÁG JELENTÉSÉNEK UTÓÉLETÉRŐL

A bizottság munkája nyomán több alapszabályt érintő változásról van szó. Ezek a törvényi változtatások elsősorban a tagság kérdését érintik, ami természetesen kihatással van az EVT működésének egészére. A változtatások célja, hogy arányosabb és ilyen módon döntéseiben, munkamódszereiben igazságosabb szervezet és mechanizmus jöjjön létre. A tagsághoz kapcsolódóan felmerülő ekkleziológiai kérdések megvitatása és a konszenzuseresés a jövő feladata. Itt kell megemlítenem, hogy ki is próbálhattuk a döntéshozatal új, konszenzusos módszerét, amely egyre inkább elvárás lesz nemzetközi egyházi testületek munkájában.⁴

JELENTŐS MEGÁLLAPÍTÁSOK – AZ EU KIBŐVÍTÉSE

Több fontos esemény és folyamat közül most csak egyet emelek ki: az egységesülő Európa és az azzal kapcsolatos keresztény egyházi álláspont.

A múlt évben az Egyházak Európai Konferenciájának

⁴ A KB ülése alatt többször volt módunk gyakorolni az új döntéshozatali technikát, ami nagy meglepetést és gyakran őszinte derűtséget okozott.

Nagygyűlése és az EVT Központi Bizottságának ülése is foglalkozott a témával. Egyik esetben sem mondható, hogy – szempontunkból legalábbis – túlságosan nagy egyetértés kísérte volna az állásfoglalások kiadását.

Az EVT 9 oldalas állásfoglalásának apropóját elsősorban az adta, hogy 1992 óta, amikor a legutóbbi állásfoglalás készült Európával kapcsolatosan, alapvető változások mentek végbe a kontinensen. Az állásfoglalás a '92-es dokumentum több megállapítását helybenhagyva éppen ezért a változásokra reagál.

Az anyag nem túl részletes, és alaposan átdolgozott háttérismertetővel kezdődik, majd pedig az EVT sajátos szempontjából 4 pontban szól az Európát érintő folyamatokról:

1. Az egyházak és értékrendek szerepe az európai egység munkálásában.

2. Európai integráció: úton egy mélyebb és szélesebb Európa felé.

3. Európa viszonya globális szomszédaival.

4. Európa és a biztonság (politika).

A dokumentum több alpontra tagolt 10 pontos javaslatcsomaggal zárul. Az utolsó pont kimondja, hogy az elkészült anyag vitaindítóként készült, és felhívja a tag-egyházakat, hogy reagáljanak a dokumentumra, és fogalmazza meg észrevételeiket azzal kapcsolatban.

Mindannyiunk felelőssége, hogy részt vegyünk az Európáról való közös gondolkodásban, és szempontjainkat, tapasztalatainkat megosszuk európai és más kontinensen élő testvéreinkkel. A megszületett munkaanyaggal kapcsolatos észrevételeink megfogalmazásával hozzájárulhatunk nemcsak egy írásos anyag árnyaltságához, hanem az Európában jelenleg is zajló értékrendek közti küzdelemhez.

ÖKUMENIKUS ÖNKÉNTES SEGÍTŐPROGRAM PALESZTINÁBAN ÉS IZRAELBEN – EGY LEHETSÉGES ÚT

A KB-ülés idején jelent meg egy kiadvány, amely az EVT által beindított úgynevezett „ökumenikus önkéntes segítőprogram Palesztinában és Izraelben” eddigi élményeiről, szomorú tapasztalatairól számol be. A program lényege a szolidáris jelenlét a konfliktusokban, feszültségzónákban a mindennapi élet menetének segítése, a kiszolgáltatottak mellé való odaállás és a mindkét oldalon megtapasztalható igazságtalanságokkal szembeni kiállás. Az önkéntesek általában fiatalok, akik minden különlegesebb védelem nélkül, imádságos jelenlétükkel és figyelmükkel próbálnak tenni az erőszak ellen. A kiadvány az épülő jeruzsálemi fal által okozott fizikai és lelki pusztítást mutatja be, valamint azokat az arab és zsidó kezdeményezéseket, amelyek törekszenek az erőszak és a gyűlölet ellen tenni. A könyvecske nemcsak a hiteles tájékoztatást szolgálja, hanem a békekultúra teremtés egy saját

tos módszerét is bemutatja. Meggyőződéseim ugyanis, hogy ha már oly sokszor beszélünk mi, keresztények is a háború mint a konfliktusok megoldásának bevett módszere ellen, legalábbis fel kell tudjunk mutatni alternatívákat. Személyes beszélgetésekből és beszámoló elolvasása után úgy gondolom, hogy ez a program egy ilyen biblikus, jézusi alternatívát nyújt.

A fentiek talán bizonyítják, miért van szükségünk az ökumenikus mozgalomban felkínált találkozás, közös gondolkodás és beszélgetés lehetőségére. Látjuk talán azt is, hogy a világ – és benne a magunk – gondjaira és gyötrelmeire le lehetünk keresztény megoldást, a világ által ránk kényszerített út helyett találhatunk a Jézus Krisztusban megnyilvánult isteni szeretetre mutató utat!

ROZS-NAGY SZILVIA

Hírek a világkereszténység életéből

JELKÉPES PÜNKÖSDI LÉPÉS

Dániában a püNKöSDi keresztények újraértékelik korábbi véleményüket az olyan jelképekről, mint az oltár, a kereszt vagy a gyertya. Egész mostanáig ezeket római katolikusnak tekintették, és igyekeztek mellőzni a használatukat. Rene Ottesen, Kopenhagen legnagyobb püNKöSDista templomának lelkésze viszont a következőket nyilatkozta: „Elvesztettük a jelképeket, s ezzel elvesztettük azt a kampót is, amelyre hitünket akaszthatnánk.” A templomban pedig egy külön kis kápolnát alakítottak ki meditációhoz és imádsághoz. „Helyeztünk bele egy keresztet, ikonokat, vizet, gyertyákat és más keresztény jelképeket is” – mondta. „A jelképek fizikai és érzékelhető dimenziót adnak a hitünknek.”

MISSZIÓTURIZMUS

A Szentföld vallási vezetői kifogást emeltek a jobboldali izraeli kormány egy minisztere ellen, aki arra hívta föl a keresztény misszionárius csoportokat, hogy az iszlám híveit térítsék keresztény hitre. Benny Elon, Izrael turizmusért felelős minisztere, a Nemzeti Egység Pártjának tagja kijelentette, hogy a keresztények minden olyan erőfeszítését, mely a zsidók megtérítésére irányul, el kell utasítani. Javasolta viszont, hogy forduljanak a muszlimok felé. A jeruzsálemi anglikán püspök szerint Elon megjegyzése azon modern szellemiség ellen szól, amelynek keretében vallási vezetők fáradoznak azért, hogy elősegítsék a különböző vallások békés egymás mellett élését. „Kétezer évig a keresztények megpróbálták megtéríteni a zsidókat. Fáradozásuk nem vezetett sikerre” – mondta a püspök. „E nyugtalan időkben pedig megismertetjük egymással a hitünket, és nem erőltetjük a másokra az akaratunkat.”

HÁROMSZÁZ ÉVES KERESZTÉNYSÉG

Az indiai egyházak ökumenikus ünnepségsorozatát terveznek 2006-ban, hogy megünnepeljék az első protestáns misszionáriusok Indiába érkezésének háromszáz éves évfordulóját. „Indiában minden felekezet magáénak érzi az ünnepségeket, és tevékenyen kiveszi a részét a szervezésből” – jelentette ki Ipe Joseph, az Indiai Egyházak Ökumenikus Tanácsának (IEÖK) főtitkára. Az IEÖK 29 ortodox és protestáns egyházat tömörítő szervezet.

ETIKAI KÓDEX

Az Orosz Ortodox Egyház Oroszország gazdasági életének etikai minőségét igyekszik javítani azáltal, hogy kidolgozott egy olyan irányelv-rendszert, mely kiváltképp az üzletembereknek és a vállalkozóknak szól a Tízparancsolat alapján. „A gazdagság nem jelent végcélt önmagában. A teremtés rendjét kell szolgálnia, amely az egyén és a nemzet jólétére irányul” – található az egyik irányelvben. Egy másikban pedig ez áll: „Az ember nem egy folyton dolgozó gépszerkezet: ezért szüksége van szabadidőre, melyet pihenésre, lelki életére és teremtő fejlődésre fordíthat.”

AZ AIDS ELLENI KÜZDELEM ETIÓPIÁBAN

Az Etiópiai Ortodox Egyház hatmillió dollárt kapott a HIV/AIDS elleni harcra a Nemzetközi Ortodox–Keresztény Alaptól, mely az Egyesült Államokban székelő ortodox segélyszervezet. „E küzdelem megköveteli mindnyájunk együttműködését Etiópián belül és kívül, mindannyiunkét, akik rendelkezünk tudással és anyagi forrásokkal ahhoz, hogy segítsünk. Az egyház önmagában nem képes er-

re” – nyilatkozta Abune Paulos, etiópai ortodox pátriárka. Etiópia világviszonylatban a harmadik helyen áll lakosainak HIV-pozitív megbetegedési számával.

TÜZES VILLONGÁSOK

Sri Lankán a felekezetek közösen emelték föl hangjukat a keresztények megfélemlítése okán, miután az elmúlt hetekben több tucat támadást intéztek egyházi épületek ellen. Legalább hét olyan templomról tudunk, melyek leégtek a támadások során. A Sri Lankai Nemzeti Keresztény Tanács állásfoglalása szerint a támadások jellegéből nyilvánvaló, hogy előre megtervezték és irányították őket, mégpedig azzal a céllal, hogy megfélemlítsék a keresztényeket, és nemkívánatos vallási villongásokat provokáljanak országáig.

FINN MULTIKULTURALIZMUS

Finnországban keresztény, zsidó és muszlim vallási vezetők egy állandó fórum létrehozásán munkálkodnak, hogy ezzel is támogassák helyi szinten a vallások közötti együttműködést. A vallások közös fellépése különösen is fontos egy olyan társadalomban, amely egyre nyitottabbá szeretne válni, és otthont akar biztosítani számos kultúrának – jegyezték meg január 26-i találkozásuk után a vallási vezetők.

KUBAI ORTODOXIA

Az ortodox egyház megerősítette jelenlétét Kubában, amikor is I. Bartholomeos konstantinápolyi ökumenikus pátriárka fölszentelte Havanna történelmi városközpontjában a Szent Miklós katedrálisban. Az ötórás liturgián részt vett a kubai elnök, Fidel Castro is. Alexander Karloutsos, az amerikai görög ortodoxok egyik képviselője azt mondta a megnyitóünnepségen: „Nagy várakozással tekintünk afelé, hogy az emberi jogok és a vallási nevelés területén elkezdjük munkánkat Kubában.”

NEMES TEOLÓGIA

A koppenhágai egyetemen tíz teológiai hallgatóból hat nő. Aarhusban, Dánia közepén pedig a női hallgatók aránya eléri a 80 százalékot. Bertill Nordahl dán író a közelmúlt-

ban egy napilapnak nyilatkozta a következőket: „Figyelemztető jel, hogy a sokéves férfifölény után most a női fölény felé mozdulunk el. Amikor ugyanis egy nem képviselői töltik meg a termet, akkor mindkét nem képviselői vesztesnek mondhatók.”

FRISS VALLÁSKÖZI DIPLOMÁSOK

A nigériai anglikán közösség vallásközi központjában most diplomázott az első végzős évfolyam. A központot azzal a céllal alapították, hogy megfelelő környezetet biztosítsanak azon keresztény és muszlim hívőknek, akik komolyabban akarják tanulmányozni a másik vallást. Kaduna anglikán püspöke, Josiah Idowu-Fearon kijelentette: „hatalmas szükség van arra, hogy mind a keresztények, mind pedig a muszlimok tanuljanak a másik vallásáról annak érdekében, hogy az országban elősegíthessék egymás jobb megértését és a békés egymás mellettélést.” Az új diplomások között volt lelkész, ügyvéd, orvos, egyetemi tanár, főleg Nigéria északi részéből.

BAPTISTA TÖRÉS

Az európai baptisták keményen bírálták a Déli Baptista Konferenciát, amely a legnagyobb protestáns csoport az Egyesült Államokban, hogy kilépett a Baptista Világszövetségből, mondván, hogy az túlságosan is liberális. A szófiai központú Európai Baptista Szövetség közleményében ez áll: „Tisztában vagyunk egyáltalán azzal, hogy milyen nagy kárt teszünk a világnak szóló tanúságtételünkben, amikor azt próbáljuk elmagyarázni, hogy mi egy másik baptista csoport vagyunk, és nem tudunk együtt dolgozni?” Az európai és a közel-keleti baptisták mély fájdalomnak adtak hangot, és kifejezték támogatásukat a Világszövetség felé.

PALOTÁK KIÁRUSÍTÁSA

Az Anglikán Egyház pénzügyi nehézségekkel küzd. Ennek kapcsán kész arra, hogy történelmi, akár többszáz éves püspöki palotákat és házakat adjon el, amennyiben azok fenntartása már nem gazdaságos az egyház számára. Minden ingatlannál számbaveszik a fenntartási költségeket és a bevételi forrásokat, s amennyiben túlságosan drága a fenntartásuk, úgy olcsóbb megoldások után fognak nézni.

BOGDÁNYI MÁRIA – BOGDÁNYI GÁBOR

Tapogatózások

Három év Felpécen

Majdnem három éve élünk Felpécen, ebben a 800 lakosú, evangélikus többségű kis faluban, Győről 20 km-re. Ennyi idő után nem árt egy kis számvetés. Hiszen amikor ideköltöztünk Budapestről, komoly ambícióink voltak, hogy szeretnénk a gyülekezet és a falu életébe sok-sok újdonságot hozni. Az ambíciók nem múltak el, csak a tapasztalatok alapján „megszelídültek”. Most is szeretnénk közösséget szervezni, de már látjuk, hogy erre csak a ki-sebbségnek van igénye.

Az első év az *eufória* éve volt (mindenki segített), a második a *kiábrándulásé* (úgy éreztük, senki sem segít). A harmadik évben már *differenciáltabbá* vált a kép. A százalékos arányokra a 80–10–10 a jellemző: 80%-ot teljesen hidegen hagy, mit csinálunk és mivel próbálkozunk. A gyülekezet és a lakosok 10%-ára lehet számítani, velük lehet együtt dolgozni (önzően így lehetne fogalmazni: „értük érdemes...”). A maradék 10%-nak pedig azért mindegy, mivel próbálkozunk, mert úgyis ellene vannak – leginkább azért, mert nem ők találták ki...

Nagyon jellemző a mi kis falunkra a megszokás, mely hihetetlen akadályokat is jelenthet. A gyülekezet életében is rengeteg dolgot várnak el megszokásból, tartalmi beleélés nélkül (például konfirmáció). Másrészt pedig amit „nem szoktunk”, azt nehéz megvalósítani: hiába hozott határozatot a presbitérium a déli harangszóról, a harangozó „megvétózta” azzal, hogy ezt nem szoktuk, és ezért ő nem harangoz.

A gyülekezet helyzetéhez hozzátartoznak a templomba járás sajátos szokásai. Nagyon dolgozós nép a felpéci, sokan Győrbe járnak munkába nap mint nap, ezért a domboldalon levő szőlőre (ami szinte minden családnak van) már csak hétvégén jut idő. Így aztán, ha jó az idő, üresek a férfiak padjai vasárnap. Különösen fájdalmas ez a presbiterek esetén, akik szorgalmasan járnak a presbiteri ülésekre, de az istentiszteletre csak nagyon kevesen – ezért elsősorban azok hozzák a döntéseket a gyülekezet életéről, akik nem vesznek részt benne aktívan. Apró adalék: történt egyszer, hogy egy zuhogó esős vasárnap délelőtt, az istentisztelet végén egyik presbiterünk odadünyögte a másiknak: „Eljöttem, mert ma olyan templombajáros idő van.”

Falusi gyülekezet lévén, az egyik legfontosabb értékéről a gyülekezet számára az egyházközség vagyonának, épületeinek, illetve temetőjének fizikai kinézete, állapota és karbantartása. (Mégisincs gondnokunk három éve...) A legnagyobb ránk váró kihívás a *templomfelújítás*, melybe – a legszükségesebb állagmegóvástól eltekintve – még mindig nem kezdünk bele, de most már talán kellően felkészültünk rá. Eredetileg azt gondoltuk, hogy a gyülekezetet igazán meg lehet majd mozgatni szép műemlék templomunk felújításával, azaz a templom megújulása együtt jár a közösség újjászületésével is. Biztató jeleket láttunk erre: az első nyáron az előkészületi munkák során mintegy harmincan dolgoztunk a templom körül. Aztán egyre nehezebb volt segítséget találni, hiszen sokan érezték úgy, hogy a gyűjtésbe adott fejenként 10 ezer Ft-tal el van intézve a személyes hozzájárulásuk. Ma már csak nagyon kevés személyes közreműködéssel merünk számolni, és inkább a pályázati lehetőségeket kutatjuk, illetve megbízható építési vállalkozót keresünk a munkára.

Az első nyáron, rögtön Felpécre kerülésünk után lehetőség adódott egy *bajor egyházközséggel* való kapcsolatfelvételre, mellyel igazán sikerült megmozgatni a gyülekezet apraját-nagyját (még német nyelvtanfolyamot is tartottunk a szállásadóknak). Német vendégeinket evangélikus családoknál szállásoltuk el, ami a németeknek különösen nagy élmény volt, mert ugyan bejárták már az egész világot „Studienreise”-ik során, de mindig csak szállodákban laktak, most pedig befogadták őket a felpéciek. A felpéci gyülekezet igazán kitett magáért, az idősebbek fogadtak vendégeket, a gyermekeik és unokáik tolmácsolni segítettek, volt jótékonysági koncert a templomban, apátságlátogatás Pannonhalmán és búcsúest a hegyen egy pincénél. Evangélikus boltvezetőnk reggel félórával előbb nyitott, hogy legyen friss péksütemény a vendégeknek – egyik idősebb presbiterünk azóta is „Grüss Gott!”-tal köszön a boltban.

A testvérgyülekezeti látogatásból – természetesen – mindenki szeretett volna hosszú távú kapcsolatot, ezért a következő évben a német gyülekezet hívott meg bennünket (minden költséget fizettek). Lett is ebből bonyodalom, egyrészt a rögzült adok-kapok gondolkodásmód miatt (aki

nem fogadott vendéget, ne is menjen), másrészt pedig azért, mert az idősebb „vendégfogadó” gyülekezeti tagok már nem akartak utazni, csak megüzenték, hogy kit küldenek a „maguk jogán”. Egyrészt örültünk, hogy fiatalok jönnek, másrészt viszont fölbukkant néhány soha nem látott, messze élő (gyakorlatilag elszármazott) felpéci gyermek vagy unoka, akit a szülei, nagyszülei „delegáltak” Németországba. Néhányan nem értették, amikor azt mondtuk, hogy aki nem a felpéci gyülekezet aktív tagja, ne jöjjön, azonban nyugodtan vegyenek részt olyanok, akik bár nem tudtak vendéget fogadni, de el szoktak járni templomba. Hiszen a németországi út célja is a gyülekezetépítés. Ennek kapcsán kiemelt feladatot jelentett a fiatalokkal való foglalkozás, mert a helyzetből adódóan ők kerültek többségbe. Közös szellemi ajándékkal készültünk együtt a német útra: sok-sok próbálás után sikerült előadnunk egy színdarabot német nyelven. A farkasról és kecskegidákról szóló mese nagy sikert aratott. Sajnos a közös készülés és a sok közös élmény ellenére a fiatalokból mindmáig nem jött létre összetartó csapat. A németországi tapasztalatok alapján megalakult viszont a felnőttek és gyerekek *kézműves köre*, melyet – a sors fintoraként – az a sokak által megszólalt nőtestvérünk indított el, aki nem tudott fogadni német vendégeket előző évben, „mégis” jelentkezett a németországi útra.

A fiatalokkal való foglalkozás – sajnos – más területeken sem hozott lényeges áttörést az eltelt néhány év alatt. Ide tartozik a konfirmáció, amit igyekeztünk „modernizálni”. A hagyományos (régi nyelvezetű és módszertanú) konfirmációs káté helyett új tananyagot fejlesztettünk, melybe a világvallásoktól a bibliaismereten keresztül az egyházismeretig sok minden belefért, részben személyre szabott kutatási feladatokkal. Konfirmációi vizsgaként akadályversenyt rendeztünk egy szombat délelőttön, melynek során a gyülekezet legaktívabb presbitereit járták végig a fiatalok néhány fős csapatokban (még az útvonal is bibliai rejtvényekből volt megfejthető), és adtak számot tudásukról egy-egy presbiter előtt, aki az aktuális feladat megoldását meghallgatta. Így sikerült életszerűbbé tenni a konfirmációs tudást, és úgy vonni be a gyülekezet oszlopos tagjait, hogy a fiataloknak se jelentsen érzelmi, lelki terhet a vizsgázás. Mindezzel szerettük volna elérni, hogy a konfirmáció ne a megszokott családi ünnep legyen, hanem találják meg a helyüket a fiatalok a gyülekezetben, és ne „kikonfirmálkodjanak” belőle. Persze ezt sem lehet megvalósítani, „szél ellen”: ha a konfirmandusok szülei a nyomatékos lelkészi kéréssel szemben még havonta egyszer sem kísérik el gyermeküket a templomba, akkor nem lehet csodálkozni, hogy később a gyermek sem akar oda járni. Pedig Felpécen ez a szokás: első osztályos iskolás koruktól úgy szoktatják a gyermeket templomba, hogy küldik. Esetleg a nagymamával, de gyakran csak egyedül, szülő és család nélkül. Jönnek a többi gyerekek is, egy padban ülnek mind, de 90%-uk szülő nélkül érkezik. És persze csak a konfirmációig.

Újdonságot jelentett, hogy az evangélikus gyülekezet a

Felpécért Alapítvánnyal közösen alapította meg a falu *teleházát*. A teleház közösségi teret jelent bárki, illetve bármilyen csoport számára, másrészt a modern technika (számítógép és internet) elérhetőségét a kevésbé tehetőseknek. Üzemeltetését evangélikus önkéntesek végzik, egy-egy délutánt vállalva szabadidejükből. Jelenleg a teleház ingyenes szélessávú internetelérést is kap a gyülekezettől, a templomtoronyban elhelyezett mikrohullámú antenna természetbeni bérleti díjaként (havi 14 ezer Ft támogatásnak felel meg). A teleház a gyülekezet részéről kilépcsési lehetőség a templom falai közül, új út a fiatalok felé. Annak ellenére, hogy semmilyen direkt misszió nem folyik a teleházban, sokak számára ez a tanulás helye, és szombat esténként az egyetlen nyilvános lehetőség (a kocsmán túl), ahol a fiatalok összejöhetnek.

Éppen a teleház „törzsközöntségére” építve próbálkoztunk meg tavaly egy fiataloknak szóló ötnapos *nyári tábor* szervezésével. A Mátrába, a FÉBÉ Názáret templomába és ifjúsági szálláshelyére terveztük a tábort, hírül adtuk a gyülekezeti újságban, készítettünk róla szórólapokat, és természetesen személyesen is hívtuk a fiatalokat egy olyan táborba, amit közösen szervezünk, és magunk alakítjuk. Mintegy hatvan fiatalból ketten jelentkeztek.

A fiatalok körében tapasztalt sokszoros kudarcaink okai közé tartozik – az egyházzal való általános fenntartásokon és a közösségi élet kiirtásán túl – a felpéci családok sajátos működése: apát alig látnak a gyerekek, mert mindig dolgozik. Nyaralni túlnyomórészt nem mennek, mert (habár a többségnek pénze lenne rá) nem érnek rá. Így aztán a közösségi igény és a tekintélyhez való harmonikus viszony nem tud kifejlődni a legtöbb felpéci fiatalban.

Egy másik (új) munkaterületet jelentett a kisgyermekes családokkal, illetve elsősorban az anyukákkal való foglalkozás. Kéthetente *baba-mama klubot* tartunk a gyülekezeti teremben, ahol most már rendelkezésre állnak ehhez is a feltételek: a télen immár jól fűthető teremben nagy szőnyeggel és játékokkal várjuk a kisbabákat és anyukájukat. A Szociális és Családügyi Minisztérium 2002-ben két pályázat keretében is támogatta a klub működését: családról és gyermeknevelésről szóló előadássorozatot szerveztünk olyan neves vendégekkel, mint Levente Péter és Pálhegyi Ferenc. Másik pályázatunkon a baba-mama klub teljes éves programját dolgoztuk fel és adtuk közre interneten, bárki számára ingyenesen hozzáférhetően. A pályázatnak része volt a felpéci *családi nap* szervezése is: erre a hagyományos szeptemberi Mária-napi búcsú napján került sor. Éppen azért akkor, hogy ennek a napnak is legyen valami értelme és közösségi programja, ne csak az evés-ivással és focimeccsel teljen az idő. Táncházt volt a templomkertben, büfé és sörpadok mellett lehetett beszélgetni, este pedig egy evangélikus énekesnő, Völgyessy-Szomor Fanni koncertjének hangjait hallhatta mindenki a faluban. Jó volt az erősítés, sokan föl is jöttek a koncertre a sötétben, amikor már „nem félték”, hogy meglátják őket a templom-

kertben. Mert itt is nagy volt a megszokás hatalma: sokan gyanakodva nézték, hogy az „egyház” próbálkozik, és nem csak istentiszteletet tartanak a templomban, hanem könnyűzenei koncertet a kertjében.

Sokat írtunk a hétköznapi élethez tartozó, „világi” próbálkozásainkról, nem árt egy kicsit a szigorúbban vett gyülekezeti életről is hírt adni. A különlegességeknek itt is nagyobb a vonzereje, mint az egyszerű vasárnapi istentiszteletnek. Falun talán nem olyan gyakori a *húsvét hajnali, feltámadási istentisztelet*, mégis megkíséreltük bevezetni ezt az alkalmat. Sokan és nagy kedvvel látogatják, már első évben is felbukkantak olyanok, akik az egész esztendőben be nem teszik lábukat a templomba, de ezen a hajnalon ott akarnak lenni. Mert ez más, mint a többi. A második évben – az ősi keresztény tradícióhoz illően – felnőttkeresztségre is sor kerülhetett: négy tizenéves testvér kereszteltünk meg húsvét hajnalán, és közülük az egyik a gyülekezet kántoraként szolgál azóta is.

Népszerűek a böjti ökumenikus alkalmak is, melyeket „Böjti esték”-nek neveztünk el, és szerdánként tartjuk. A januári imahétnek nincs tradíciója, a nagy hidegben (fűtetlen templomba) nem sok eséllyel jönnének a hívek. Így már harmadik éve meghívunk egy evangélikus, egy katolikus és egy református vendéglelkészt, erre szívesen jönnek el mind az evangélikusok, mind a katolikusok.

Tavaly *egyházmegyei presbiteri csendesnapot* szerveztünk Felpécen. Többek között azt vártuk tőle, hogy ezen a mi presbiterünk is részt vesznek, nem tudván hova „menekülni” előle, hiszen helyben van. Így is lett: volt filmvetítés az egyházkerületről, tematikus beszélgetés a fiatalok megszólíthatóságáról (ebben egy ízelítőnyi videobejátszás a Szélrózsáról, hogy el tudják képzelni), pizzás ebéd és úrvacsorai istentisztelet. Sikeres lett, ha lehet így jellemezni egy ilyen alkalmat.

Legutóbb régóta dédelgetett tervünk vált valóra: sikerült elindítani egy rendszeres, bibliaórai jellegű kisközöséget: „Hatórai tea” lett a neve, ahol (a teázáson, igeolvasáson és imádságon túl) a nemrég megjelent és minden családnak eljuttatott finn Káté fejezeteiről beszélgetünk. Az utóbbi két évtizedben nem volt ehhez hasonló, lelki igényű találkozási lehetőség itt, Felpécen. A gyülekezet alapembereit hívtuk ebbe a kis csoportba, és velük együtt keressük az utat, amit Istenünk mutat nekünk.

Ha egy kicsit negatív hangvételűre is sikeredett e kis írás, azért nem adjuk fel a munkát. Azt gondoljuk, amit most itt vázoltunk, az nem kuriózum, hanem nagyjából a „mai magyar valóság”, legalábbis egy kis szelete. Hisszük, hogy nem véletlenül sodort minket ide a „sors szele”. Hisszük, hogy Isten végzi a magvetést, az aratás meg nem a mi dolgunk...

KORMOS GYULA

Műemlékorgona-felmérés egyházunkban

Miután két éve, 2002. január 1-től Trajtler Gábor egyházzenei igazgatótól egyházunk orgonaügyeinek egy jól körülhatárolható részét, a műemlékorgona-felügyeletet átvettük, közösen áttekintettük gyülekezeteink teljes orgonaállományát. A 80-as években a Soros Alapítvány támogatásával végzett országos felmérés listája és zeneigazgatónk által készített kartotékrendszer alapján megállapítottuk, hogy a teljes orgonaállomány közel fele (47%-a), mintegy 150 hangszer, műemléki szempontból mindenképpen valamilyen odafigyelést érdemel. Bár ezek közül eddig csak elvétve lett néhány orgona műemlékké nyilvánítva, mégis rendkívül fontos, hogy kulturális és egyben egyházi örökségünk további becses példányai – még ha azok között esetleg már használhatatlanok is vannak – megfelelő gondoskodásban részesüljenek. Óriási felelősség ezt az örökséget becsülettel megővni! Mivel az elmúlt

60 év során több ilyen hangszert átalakítottak, némelyik alaposan megrongálódott vagy időközben esetleg már romossá is vált, sőt az országos felmérés óta eltelt idő alatt is sok változás állott be, ezért szükségszerűvé vált e hangszeresek ismételt, célorientált felmérése.

A felmérés célja az, hogy minden olyan orgonáról, amely valamilyen szempontból műemléki odafigyelést érdemel, naprakész, minden egyes sípra és szerkezetére kiterjedő, leltárszerűen pontos információ álljon rendelkezésre örökségünk megővése, restaurálása, illetve műemlékké nyilvánítása érdekében. Hangszereink megővése nagy felelősséget igényel mind egyházunk vezetése, mind az érintett gyülekezeteink részéről.

Műemléki odafigyelést érdemlő hangszereink felmérése az elmúlt év nyarán az országos egyházi iroda támogatásával már elkezdődött. A leltárszerű aprólékos felmérést

alapos előkészítés előzte meg, melynek során a felkeresendő orgonák helyének térképen történt bejelölése után útvonalterv készült az alkalmi szálláslehetőségek figyelembevételével. Az előzetes terv szerint napi két-három orgona felmérését terveztem, azonban a napi 9–11 órás intenzív munka sem tette lehetővé naponta két hangszernél több felmérését.

Az elmúlt év során a Tisza É–D-i vonalától keletre eső teljes terület (Kelet-Békési, Nyugat-Békési, Borsod-Hevesi és Hajdú-Szabolcsi Egyházmegye) muzeális értékű hangszereinek számbavétele megtörtént. E felmérés időközben kiegészült a Sopron környéki falvak orgonáinak adataival. A mintegy 32 orgonáról közel 2 ezer db fényképfelvétel, 6 füzetnyi feljegyzés és mellette csaknem 10 órányi diktafonos információrögzítés is készült. A digitális fényképfelvelek rendezése már megtörtént. A teljes adatállomány számítógépes nyilvántartásba kerül, ahonnan a jövőben különböző keresési szempontok szerinti kigyűjtés is lehetővé válik. Tervbe lett véve, hogy a nagyközönség részére a legalapvetőbb információk majd interneten is elérhetőek legyenek. Természetesen kutatók részére – a megfelelő kutatási engedély birtokában – hivatkozási és publikációs kötelezettségvállalási feltétellel a teljes adatbázis hozzáférhető lesz, de nem tervezzük információhordozó eszköze történő másolhatóságát.

A felmérés eddigi tapasztalatai sok tekintetben elég vegyes képet mutatnak. Vannak kiválóan működő, 100 évesnél régebbi orgonák is, sajnos azonban a 32 orgona közel felének az állapota aggasztó. A felmért hangszerek állapotát az alábbi összefoglalás jól tükrözi: kiváló, jó, elfogadható: 15; felújítás alatt: 1; lebontva, restaurálás előtt: 1; rossz, alig működik: 10; működésképtelen, romos: 5.

Természetesen nehéz meghúzni a határt az egyes kategóriák között, de sajnos nagyon elkeserítő az a tény, hogy a felmért hangszerek fele jórészt teljesen alkalmatlan a liturgiai funkció betöltésére. Bár a romos orgonákon kívül a további 10 hangszer ugyan valamennyire működőképes, de a leragadó, illetve meg nem szólaló hangok, vagy a teljes sípmű sokszor elképesztő hamissága, esetleg mindezek összessége gyakorlatilag alkalmatlanná teszi funkciójának betöltésére.

Lehangoló, hogy a romos hangszerek között igen művesen kidolgozott, kiváló mester készítette munkák is az enyészett áldozatai lettek. Szakértő kezek nyomán ezek az orgonák is életre kelhetnének, hiszen ma már nincs lehetetlen a restaurálás, rekonstrukció területén.

A megvizsgált működő és alig működő orgonák hű tükörrel mutatnak arról, hogy mennyire szakértő kezek bántak, esetleg bántak el a hangszerrel. Itt is vegyes képet tapasztaltam: voltak olyan orgonák, amelyet nem képzett személyek kiválóan javítottak és rendszeresen gondoznak, de sajnos olyan „orgonaépítő” is van, aki az ország másik részén már teljesen tönkretette egyházunk egy kiemelt muzeális hangszerét, s az esetből mégsem okulva, szakszerűtlen beavatkozások sorával tovább károsítja orgonák sorát!

Nagyon fontos kérdés, s helyrehozhatatlan kárt okozhatunk tévedésünkkel, ha nem megfelelő orgonaépítőt hívunk segítségül. Erre a kérdésre aligha tud például egy lelkész testvérünk jó tanácsot adni, mégha egy jól működő orgonával büszkélkedik is, hiszen minden orgona más és más, de mindenképpen igen sokrétű hozzáértést igényel. Különösen igaz ez a muzeális hangszerekre. Hogyan is tudna egy olyan orgonaépítő egy muzeális hangszert szakszerűen megjavítani (netán felújítani), aki nemhogy a műemléki irányelvekkel nincs tisztában, de még csak érzéke sincs e régi kincseink megóvására?

Ezt a kérdést tehát nagyon rövid időn belül szabályoznunk kell, hogy megakadályozzuk értékes és patinás hangszereink további pusztulását. A leltárszerű felmérés ad egyedül lehetőséget arra, hogy alkalmi ellenőrzéssel megállapítható legyen, hogy ki a felelős azért, ha egy hangszer rosszabb állapotba került egy beavatkozás során, még ha jobban is szól, mint a beavatkozás előtt. (Ezt az esetlegesen mulasztó orgonaépítő biztosan nem fogja önmagától bevallani.) Amíg e kérdés szabályozása meg nem történik, addig jó tanácsként hadd szolgáljon a következő pár gondolat:

– Mielőtt egy orgonaépítővel szerződést kötnénk, fontos, hogy alaposan informálódjunk róla.

– Régi hangszereinkhez – amelyek az első világháború vége előtt épültek – csak olyan szakember nyúljon, akinek orgonaszakértő által ellenőrzött referenciamunkái vannak.

– Mindenképpen kérjük meg az orgonaépítőt, írásban nevezzen meg néhány – szakértő által ellenőrzött – restaurálási referenciamunkát, a szakértő nevének megadásával.

– Csakis részletes, ellenőrizhető árajánlatot adó orgonaépítővel tárgyaljunk.

– Még szerződéskötés előtt kérjük ki egyházunk orgonaszakértőjének véleményét a felmutatott referenciamunkákról, az orgonaépítőről és árajánlatáról.

– Hasznos, ha a kötetendő szerződést is megbeszéljük a szakértővel, vagy kivitelezésben jártas jogással, mert sajnos van olyan orgonaépítő is, aki visszaél a pongyola szerződés kínálta joghézagokkal.

Mindezek látszólag többletkiadással járnak, de ez a kiadás csak töredéke annak, amilyen többletkár keletkezhet az orgonában, ha nem hozzáértők kezébe kerül.

A felmérés tavasszal és nyáron folytatódik. Terv szerint a budapesti orgonák, a Tolna-Baranyai, a Vasi és Zalai Egyházmegye orgonái kerülnek sorra, majd az előrehaladás és a lehetőségek függvényében összel folytatjuk a munkát a még fel nem keresett területeken. Remélhetően a teljes felmérés 2005-ben befejeződik.

De essen pár szó a restaurálásról is! Felemelő és felejtetetlen élmény minden egyes alkalom, amikor egy-egy orgona restaurálása nagy erőfeszítések árán pusztán önerőből, vagy önerőből és önkormányzati, illetve állami támogatás révén befejeződik és újra megszólal! Az elmúlt évtized néhány példáját említsem csak: Harka, Nagybánszeg, Balf, Kismányok. Nemescsó a legszegényebb gyü-

lekezetek közé tartozik, mégis sikerült elérni az elérhet-
lennek látszót. (Ma már a Nemzeti Kulturális Alapprogram
is nyújt pályázat útján orgonarestaurálási támogatást.)
Így kezdődik el 2004-ben az 1790-ben épült tokaji orgona
restaurálása is.

Tervezzük, hogy a jövőben restaurált hangszereinket az

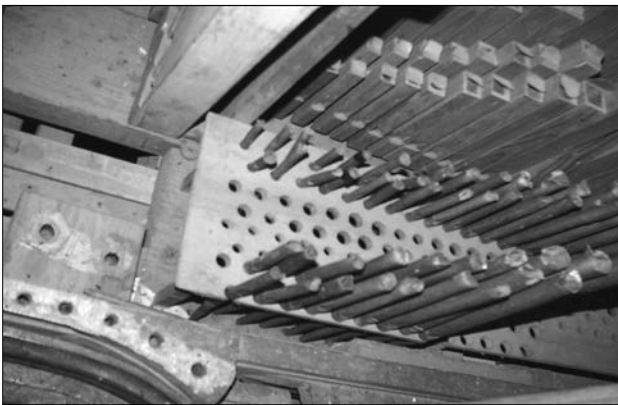
interneten minden érdeklődő számára bemutatjuk képek-
kel, rövid leírással, ahol pedig hangfelvétel is készült, ott
hangillusztrációval is. Ezek talán bizonyítékul szolgálhat-
nak a nem hozzáértők részére is, hogy a ráfordított, gyak-
ran igen nehezen összeszedett nagyobb kiadás bőven
meghozza gyümölcsét.

Balf. Egy evangélikusságában elnéptelenedett, önálló lel-
kessel nem rendelkező falu kiválóan működő restaurált
orgonája

Mestermunka Saskó orgonaépítőtől Gyomán
(Sajnos rossz állapotú)

Egy alig használható, síphiányos barokk orgona belseje
Békés megyéből

Egy másik romos orgona sípanyaga a Nyugat-Békési Egy-
házmezejében

Egyházi énekeink kincsesházának hűséges őrzője

Schulek Tibor emlékezete

Ez év februárjában volt születésének századik, májusban lesz halálának tizenötödik évfordulója. Hosszú életéből csupán tizenöt esztendő telt el gyülekezeti lelkési szolgálatban Komárom Magyarországon maradt töredékében. A múlt század negyvenes-ötvenes éveinek fordulóján – nem teljes cikluson keresztül – a Fejér-Komáromi Evangélikus Egyházmegye esperese is volt. Ettől a munkájától 1954-ben vált meg. Lelkési állásából 1962 júliusában felfüggesztették, majd 1963 januárjában nyugdíj nélkül kényszer nyugdíjazták. Egyházunk nem tartott igényt munkájára, ő azonban nem tudott úgy élni, hogy ne szolgáljon. Megkereste a maga munkaterületét, ahol megtehetette.

1951 márciusától 1952 szeptemberéig segédlelkésze voltam. Életének megrázó fordulóiról nem számolhatok be, csak azt ismételném, amit temetéskor Botta István mondott el róla kelenföldi templomunkban, 1989. május 31-én. (Emlékbeszéde megtalálható a *Keresztvény Igazság* új folyamának 1989. szeptemberi számában.) Ágoston fia az *Evangélikus Élet* idei, február 1-jei számában részletesen ismerteti életpályáját. Gondolom, hogy a gyermekei által összeállított, életéről és szolgálatáról szóló könyv is hamarosan megjelenik.

1948 júliusában Szabó József, a Dunáninnyi Evangélikus Egyházkerület püspöke a hányatott sorsú lelkészt bizonytalan jövődjű gyülekezet lelkési állásába iktatta be. A komáromiak akkoriban megrendülések sorozatát éltek át. Korábbi lelkészüik tragikus hirtelenséggel fejezte be életét: közvetlenül egy vasárnap délelőtti istentisztelet előtt holtan találták a padláson. A várost újból átjárhatatlan országhatár szakította ketté. Az imatermet is magában foglaló lelkészlakást aknától érte. A meglazult vasgerenda miatt éveken keresztül ingott a középső szoba padlója, és leszakadóban volt az imaterem mennyezetének harmónium feletti harmada. A lakás két cserépkályháját nem lehetett felfűteni. Nagy hidegben a szoba hőmérséklete 14 fok körül ingadozott. A gyülekezet tagjainak jó része kisnyugdíjasként még önmagát is csak nagy nehezen tudta eltartani, az egyházközösség anyagi terheiből keveset vállalhatott. Hatásvadász állításnak tűnik, ami nyers valóság volt: nagycsaládos lelkészként a gyülekezet-től kapott havi fizetéséből körülbelül 50 kg kenyeret vásárolhatott.

Ebben az emberileg szinte elfogadhatatlan helyzetben reménység ellenére reménykedett. Nagyon tudott bízni annak az Istennek a hatalmában, aki „hollóit” váratlanul, de

időben mindig elküldte. Csodák történtek. Nem látványosan, hanem a testvéri szeretet nagyon egyszerű ösvényein érkezett a segítség. Ez a segítség lelkési szolgálatának a gyümölcse volt.

A kis létszámú gyülekezetben hetenként öt igehallgatási alkalmat teremtett: egy bibliaórát és négy istentiszteletet. Ács, Almásfüzitő, Nagyigmánd szórványhelyeken havonta egyszer gyűltek össze az evangélikusok. A gyermekmunka a gyülekezet egyik leánytagjának a gondja volt. Komáromban valamennyi iskolás gyermek jelen volt a hittanórán. A szórványban élő gyermekek sem maradtak hittanítás nélkül: Ácson egy, Almásfüzitőn és Szőnyben pedig két-két családi otthonban hetenként volt „hittanóra”.

Igehirdetéseiben „kemény eledelt” adott. Szava tudós lutheránus teológus bizonyágtétele volt. Nagy gonddal választott éneket. Arra törekedett, hogy az ige üzenete és az ének mondanivalója összhangban legyen. Nagyon könnyen készült: az ének kiválasztásával sok esetben többet bajlódott, mint a prédikáció elkészítésével.

Szívesen vállalt evangelizációs szolgálatot. Mára sem felejtettem el örömét, amikor olyan lelkész hívta efféle szolgálatra, aki nem volt barátja az evangelizációnak. Az egymást követő alkalmak során sírig őrzött barátságot kötöttek. Az evangelizáció jövőjéről nagy álmokat álmodott. Bizonyos volt abban, hogy a mozgalmat semmiféle változás sem képes elerőtleníteni. Ezért nagy hálát érzett, amikor a száki egyházközösség gyülekezeti házáat egyházmegyei belmissziói otthon létesítése céljából az egyházmegyének felajánlotta. Nehéz napokat élt át, amikor egy lelkész- és egy asszonykonferencia után abba kellett hagynia a szervezés munkáját.

Az egyház életének megújulásában nagyon sokat remélt az énekektől. Az egyháztörténet tanulmányozásakor azt ismerte fel, hogy nehéz időkben: a török megszállás idején vagy az ellenreformáció napjaiban Isten az övéit énekeskönyvek által erősítette hitükben, adott nekik reménységet és őrizte meg a maga számára. Különös érdeklődéssel fordult az először 1736-ban megjelent, pietista háttérű *Új Zengedező Mennyei Kar* felé, amely a 16. század értékes énekkincsét nagy mértékben megőrizte. Ennek az énekeskönyvnek szinte valamennyi kiadását felkutatta, könyvtára számára megszerezte, adatait „anyakönyvbe” jegyezte. Ezt az énekeskönyvet állította példaképül, amikor új énekeskönyv kiadásáról esett szó.

Új énekeskönyv kiadásának szükségességét már a *Ke-*

resztyén Igazság 1934. évi decemberi számában megfogalmazta *Új énekeskönyvet!* című írásában. Egy évtizeddel később, 1945-ben a megvalósítására is példát adott, amikor Sulyok Imrével együtt megjelentette a *Régi Magyar Istenes Énekeket* (RMIÉ). Talán nem haszontalan időtöltés, ha gondolatban átlapozzuk.

A 223 lapos könyv 127 éneket tartalmaz. Forrásaik: az 1744-ben kiadott *Új Zengedező Mennyei Kar* (UZ); a *Debreceni forma szerinti énekeskönyvek a 18. században mind 1806-ig* (D) és az 1751-ben kiadott kolozsvári énekeskönyv (K). Mindegyik ének végén a forrás(ok) megjelölése található.

A címlap mind formájában, mind nyelvezetében a 16. századi könyvekére emlékeztet. A szerkesztőkre csupán nevük kezdőbetűi utalnak, S. T. illetve S. I.

Az *Előljáró beszédet* jellegzetes erőteljes stílusában Schulek Tibor (S. T.) írta Kassán, „1944. reformáció havában”. Mivel a szerkesztők szándékáról és gondolkodásmódjáról sokat elárul, helyenként szóról szóra idézve ismertetem: „Semmiiben sem estünk oly messze atyáink lelki hagyományától, mint a közönséges és házi isteni szolgálatnak buzgósa éneklésében. A felvilágosodás korának lélekölő racionalizmusa egy-két emberöltő alatt elpusztította a magyar reformációnak legnemesebb gyümölcsét: a 16. század végére meglepő gazdagságban kibontakozott s utána is másfél századon keresztül szervesen továbbfejlődő énekeskönyvet.” Az *Új Zengedező Mennyei Kar* 634 énekével (velük együtt mindig kiadták a „francia forma szerinti 150 zsoltárt” is) „a magyar egyházi énekeskönyv ragyogó delelőszakát jelenti”. De a „debreceni forma szerinti” énekeskönyv 362 éneke, valamint a különböző kiadásokban eltérő kolozsvári énekeskönyv is „a magyar lelki éneklésnek csodálatos gazdagságú tárháza.”

„A drága reformatori örökség és a felvilágosodás »józanabb és tisztább buzgósa« között azonban már nem volt kapcsolat, és mind az evangélikus, mind a református egyház vétkes öncsonkítással túlradott az »avult« hagyatékon.” Ezt előbb az evangélikus, majd a református egyház tette meg. A racionalizmussal az 1911-ben megjelent úgynevezett dunántúli énekeskönyv szakított. „Sajnos szerkesztői éppen a régi magyar anyag és annak patinás szépsége iránt mutattak vajmi kevés megértést. Így a közölt néhány 16. és 17. századi magyar ének a felismerhetetlenségig »megszépitett«.” Énekeskönyv kiadására példa lehetne a jugoszláv református egyház 1939-ben kiadott „énekese”, bár az sem hibátlan.

„A mai magyar nemzedék jelentős rétege erős vonzódást érez az elherdált örökség iránt, és pedig mind teológiai, mind zenei, mint nyelvi okokból. (...) Jelen énekgyűjtemény célja feltárni sokak számára azt, amit eltakart előttünk másfél század szellemi iszapja. – Előmunkálat kíván lenni az evangélikus és református egyházakban egyképpen készülöben lévő énekeskönyvreformához.” (Milyen öröm és áldás lenne, ha énekeskönyveink törzsanyaga ismét közös lehetne, mint a 16., 17. és 18. században!)

„Szoktatni szeretné a füleket (...) gazdagabb egyházi hangnemekre, valamint az eredeti ütemes éneklési módra –, a szíveket pedig nehéz időben ahhoz a bibliás szellemhez, mely az atyákat átsegítette a török világ és ellenreformáció testi-lelki szenvedésein.” Sulyok Imre munkájának ismertetése, valamint néhány gyakorlati tudnivaló közlése után az előljáró beszéd így zárul: „Isten áldása legyen az énekeszerző atyák emlékéen és az unokákon, akik az atyák éneken örömet találnak, hogy erősítőjük legyen hitükben és vigasztalásuk a nyomorúságban.”

S. T. és S. I. munkáját néhány számadattal szeretném összefoglalni: a RMIÉ-ben 11 olyan ének van, amely csak a ZMK-ban található, 9 csak a D-ben. 14 ének származik a ZMK-ból és a D-ből, 20 a D-ből és K-ből. 73 ének mind a három énekeskönyvből. A RMIÉ 127 éneke közül tehát 98 a ZMK-ban is megvan. Belőlük kereken negyven került be jelenlegi énekeskönyvünkbe. Néhányuk nagyon töredékesen, döntő többségük azonban méltó formában.

Schulek Tibor kutató és szerkesztő munkájának eredményei, a *Régi Magyar Istenes Énekek* és a 101 éneket tartalmazó *Cantate!* – 1951-ben jelent meg – című próbaénekeskönyv az 1955-ös *Keresztyén Énekeskönyv* kiadását készítették elő. Alcímét is elevenítsük fel: *A Dunántúli Evangélikus Énekeskönyv rövidített kiadása Új részzel*.

A rövidített kiadás azt jelentette, hogy a *Dunántúli Evangélikus Énekeskönyv* énekeinek körülbelül fele kimaradt belőle. Számozása nem volt folyamatos, a megmaradt énekek a régi számokat „hozták magukkal”. Az új részről pedig ezt olvashatjuk a bevezetésben: „Az »Új rész«-be felvett énekek az egész kereszténység és egyházunk hatalmas énekkincséből adnak ízelítőt, (...) az egyházak egységét kereső ökümenikus gondolat abban érezte hatását, hogy más egyházak énekkincséből is igyekeztünk meríteni. Elsősorban nem mai énekeszerzők új énekeit vettük fel, (...) főleg a reformáció korának gazdag tartalmú, erőteljes koráljai, ezek között is Luther Márton eddig énekeskönyvünkben nem szereplő énekei részesültek előnyben. (...) A megszeretett új énekek közül a templomi éneklés szempontjából is megfelelő énekeket válogattunk ki.”

A válogatás felelősségteljes munkáját nagyrészt Schulek Tibor vállalta. Erről a bevezetésben a következőket olvashatjuk: „Ki kell emelni Schulek Tibor munkásságát. Az ő kutatómunkáját lépten-nyomon felhasználtuk. Még néhány évvel ezelőtt, az egyházi vezetőség kérésére ő válogatta ki a régi *Keresztyén Énekeskönyvből* azt a háromszáz éneket, amelynek alapján a mostani válogatás elindult. Hozzászólásaival, tanácsaival is segítette az előkészítést.”

Emlékezetem szerint 25 lelkészt ő kért meg arra, hogy írják meg: melyek azok az énekek, amelyeket mindenképpen meghagynának az új énekeskönyvben. Nem tudom, hányan válaszoltak, talán valamennyien. A válaszok igen nagy mértékben megegyeztek. Az új énekek kérdésében hasonlóan nagy volt az egyetértés.

A megtartásra kijelölt régi és a felvételre javasolt új énekeket alaposan átvizsgálta. Először is az idegen nyelvből

átvett énekek fordítását szóról szóra ellenőrizte. Ebbe a munkában segédlelkészeit is bevonta. Több éneket velük is lefordított, majd órákon keresztül beszélt fordításukról. A szöveg magyarossága, teológiai világossága és tanításbeli igazsága, a dallam, a dallam és a szöveg, valamint a dallam, a szöveg és az egyházi esztendő összhangja döntő módon fontos volt számára. Utolsó mozzanatként a szövegíró, a dallamszerző adatait, az ének és a dallam keletkezésének körülményeit igyekezett tisztázni. Ezirányú kutatásainál nagy segítséget jelentett *Kiss János* kapolcsi lelkész munkássága, akinek négy vagy öt kéziratban lévő könyvét szüntelenül tanulmányozta.

A munka nagyságának érzékeltesére elmondom, hogy munkanapja reggel nyolctól este tízig, esetenként éjfélig tartott. 1951 késő tavaszán kezdett foglalkozni az új énekeskönyvvel. Az esperesi szolgálatához tartozó tennivalókat másfél-két óra alatt elintézte, többi idejét az énekeskönyvre fordította. Egyszerűen nem érzékelte az idő múlását. Két utódom, Dóka Zoltán és Labossa Lajos ugyanezt tapasztalta. Rendkívüli lelkesedéssel feledkezett bele az általa megszabott feladatokba. Sokszor hallottam: „Ugye, milyen szép? Ugye, te is örömmel csinálod?” De aggodalmaskodott is: „Nehéz lehet neked, ha ebben a munkában

nem leled kedved!” Sajnálatos mulasztás, hogy az énekeskönyv későbbi kiadásaiban a nevét sem említették. Csak ezt az általános megfogalmazást olvashatjuk: „Egyházunk vezetőisége az új énekeskönyv elkészítését és bevezetését két lépcsősen tervezte. Elsőként 1955-ben megjelentette a *Keresztyén Énekeskönyv* új kiadását. A szerkesztők a régeből kétszázhetven éneket kihagytak, ugyanakkor egy kilencvenegy énekből álló gyűjteményt, az úgynevezett Új részt csatolták hozzá.”

A kutatás, a szerkesztés munkáján kívül sok mindent tett még az énekeskönyv érdekében. Szoros kapcsolatot tartott más felekezetek szakembereivel. Levelezett és tárgyalt. Sűrűn megjelenő látogatóival órákon át beszélgetett és nagyon sokat vitatkozott. Bátorított és buzdított. Énekel és liturgiával foglalkozó konferenciákat szervezett. Figyelmeztetett, hogy a gyülekezeteket, a kántorokat is fel kell készíteni az új énekeskönyv fogadására, az új éneklési módra stb. Sohasem hagyta el az a reménysége, hogy egyházunk énekeiben összegyűlt kincse napvilágra kerülve és használatba véve újító erővel hat majd a gyülekezetek hitére és magatartására.

Mellőzötte is ez a reménysége tette egyházi énekeink kincstárának hűségese őrzőjévé.

ZSUGYEL ADÉL

A tanulható liturgia

Thomas Hirsch-Hüffel: Gottesdienst verstehen und selbst gestalten.
Vandenhoeck & Ruprecht. 2002

AKTUALITÁS

A megjelenése után szinte közvetlenül kezembe került könyvet először félretettem, mondván: a benne leírtak érdekesekek ugyan, de nem sok realitása van annak, hogy egyházunkban bárkit is megvalósításra indítana a mű. A szerző ugyanis egy, a saját gyülekezeti gyakorlatában többször kipróbált és sikeres kurzus leírását és magyarázatát mutatja be az olvasónak – a kurzus tárgya pedig az istentisztelet, különösképpen a liturgia. A liturgikus reformfolyamat előrehaladtával, a próbafüzetek kiadásával és a régi-új liturgia szórványos kipróbálásával azonban a sok teológiai és személyes természetű kérdés, kétely mellett felvetődött az is, hogyan lehet a gyülekezeti tagokkal, az istentisztelet résztvevőivel megismertetni és megszerettetni a megváltozott rendet. Megismertetni és megszerettetni: a kettő egyszerre említendő, hiszen aligha lehet szeretni valamit, amit nem ismerünk nagyon mélyen. Ennek hiányában beszélhetünk fellángolásról, rajongásról – szeretetről azonban biztosan nem. És a másik oldal: aligha

lehetséges megismerni valamit, ami felé nem vagyunk nyitottak, amivel szemben előítéleteink vannak, aminek nem adjuk meg a megszeretés esélyét. Ennek tudatában bizonyosnak látszik, hogy legkésőbb amikor megszületik a liturgia véglegesen elfogadott változata (illetve változatai, hiszen többről van szó), szükségessé válik a gyülekezet kiemelten intenzív liturgikus tanítása. Persze ez elvileg folyamatos munka az egész gyülekezet, de legalábbis a gyermekek, fiatalok, illetve felnőttként megkeresztelkedők között, a régóta gyülekezethez tartozó felnőttek azonban gyakran elhanyagoltak ebből a szempontból. Most velük, közöttük is, valamint minden más gyülekezeti kiscsoportban is koncentráltan kerülhet elő a kérdés: mi is történik, mit is élünk át hétről hétre az istentiszteleten?

A szerző abból indul ki, hogy vannak, akik szeretnének többet tudni az istentiszteletről, akár akkor is, ha nem változott a liturgia a közelmúltban, és a tanulásba időt és energiát is készek fektetni. Saját gyülekezetében ezért rendszeresen tart olyan tanfolyamokat, amelyek néhány hónap alatt adnak információt az érdeklődőknek az isten-

tiszteletről, és lehetőséget arra, hogy a tanultak segítségével maguk is részt vehessenek az istentisztelet előkészítésében és ünneplésében. Mint minden külföldről származó modellre, erre is igaz, hogy kritikával és a helyi sajátosságokhoz szabadon igazítva érdemes adoptálni, nem pedig törvényként átvenni. Azonban talán kezdő impulzust kaphatunk belőle, ami a saját praxisunkban történő oktatás struktúráját, egyes tartalmi elemeit illeti.

FORMA ÉS TARTALOM

A „tartalomhoz a forma” nemcsak régi reklámszlogen, hanem például a liturgiával foglalkozó szakemberek – köztük ifj. Hafenschner Károly – gyakran hallható mondása is.¹ Véleményem szerint ez nemcsak azért fontos, hogy az istentiszteletnek (Isten tisztelete!) megadjuk a tartalmához méltó formát, vagy legalábbis a „legtöbbet, mi adható”, ami töredékes ember voltunktól telik. Emellett azt sem szabad elfelejtenünk, hogy az istentisztelet valójában szimbolikus cselekmény. Ezalatt nemcsak azt értjük, hogy jelképek láthatók, jelképes mozdulatokat teszünk, hanem azt is, hogy minden, ami történik, elhangzik, hitvallás az élő Istenről, aki közöttünk van az istentiszteleten – hiszen a szünbalon szó első jelentése „hitvallás”. A szimbólumok sajátossága pedig éppen a kettősség, forma és tartalom egymásmellettsége, összefonódása. Egyik sem magasabbrendű a másiknál, egyik sem a másik szolgálóleánya. A forma üres, ha nem vesszük tudomásul, hogy többről van szó, de a tartalom forma nélkül nem válik láthatóvá, észlelhetővé. Az istentisztelet formai és tartalmi komponensei is így állnak egymással összekapaszkodva. Evangélikus egyházunkban nagyobb kísértés a forma háttérbe szorítása a tartalom hangsúlyozása javára,² míg Luther a forma tartalomvesztésével szemben lépett föl. A két szélsőség helyett a tartalom és forma egységére törekedni a szerző által bemutatott kurzus egyik törekvése.

3D-TANULÁS

A 3D megjelölést a szórakoztatóiparból ismerjük. Ezzel a címkével látják el azokat a filmeket, amelyeket három dimenziós látást szimuláló szemüveggel lehet megnézni, ezáltal úgy érezzük, mintha mi is az események részesei volnánk. A liturgiától sem áll távol az „én is részese vagyok” érzés és tudat, bár a 3D jelzés más okból is rákerülhet az istentiszteletek képzeletbeli plakátjára. Vasárnapi ünnepeink ugyanis térben történnek, s ez lehet az egyik válasz a kérdésre, hogy a televízió képernyőjére kétdimenzi-

¹ Az *Evangélikus Élet* Liturgikus sarok című rovatában is olvasható – emlékezetem szerint –, de az Evangélikus Hittudományi Egyetem liturgika előadásai keretében is gyakran elhangzott.

² Hirsch-Hüffel, 2002. 7. o.

osan kifejlesztett kép miatt ad kevesebbet, mint a tényleges részvétel, vagy egy templombelső mégoly jól sikerült fotója miatt okoz csalódást ahhoz képest, hogy milyen volt a nyári szabadság alatt fél órát-órát eltölteni ugyanabban a templomban. A tér kommunikál a résztvevőkkel, az istentisztelet eseményével, ezért a liturgikus tanulásnak csak egy része folyhat íróasztal mellett. A kurzus résztvevői is tényleges barátságot kötnek a templomtérral, s benne mozogva a liturgia titkaihoz is közelebb kerülnek.³

ALTERNATÍV ISTENTISZTELETEK

A szerző által bemutatott helyzet hasonlít a mi „mostunkra”. A vasárnapi főistentisztelet érinthetetlen, minden úgy folyik, ahogy megszokott, változtatásoknak, kísérletezéseknek nem jut hely, vagy ha igen, csak ritkán és határok között. Az ifjúság éneke, pantomim, nem lelkészek részvétele az igeolvasásban, imádságok felolvasásában, ad absurdum írásában, vagy éppen az úrvacsora kiosztásában – legfeljebb a családi vagy ifjúsági istentiszteleten, a tanévzáró és -nyitó és más nagyünnepi istentiszteleteken szokásos. Természetesen vannak kivételek, amelyek azért mégis *csak kivételek*. Mi lenne, ha a gyülekezet főistentisztelete lenne valóban az egész gyülekezetet megszólító és a legtöbb életjelet mutató alkalom, s nem csupán egy réteg, mégpedig az orgonazenét kedvelő, kevesebb közreműködést előnyben részesítő, általában idősebb korosztály réteg-istentisztelete? Mi lenne, ha közelebb kerülne egymáshoz a sok különböző igényű csoport legalább a „vasárnapi tízesen”? Nem úgy, hogy az ifjúság kedvéért elüldözzük az idősebbeket, de nem is fordítva. A közelítés egyik útja a szerző szerint a hagyományos istentisztelet gerincének megtartása és „fölköltöztetése”. Nem modernkedésről van szó, hanem arról, hogy az ismerkedés munkája után a liturgia tartalmához hűen a változó szövegrészeket a munkatársak maguk írják, választják, a megadottakat (például felolvasandó ige) pedig kifejezően és életszerűen olvasák fel. Mindezeket talán nem is szabadna említeni, hiszen külön figyelmeztetés nélkül is ez lenne a „normális”,⁴ néha mégis szükség van rá.

A KURZUS

A tanfolyam hat részből áll, ezt megelőzi egy informatív meghívás, és követheti a résztvevők részéről egy meghatározott időre szóló elköteleződés az istentisztelet-előkészítő csoportban.

³ Uo.

⁴ Az Agenda elejére ötödéves teológus hallgató koromban – valószínűleg több évfolyamtársammal együtt – beírtam a gyakorlati szemináriumon alaphangként elhangzott mondatot: „Mindent, ha csak lehet, meggyőződéssel tenni és mondani!” Úgy gondolom, többek között ennek megvalósítására hívja fel a figyelmet a bemutatott kurzus.

A liturgia és mi

Az első találkozás alkalmával a bevezető rituálét követően a kurzus vezetője néhány percben felvázolja a liturgia alapvető menetét és az egyes részek jelentését. Mivel az egész kurzus a liturgia jobb megismerése körül forog, itt tényleg lehetünk rövidek – hasonlóan egy könyv tartalomjegyzékéhez, amely nem akar a könyv lenni, mégis nélkülözhetetlen. Ezután rátérünk az „első bevetésre”: a résztvevők azonnal megterveznek egy istentiszteletet, amelyet ezután meg is ünnepelnek. „Olyan ez, mint amikor főzünk valamit és azonnal meg is esszük az egészet.” – írja a szerző.⁵ Három kiscsoportot alkotunk. Az első feladata az istentisztelet menetének tervezése, ők adják tehát az ívet, amely az egyes részek között feszül: mivel kezdődik az istentisztelet, hogyan kötődik az igei részhez, az pedig az úrvacsorai részhez. A második csoport az igei részt gondolja át, a textust, az igehirdetést és a hitvallást. A következő vasárnapi textussal dolgozik, átgondolja, mi lehet fontos belőle a jelenlévőknek. Előkészíti a „prezentációt”, amely végső esetben lehet miniprédikáció is, de sokkal inkább beszélgetés, játék, pantomim stb. (Ebben benne foglaltatik az az elképzelés is, hogy az igemagyarázatnak nem a prédikáció az egyetlen legitim útja.) A harmadik csoport az úrvacsorát tervezi meg, a hozzá kapcsolódó imádságokat és szétosztja a szerepeket. (A csoporttól függ, hogy mennyi nem lelkesi részvételt tart elképzelhetőnek az úrvacsorai liturgiában.) Az egész tervezési munkára 50 percet szánunk, a 30. percnél a kurzus vezetője elkezd végigjárni a csoportokat és segít, ha szükséges. Problémát okozhat, hogy a résztvevők az időt kevésnek találják. Természetes, hogy ennyi idő alatt nem lehet minden apróságot pontosan megtervezni, de egyrészt a sietség lényeglátásra is ösztönözhet, másrészt a koncentrált munka gyümölcsként létrejövő istentisztelet valószínűleg meglepi és megnyugtatja az embereket: a tökéletesség kényszere nélkül milyen felszabadító mindaz, ami létrejött! Az istentisztelet a szó nemes értelmében mindig játék is, tehát valami, amit önmagáért, nem pedig a hasznáért végzünk, és ami nincs teljesen a kezünkben.

Az istentisztelet megünneplése közben a csoporttagok megpróbálnak arra is figyelni, hogy milyen érzéseik voltak a liturgia egyes szakaszainál. Ennek a megbeszélése már az első lépés a liturgia megismerésének útján, mégpedig olyan lépés, mely úgy elméleti, hogy közben végig szem előtt van a gyakorlat.

„Az ott a prédikáció előtt...”

A második alkalmon az istentisztelet bevezetéséhez közeledünk, ahhoz a részhez, amely valódi mostohagyermek az istentiszteleten belül. Úgy tűnhet, hogy ebben van a legkevesebb fantázia és a legtöbb rutin. Pedig a bevezető

rész feladata nem kisebb az istentiszteleten, mint az érkező ember megnyitása Isten előtt. Hiszen a Lélek ott fúj, ahol akar, de jó, ha az ember jelen van arra, hogy észrevegye a Lélek szelét.

A találkozót néhány perces bevezető liturgiával nyitjuk – nem prédikációval, ahol egy beszél és mindenki hallgat, hanem liturgiával, amelyhez mindenki hozzátesz valamit, s amelynek feladata a megérkezés tudatosítása. Ezt követően a templomban megismerkednek a résztvevők – például rövid előadás formájában – a bevezető liturgia jelentésével és a benne rejlő lehetőségekkel, végül pedig ki is próbálják ezeket a lehetőségeket.

Bevezető zene és szavak

Az istentisztelet elején két fontos esély még többnyire kihasználatlan gyülekezeteinkben. Az egyik a zene hatalma, a másik a szóé. Még mielőtt egyetlen szó is elhangozna, már zenét hallgatunk. Nem kell, hogy minden alkalommal valami hatalmas mű bravúros előadása történjen, és ha erre egyáltalán nem képes egy-egy kántor, még nem kell kétségbeesnie. Néha a zeneileg egyszerű, de nyugodt és átélhető előadás könnyebben teremti meg a gyülekezetben a ráhangoltságot, mint a hatalmas, bravúros akkordok. Az istentisztelet kezdő szavai – amelyek a német istentiszteleti rendben a prelúdium és a kezdőének között, de mindenképpen a szentháromsági formula előtt hangzanak el – minél rövidebbek és átgondoltabbak, annál inkább elérik céljukat. A gyülekezet tagjai érzik, hogy személyként fontosak, de nem bárhol elhangozható köszöntést, hanem már az istentisztelet témájához, de legalábbis a helyhez, időhöz illeszkedő üdvözlést hallanak. Új liturgiánk tervezetében is megtalálható ez a köszöntés, és remélhetően azok a gyülekezetek is megszeretik, amelyekben eddig nem volt szokás.

A legtöbb templom egyenes tengely mentén épült, ami az út szimbolikáját idézi a templomba lépő eszébe. A bejáratától először a padokhoz, majd a szószékhez, végül az oltárhoz jutunk – kivéve a szószékoltárok esetében –, tehát a tér kifejezi a közeledést a profán világtól a szakrális világhoz. Ugyanezt teszi az istentisztelet időben. A kurzus résztvevői lehetőséget kapnak a bevezető liturgia lassított, tudatos, megfigyelő átélésére, hogy erre a közeledésre reflektálva később maguk is elő tudják segíteni a gyülekezet megérkezését gondosan kialakított liturgia megalkotásával.

A templom elől indulunk a minizarándoklatra. Bekapcsoljuk a harangokat, és tudatosítjuk a bennünk lévő érzéseket, emlékeket, amelyeket a harangszó kivált. Ezután belépünk a templom előterébe. Ez a tér gyakran elhanyagolt, se nem különösebben szép, se nem kapja meg azt a hangsúlyt, amit megérdemelne. Pedig ez képezi az átmenetet „evilág és túlvilág között”. A küszöb átlépése szakrális cselekmény, amely nem veszélytelen a régiek hite szerint, ezért vétek ilyenkor a hiányzó tudatosság. Egy nagy gyertya, egy kép segíthet a belépésre való ráhangolódásra. Az előtérben álló, köszöntésért felelős gyülekezeti tag vagy lelkész is legyen tudatában, hogy a köszöntés se-

⁵ Hirsch-Hüffel, 2002. 22. o.

gítheti, de akadályozhatja is a belépőt a megérkezésben – a hogyanjától függően.

Invokáció

A templom fő termében régen a bejárathoz legközelebb a keresztelőmedence állt. Ez jelképezte, hogy az egyházhoz tartozás kezdete a kereszttség szentségében való részesülés. Ennek emlékére találunk szenteltvízes medencét a katolikus templomok bejáratánál, s a Szentháromság Isten nevére való keresztelésre emlékezve vetnek keresztet a szent térbe lépők. A keresztelési emlékeztető egyre szélesebb körben gyakorolt szertartás. A liturgikus kurzus résztvevőinek is felkínálhatjuk, ha a tudatos belépést követően tenyerükben vagy homlokukra a vezető vizes ujjával keresztet rajzol, s csak ezt követően ülnek le az utolsó padokba.

Lényegében ezzel a mozgással párhuzamos a liturgia is, ugyanúgy közeledik az igei és szentségi rész felé, mint ahogy mi a templomajtótól a padok felé mozgunk a térben. Még a legmegszokottabb mondat, az invokáció is új értelmet nyer, ha összekapcsoljuk az egyházhoz való tartozásunk kezdetére való emlékezéssel.

Amennyiben a kurzus résztvevői erre nyitottak, mozgásos éneklés következhet, a mozgás lehetőleg egyszerű, a templom középfolysóján előre történő lépéseket is tartalmazzon, ami ismét utal a liturgia előre irányuló mozgására. (Az énekeskönyvünköből ajánlhatók erre a célra például a 156; 459; 72,1; 46 énekek.)

Bűnvallás

Ezután a kollektáig tartó szakasszal foglalkozunk, melynek szerepe a megérkezés elősegítése. Ehhez hozzátartozik, hogy úgy állhassunk meg Isten előtt, amilyenek vagyunk, amilyen állapotban, gondokkal, örömmel, félelemmel a templomba jöttünk. Ha ezt elimádkozzuk, zsolnába, bűnvallásba foglaljuk a megérkezés pillanataiban, akkor van esélyünk elengedni őket, hogy aztán teljesen Istenre figyeljünk. A kurzus résztvevői néhány szavas bevezető után időt kapnak arra, hogy a csendben tudatosan jelen legyenek és átgondolják, mit hoztak magukkal. A csendet imádság zárja le, majd rövid reflexió következik erről a gyakorlatról. (Segítő kérdés: hogy érzem magam, amikor csendben megállhatok Isten előtt?)

Zsoltározás

Ezt követően néhány padsorral előbbre ülünk, térben kifejezve ezzel az istentisztelet időbeli előrehaladását. A zsolnározás legtöbbször lelkészi egyszemélyes „produkció”, pedig számtalan egyéb forma lehetséges, a kurzuson pedig van idő és lehetőség barátkozni az ismeretlennel. Mondhatjuk felelgetve (férfiak/nők, bal oldal/jobbs oldal), de énekelhetjük is a zsolnártónusok alapján, vagy ha ez nehéz – egyelőre –, akkor választhatunk az énekeskönyvből zsolnárfeldolgozást. (Például 44; 45; 46; 47; 49; 50 stb., valamint az Új Ének-füzetben található Gryllus-féle

zsolnárok.) Előnyös, ha egy zsolnárt választunk, amelyet aztán énekelünk, felolvasunk mind és válaszolgatva, valamint tónusra is éneklünk. Ezt követően megbeszélhetjük, melyik forma volt a legjobb, az elmélyülést legjobban segítő. Van közös álláspont vagy nagyon megoszlanak a vélemények? Bármelyik is érvényes, a jövőbeli istentiszteleteken érdemes figyelembe venni a kapott eredményt.

Bár az Agenda minden hétre más zsolnárt kínál, érdemes elgondolkodni a szerző véleményén, miszerint jobb havonta változtatni a zsolnárokat, mint hetente. Szerinte azért indokolt több hétig ugyanazt a zsolnárt imádkozni, mert a gyülekezetek általában nincsenek olyan jó bibliaismeret birtokában, hogy a zsolnárok pusztá felidézése – és szerinte az egyszeri elmondás csak a felidézésre elég – elegendő lenne. Hiszen egy szöveg együttimádkozása annál jobban sikerül, minél inkább ismerős a szöveg, mivel akkor képes az ember saját tapasztalatait is hozzákapcsolni. (Gondoljunk arra, hogy mennyivel inkább „miénk” egy ismeret zsolnárt, amit szinte fejből tudunk, mint egy ismeretlen! Az ismert elmondásakor eszünkbe jutnak mindazok a helyzetek is, amikor az életünket valóban továbbsegítette a zsolnárt.) Az ismertté válás, a „vérré válás” esélyét akkor adjuk meg a gyülekezet tagjainak, ha lehetőségük van egy zsolnárt hosszabb időn keresztül ízlelgetni.

Kyrie

Ismét előrébb ülünk egy-két padsorral. Önmagunk után ideje Krisztusra irányítani tekintetünket. A kyrie három gondolata megtanít minket Krisztus imádsására – nem azért, mert ebből valami hasznunk van, nem azért, mert valamit kérni akarunk tőle, pusztán önmagáért, mert létezik. Magától értetődő lenne ez? Mégis sokszor elfeledkezünk róla, hogy a kereszténység nem haszonelvű vallás, nem is elsősorban bűneink fölötti siránkozás, hanem Isten imádsása. Ezt tudatosítja röviden a kyrie, amelyet meg kell tanulnunk megkülönböztetni a bűnvallástól. A kyrie arra is felszabadít, hogy hívjuk Istent, aki közel van, de örül annak, ha azt nem magától értetődőnek vesszük, hanem ajándéknak. Ízlelgessük a kurzus keretében a kyriét! Énekelhetjük több változatban (a taizéi énekfüzetek több különböző dallamot is közölnek, de más forrásból is választhatunk), de a szövegekkel is ismerkedhetünk. Szétoszthatunk 10–20 kyrie-szöveget egy lapon minden résztvevőnek, hangosan felolvashatjuk, majd pedig mindenki kiválaszthatja a számára legtöbbet mondókat. Mi a legfontosabb saját hitünk számára Istenben? Hogy Krisztus valóra váltja az ígéreket és eljött közénk (adventi kyrie)? Vagy hogy győzött a sötétség fölött (karácsonyi kyrie)? Az egyes mondatokkal kapcsolatban az egyházi esztendő hangsúlyait is újra áttekinthetjük a kurzus résztvevőivel.

Gloria

A gloria az istentisztelet egyik legvidámabb része. Az Isten ajándékai és létezése fölötti örömünket sűríti össze, s ez az öröm dicséretté és magasztalássá válik. Keveset dicsérjük

Istent, ráadásul a dicsérő énekeket is sokszor lelkesedés nélkül énekeljük. Ülünk most ismét egy-két padsorral előbbre, és énekeljük el egy ismert dicsérő éneket a tartalmához hűen, tempósan, örömmel, Isten csodálatával.

Kollekta

A kollekta az egyházi esztendő adott napjának témáját néhány szóban összefoglaló imádság, és talán a legnehezebben megközelíthető, megérthető rész a liturgiában. Ha azonban a bevezető szavak, a zsoltár, a kyrie és az énekek tudatosan illeszkednek a nap témájához, akkor a kollekta is érthetőbb lesz. A kurzus arra ad lehetőséget, hogy néhány példán bemutassuk a kollekta szoros összekapcsolódását az egyházi esztendővel. Ha erre a kapcsolódásra felhívjuk a figyelmet, a későbbiekben a liturgiát értékelő, rá valóban kíváncsi gyülekezeti tagok később is keresni fogják értelmét, jelentését.

Mivel az istentisztelet bevezető liturgiája sok rövid részből áll, a kurzus második foglalkozásának eleje is felaprózik. A szerző szerint 45 percet számhatunk az elméleti részre, ami azonban lehet, hogy kevésnek bizonyul. Ha minden részre átlag 10 percet számítunk, és ezen a kereten belül rugalmasak vagyunk, akkor 60–70 percet vesz igénybe az első rész. (Nem a lelkész előadása, hanem az ismertető szavak, a kipróbálás és a villámbeszélgetések.)

A gyakorlati részhez minden résztvevő megkapja a bevezető rész „vázát” egy papíron, majd három csoportot alakítunk. Az első a zsoltár, a második a kyrie, a harmadik a gloria résszel foglalkozik. Az énekeskönyv, Biblia, esetleg más előkészített irodalom vagy saját ötletek alapján kigondolnak egy lehetséges módot, ahogyan az adott részek elhangozhatnak az istentiszteleten. Mindent abban a tudatban, hogy ha hűek maradunk a liturgia szellemiségéhez, akkor a formákon szabad változtatni. Nem kell feltétlenül a szövegeken változtatni – bár ez sem kizárt –, elképzelhető, hogy csak az éneklés, beszéd, illetve kórusban mondás és felelet, netán a testtartások terén javasolnak variációkat. Ez a munkafázis az első rész hosszától függően 20–30 perces lehet, majd ezt követi a kiscsoportos munkák megmutatása, kipróbálása a plénumban. Véleményem szerint, amennyiben az idő kevésnek tűnik, érdemes csak egy részt alaposan kidolgozni vagy a második alkalom anyagát két alkalomra elosztani. Lehetséges az is, hogy a kidolgozott részek közül csak egyet próbálunk ki, a többit csak szóban mutatjuk be.

Élő ige – eleven olvasás

A *harmadik foglalkozás* célja az eleven felolvasás elsajátítása, gyakorlása. Mivel a nem lelkészek istentiszteleti közreműködésének nálunk is az igeolvasás a legelterjedtebb formája, ha az egész kurzust nem is akarjuk/tudjuk megtartani, ezt a részét önmagában is érdemes kipróbálni és alkalmazni.

A vezető 10–15 mondatos mozgalmas textusokat keres (például Jézus példázatai, próféta beszédek, történetek). A levéltudomány olvasása nehezebb, ezért ezzel csak egy későbbi lépcsőben célszerű foglalkozni. Minden résztvevő választ magának az asztalon található textusok közül egyet. Hogy valódi választás történhessen, legyen valamivel több textus, mint résztvevő. A szövegeket nagybetűkkel, egy A4-es papírt csaknem kitöltve készítsük elő. A felolvasáskor lehetőség szerint a saját hangunkkal is ismerkedjünk, ha nem muszáj, ne használjunk mikrofont.

Az első 30 perces egységben mindenki egyedül ismerkedik a textusával. 10 perc alatt megpróbálja elképzelni a textust, mintha film lenne, és felosztja jelenetekre, képekre, elképzelem, milyen háttér előtt, milyen közelképekkel, milyen szereplőkkel készülhetne a „film”. Azzal is próbálkozik, hogy a különböző szereplőknek különböző hanghordozást, stílust, mozgást, karaktert találjon. Ezeket a gondolatokat a szövegben tollal, színes ceruzával megjelöli, feljegyzi.

A második tíz percben mindenki állva, hangosan olvasa a szövegét – ehhez természetesen hely szükséges: több terem, jó idő esetén a templomudvar, esetleg a templom. Aki szeretne, mozoghat, járhat is közben. A felolvasás olyan lassú legyen, mintha az előbb elképzelt filmre mondanánk rá a szöveget, közben végig legyen előttünk gondolatban a képek váltakozása, az esetleges csendek vagy filmzene. Az elképzelt különböző hangokat most ténylegesen a szereplők „szájába adhatjuk”.

A harmadik tízperces egységben a hangsúlyozást gyakoroljuk. Tagmondatonként aláhúzzunk egy szót, amelyet különösen hangsúlyosnak érzünk. Látni fogjuk, hogy a hangsúlyozás befolyásolja a szöveg jelentését, tehát tartalmi döntéseket is hozunk minden egyes hangsúlyozással. (Akkor is, amikor nem gondoljuk át, mit emelünk ki!) Miután az egész szövegben kiemeltük a hangsúlyos szavakat, ennek megfelelően felolvassuk – még mindig egyéni munkaként. Megfelel ez így az elképzeléseinknek? És a szöveg szándékának? Szükség esetén felül lehet vizsgálni a döntéseket, próbálgatni különböző hangsúlyozási lehetőségeket a kérdéses mondatoknál.

A munka ezután párban folytatódik 30 percig. A párok egymással szemben körülbelül négy méter távolságra állnak, és az egyik felolvassa a szövegét a kidolgozásának megfelelően. A másik a következő kritériumok alapján figyeli az olvasást:

- Az olvasás kelt-e benne belső képeket, megelevenedik-e?
- Értelmes-e a hangsúlyozás? Mit hangsúlyozna más-képp?
- Elegendő-e az intenzitás és a hangerő?
- Fel lehet-e ismerni, ha különböző emberek beszélnek a szövegben?

Rövid, egy perces visszajelzés következik, melyben nincs szükség arra, hogy az egyik támadjon, a másik pedig védekezzen. Észrevételeket osztunk meg egymással, amelyeket csak tudomásul venni kell, nem válaszolni rá.

Második próbálkozás következik, amelyben az észrevételek közül megfogadja az olvasó azt, amit jogosnak tart. Ha szükséges, harmadik körre is sor kerülhet. Ezután szerepcseré következik.

Ennél a gyakorlatnál figyelni kell, hogy az értékelő vita ne domináljon a szöveg különböző felolvasási variációival szemben. Gyakran egyszerűbb vitatkozni valamiről, mint megvalósítani azt.

Újabb harminc percig mindenki együtt dolgozik. Egyvalaki felolvassa a saját szövegét az olvasópulttól, a többiek az ismert kritériumok szerint figyelik. Amennyiben úgy tűnik, hogy az olvasás nagyon mesterkélt, akkor az olvasót megkérjük, tegye félre a papírját és mondja el, amire emlékszik a szövegből. Nem a pontosság a lényeg, hanem az élelenség. Megfigyeljük, milyen természetes gesztusokkal, arcjátékkal kíséri a felolvasó a szöveget, és minden természetes megnyilvánulásra bátorítjuk az olvasót, hiszen ezek teszik elevenné, képiessé a szöveget a hallgatók számára.

Közelebb az úrvacsorához

A következő, *negyedik alkalom* témája az úrvacsora. Olyan, mintha evés lenne, mégis más, több vagy kevesebb? A gyülekezethez lazábban-szorosabban kötődők közül sokan nem tudnak mit kezdeni az úrvacsorával. Van, akit elidegenít a vér említése, van, aki fél, hogy valamit rosszul csinál, és akkor oda az ügy szentsége. Van, aki olyan savanyú arccal megy az oltárhoz, mintha a Sóhajok hídján lépkedne, és vannak, akik ezt látva egyáltalán nem kapnak kedvet az oltárhoz járulni. Az önfeláldozás amúgy is sokakban ellenérzést kiváltó téma – talán mert úgy érzik, túl sokat áldoztak fel másokért, és nem lettek tőle boldogabbak. További viták övezik a kiosztás módját. Közös kehelyből? Az nem túl higiénikus, gondolják sokan. Mindenki ugyanabból részesül? És milyen sorrendben? Térdepelünk vagy ne? Egymásnak adjuk tovább, vagy csak a lelkész veheti kézbe az úrvacsorai edényeket? (És akkor Magyarországon még nem is került komolyan szóba a gyermekek úrvacsoravételének lehetősége, illetve az asztalnál, „rendes” étkezés közepette megünnepelet úrvacsora, hacsak nem ifjúsági csoportokban.)

Hirsch-Hüffel szerint ahhoz, hogy kialakuljon a merevségmentes, mégis tisztelettel úrvacsorai magatartás, amely szerinte kívánatos és méltó lenne az alkalomhoz, előbb – jó értelemben – hozzá kellene szokni a gyülekezeteknek az úrvacsorához, hogy oldottan tudjanak „mozogni”, és mégse csúszzanak át a banálisba. Ehhez persze nem elég a havonta egyszeri úrvacsorai istentisztelet, hiszen az inkább kivétel, mint szokás. Persze nem az istentiszteleten kell gyakorolni és tanulni az úrvacsoráról. Éppen erre jó a bemutatott körülbelül 135 perces foglalkozás, amelyet a szerző harmincszor próbált ki különböző csoportokban. Az első 60 perces egységben azt a felfoghatatlan tényt próbálja megközelíteni a csoport, hogy Jézus, egy személy jelen

lehet egy tárgyban. Ha őszinték vagyunk – mint Luther is volt –, akkor belátjuk, hogy erről nem tudunk semmi ésszel felfoghatót, pusztán tagadásokban tudunk gondolkodni: nem változik át, de nem is csak emlékvacsora. Benne van – sőt, hoc est – és kész. Ez az „és kész” azonban még nem oldja fel az idegenséget, amely a gyülekezeti tagok és az úrvacsora(tan) között áll. Egy emberi kapcsolatok világából vett gyakorlat segít némileg felfogni a felfoghatatlant. Annyi agyagot készítünk elő, amennyiből minden résztvevőnek és a vezetőnek is jut egy téglányi. A kör közepén kis asztal vagy szép kendő, körülbelül egy négyzetméternyi helyen. Előkészítjük az úrvacsorai eszközöket – lehetőleg ugyanazokat, amelyeket az istentiszteleten is használunk, valamint kenyeret (lehetőleg ne ostyát!) és bort, de még nem tesszük középre. Halk zene szólhat a háttérben. A vezető bevezetésként elmondja, hogy bizonyára mindenkinek vannak olyan tárgyak a lakásában, amelyek valakire emlékeztetik. Megkér mindenkit, hogy gondolatban menjen végig a lakásán, és keressen egy olyan tárgyat, amelyet valakitől búcsúajándékként kapott. A búcsú jelenthet halált is, de nem feltétlenül. Amíg ezen gondolkodnak, mindenki kap egy téglányi agyagot, amit felmelegít a kezében, hogy formálható legyen. Mivel sokan talán még sosem dolgoztak agyaggal, most lehet ismerkedni az anyag természetével, próbálgatni mire is jó. (Az adott helyi viszonyok határozzák meg, hogyan tegyük ezt a munkát kényelmessé és ruhakímélővé. Utána pedig biztosítani kell a kézmosás lehetőségét is.)

Következő lépésben mindenki, a vezető is, megformálja ezt a tárgyat agyagból, és közben felidéz emlékeket a személlyel kapcsolatban, akire a tárgy emlékezteti. Nem a művészi szépség a fontos, hanem hogy emlékeztessen a tárgyra – ezt mindenképp hangsúlyoznia kell a vezetőnek –, hogy feloldódjanak a gátlások. Néhány perc után – a vezető látja, mennyire van szüksége a csoportnak – elkezdődik a beszélgetőkör. Mindenki körülbelül öt percet kap, hogy megmutassa a tárgyat, és bemutassa az embert, akitől kapta, és elmondja emlékeit a tárggyal vagy a személlyel kapcsolatban. Legjobb, ha a vezető kezdi, hogy ezzel is megteremtse a bizalmi légkört, és mindenki lássa, hogy miről is szól a beszélgetés. Természetesen minden ilyen jellegű beszélgetés érzéseket mozgat meg, adott esetben fájókat. Ezért vagy biztosítani kell, hogy ne kelljen feltétlenül mindenkinek megszólalni, vagy – és ez talán a célravezetőbb megoldás – az elején szólni, hogy mindenki olyan tárgyat, személyt válasszon, amiről utána szívesen beszél a többieknek. A vezető érzékenysége ennél a feladatnál élesben vizsgálzik: képes-e megteremtteni a bizalmi légkört, képes-e elfogadni és kezelni a megrendültséget, szomorúságot, képes-e megtartani, mint egy biztonságot adó sátor alatt a csoportot, vagy ha ez a sátor elszakadni látszik, tudja-e egy rögtönzött – de nem összekapott – rituáléval, például áldással, körzáró imával nyugvópontra vinni a csoportot.

Miután mindenki bemutatta a tárgyat, a többiek pedig csendben végighallgatták, a vezető néhány mondattal

megvilágítja, hogy Jézus a kenyérben és a borban, két ilyen hétköznapi tárgyban ugyanilyen búcsúajándékot adott nekünk. Azt szerette volna, ha mindig rá gondolnánk, amikor kenyeret eszünk és bort iszunk, és hogy olyan közel érezzük magunkhoz őt ilyenkor, mint amilyen közelséget az evés és az ivás jelent. Hasonló ez ahhoz, amikor egy egyszerű tárgyban úgy érezzük, mintha jelen lenne az ajándékozó személy. Nem megmagyarázható, mégis érezhető. Legkésőbb ekkor mindenki leteszi az agyagszobrot a középső kendőre vagy asztalra, s odateszszük az úrvacsorai eszközöket is. Nem ünneplünk itt komplett úrvacsorát, csupán körbeadjuk a kenyeret és a bort az előző magyarázat után. Ez a szertartás akkor jó, ha nem akarjuk előtte az egész úrvacsorátant „megtanítani”. Hiszen ami történik, nem úrvacsora – hiszen sem a szereztetési igék, sem a miatyánk, sem a többi liturgikus szöveg nem hangzik el –, hanem az úrvacsora egyetlen aspektusához való élményközpontú közeledés, amely közben a valódi kenyeret és bort mint Jézus tanítványainak adott búcsúajándékát tapasztaljuk meg, s azt, hogy egy tárgy lehet több számunkra, mint egyszerű tárgy, aminek látszik. Ezután negyed órában mindenkinek lehetősége van reflektálni az átéltekre.

A második egyórás egységre akkor van szükség, ha a gyülekezetben gyakorlat, hogy az úrvacsora osztásában nemlelkészi segítők is részt vegyenek vagy ha ezt bevezetni szándékoznak. Épp az úrvacsora szent volta miatt van gyakran félelem a kiosztóban. Jól csinállok mindent? És ha nem, akkor az egész érvénytelen? Hogy tartsam a kelyhet, hogy ne ömöljön ki a bor, de azért kortyolhasson is belőle az illető? Ezen félelmek feloldása csak gyakorlással lehetséges. Hogy azonban ne kövessünk el szentségtörést, világossá kell tenni, hogy tényleg csak gyakorlásról van szó, mint amikor a medence szélén átismétli az úszni tanuló a tempózás mozdulatait. A gyakorlás helye az oltár, de nem gyújtjuk meg a gyertyákat, bor helyett vizet öntünk a „kehelybe”, és ostya helyett kis falapocskákat vagy papírkorongokat használunk. Természetesen nem az igazi kelyhet és paténát használjuk, hanem ahhoz hasonló alakú „profán” tányérokat és poharakat, amelyekből minden párnak szüksége van egyre. A párok egymásnak adják a jegyeket, eközben a következő megfigyelési szempontokat kapják folyamatosan a vezetőtől.

– Milyen közel jöjjön az osztó? Melyik távolság túl nagy, melyik túl közeli? A megfelelőnél megállni mintegy megdermedve, hogy mindenki megnézhesse a többi pár „szobrát”. Ezután megvitatjuk, egyetért-e a csoport, illetve melyik a legideálisabb távolság. A többi távolságot is kipróbáljuk lassítva, és megpróbálunk jellemezni: tolakodó, diszkrét, zavaró, idegen stb.

– Mennyi szemkontaktus kívánatos, mennyi túl sok vagy kevés?

– Milyen sorrendben követik egymást az események: odalépés, szemkontaktus, odanyújtás, továbblépés? Tudatosan figyeljünk a mozdulatokra és jelentésükre!

– Hogyan osztjuk az úrvacsorát azoknak, akik teljesen passzívok a vételnél, és nem fogják meg sem az ostyát, sem a kelyhet?

– Hogyan kap végül az osztó saját maga is úrvacsorát? Hová lép és mikor, hogyan mozdul?

– Hogyan bánjunk a kiskelyhekkal, hogy ne keltsük a talponálló látszatát?

– Hogyan nyújtsuk tovább a kenyeret, ha ezt a kiosztási módot választjuk?

– Hogyan viselkedjünk, ha valami rosszul sikerül? (Kiömlik a bor, leesik egy ostya stb.)

– Mit érez az, aki oszt?

– Mit mondana legszívesebben az osztó, miközben adja a kenyeret vagy a bort? (Ez a mondat valószínűleg az ő személyes teológiáját hordozza röviden. Próbaképpen ezzel a mondattal menjen végig a körön a próbaszituációban.)

Amennyiben a csoportban még más kérdések, bizonytalanságok is vannak, ezeket meg kell beszélni őszintén, hogy a félelem helyét a jó értelemben vett magabiztosság vehesse át, hiszen ez vezet el a méltóságteljes, gondos liturgikus magatartáshoz.

Az utolsó két találkozás nem illeszkedik szorosan a liturgiával való ismerkedés témájához, és Magyarországon talán túlságosan idegennek tűnik a szándékuk. Az ötödik ugyanis a liturgikus térrel, a templomtérrel foglalkozik, részben azzal a szándékkal, hogy amennyiben variálható és erre igény mutatkozik, ténylegesen változtasson a tér elrendezésén. A hatodik találkozás a kurzus lezárása, egyben a közeli jövőben egy-két hónapra előre való tervezés: ki venne részt szívesen a liturgikus műhely munkájában, ki vállalja, hogy az istentiszteletek tervezésében és megvalósításában egy előre meghatározott ideig részt vállal? Ha az ötödik foglalkozásra nincs igény vagy bátorság, a hatodikat akkor is érdemes megtartani, részben a búcsú miatt, részben pedig, hogy a kurzuson való részvétel értelme a gyülekezet mindennapjaiban is meglát-szódjon. (A munkaerőpiacon is azok a tanfolyamok igazán vonzóak, melyeket elvégezve a szervezők munkát is kínálnak.)

Az ember a templomtérben

Az *ötödik találkozás* a liturgikus cselekmények keretét, a helyszínt állítja a fókuszba. Amennyiben nem vállalkozunk nagy „rendborításra”, azaz a templomtér átrendezésére (abban az esetben, ha az istentisztelet helyén mozgatható székek találhatók), akkor is elvégezhetünk néhány gyakorlatot a tér és önmagunk jobb megismerése érdekében.

– A kedvenc hely: a bejáratnál állunk, majd mindenki megkeresi azt a helyet, ahol a legjobban szeret(ne) ülni. Miért olyan kellemes ez a hely? Mi látható onnan? Számít, hogy ki szokott előttem, mögöttem ülni? Milyen onnan az akusztika? Milyenek a fényviszonyok? Mennyire van messze a szószéktől, mennyire látszik a szószék? Össze-

függ a helyválasztás azzal, milyen fontos számomra a prédikáció? Magam választottam a helyet, vagy csatlakoztam valakikhez? Mennyire van lehetőségem „elbújni” a választott helyen? És igényem erre? Szeretnék jelen lenni a térben, mégis valahol a periférián? (Fiataloknál gyakori!) Milyen messze van az oltár és a lelkész? Ezek a kérdések rövid szünetekkel hangoznak el, hogy mindenkinek legyen ideje tudatosítani a helyhez kötődő érzéseit. Végül még három perc csendet tartunk. Ezután mindenki elmondhat egy fontos felismerést, érzést, gondolatot a helyéről, majd megfigyeljük, hogy az összes ülőhely közül hol, milyen alakzatban található a választott helyek? Hányan vannak a periférián, hányak középen, kedveltebbek-e a rejtett helyek, mint a láthatóak?

– Perspektívaváltás: amíg mindenki a helyén marad, egy önkéntes előrejön az oltárhoz vagy a szószékre, és onnan mond valamit. (Bármit, ami eszébe jut, de akár oda is készíthetünk szövegeket, például verseket, zsoltárokat.) Milyen érzés előről beszélni? Mindenki sor kerül egyenként, hogy bele tudják magukat képzelni a liturgusok, a lelkészek szerepébe.

– Bent és kint: minden térben van egy határ, amin kívül állva az ember még benne van a térben, de az eseményen már kívül érzi magát. Járkáljunk fel-le a templomban, és álljunk oda, ahol érzésünk szerint a bent és a kint határa van.

Az eddigieket röviden megbeszéljük, élményeinket megosztjuk párban vagy trióban. Ha szükséges, levonjuk a következtetéseket az istentiszteletekre nézve. (Mi lenne a legjobb megoldás, ha a templomtér túl nagy, ha a távolságok az oltár/szószék és a gyülekezet kedvelt helyei között embertelenül nagyok? Mivel lehetne segíteni a lelkészt, hogy a prédikáció közben lehetőség szerint mindenkivel szemkontaktusba tudjon kerülni?) Megoldható, hogy senki ne kényszerüljön személytelen helyzetekbe, aki a személyességet keresi, de azt se toljuk a központba, akik inkább anonimitásra vágyik?

Lezárás és további lépések

A hatodik találkozásra mindenki hozza magával a határ-ideónaplóját, hogy konkrétan lehessen beszélni a feladatokról, és szét lehessen osztani a vasárnapokat azok között, akik szívesen vállalnak szerepet a liturgiában. A lelkész is előkészül a következő szempontok alapján.

– Az esetleges lelkészcollégák, diakónus lelkész, ifjúsági vezető, teológushallgató stb. szintén részt venne-e a liturgikus munkacsoportban annak ellenére, hogy a kurzuson nem vett részt?

– A gyülekezet programja hol milyen témákat sugall, mely vasárnapok teljesen átlagosak, amikor lehetőség van a liturgia gazdagítására? (Az a cél, hogy ne csak a nagy akciók és rendkívüli istentiszteletek alkalmával, hanem

átlagos vasárnapokon is fantáziát, életet vigyünk az esetleg kiüresedett keretekbe.)

– Legyen egy tábla vagy nagy csomagolópapír kéznél, ide írhatunk mindent, amiben sikerült megegyeznünk, itt lehet mindenki által láthatóan a gyülekezeti program vázolata is.

Megbeszélendő a következő témák.

– Mennyi ideig tartson a liturgikus csoport munkájának első fázisa, azaz mennyi időre képesek elkötelezni magukat a résztvevők, mennyi kell ahhoz, hogy már le tudjunk vonni bizonyos következtetéseket a tapasztalatokból? (Minimum három hónap ajánlott.)

– Ezen időszakban milyen gyakran találkozik a csoport, hogy előkészítse az istentiszteleteket? Amennyiben valaki úgy látja, hogy nem tud részt venni a munkában, most mindenki előtt elmondja ezt, mert nem jó, ha szó nélkül marad ki valaki. Lehetséges, hogy nem tud mindenki mindig jönni, hanem csak például kéthetenként, erre is van lehetőség.

– Meghatározzuk a következő 2–4 előkészítő találkozót, amely essen mindig ugyanarra a napra. (Például arra, amelyikre a kuzus esett eddig.) Havonta 1–2 találkozás javasolt, és talán nem is túl leterhelő. Esetleg megbeszéljük, hogy milyen témája lesz az adott istentiszteleteknek, hogy ezzel kapcsolatban a tagok már előre gondolkodhassanak. A téma megadásában segít az Agenda.

– Mikor értékeljük ki először a munkát, mikor találkozzunk először a presbitériummal, hogy mindkét oldal, a gyülekezeti és az előkészítő csoport is elmondhassa tapasztalatait, véleményét az eddigiekkel kapcsolatban?

Végül a csoport minden tagja, azok is, akik a későbbi munkában nem szeretnék részt venni, közösen ünnepelehetnek. Ehhez süteményt, harapnivalót készítünk elő.

A hat alkalomból álló tanfolyam erőssége véleményem szerint a túlvilági, a szent esemény közelebbivé tétele. Emberformájú lesz a liturgia, ismerős és meghitt, anélkül, hogy „Isten-formáját” elveszítené. Ha engedjük, feloldhatja a görcsöket, amelyek az ismeretlenség és a félelem miatt vannak bennünk. Tudatossá teheti részvételünket az istentiszteleten, s ez a haszna már akkor is megvan, ha utána nem követi liturgikus megújulás a gyülekezetben. (Mindamellet ez kár volna, olyan, mint mikor a szolga elásta az egy tálentumot, nehogy valami baja essék. Ura nem volt boldog ezt látva.) Még jobb, ha egy csoport megmozdulása kovász hatású lesz, és megmozdítja a többieket is, mindenkit, aki meg akar mozdulni. Persze – és a liturgia megújításával kapcsolatos vitát figyelembe véve – nem szabad elfelejtenünk, hogy mindenkinek helye van az evangélikus egyházban és a gyülekezetekben, azoknak is, akik szeretnék a változást, és azoknak is, akik inkább a megszokotthoz ragaszkodnak. Javunkra szolgálhat, ha megismerjük a régi keretek tartalmát, és az is, ha nem ragadunk le a réginél, hanem továbblépünk az új, a mai korhoz és mentalitáshoz illő felé.

ECSEDI ZSUZSA

Megjegyzések a liturgia-vita kapcsán

Bár nem vagyok a Fraternet-mindenki levelezőlista tagja, családi okok miatt mégis kénytelen voltam értesülni az új liturgia kipróbálása nyomán kirobbant vitáról. Hosszú hetek, hónapok fejtörése után jutottam el odáig, hogy úgy éreztem: nekem is le kell írnom a gondolataimat.

Először is érdemes pontosítani a helyzetet. Egyelőre annyi történt, hogy egyházunk Agendaszerkesztő és Liturgiai Bizottsága (illetve az illetékes püspök) felkért 14 gyülekezetet, hogy 2003 adventjétől kezdve próbálja ki azt a liturgiatervezetet, amely 10 év munkájával, erőfeszítésével jött létre. (Négy rendről van szó, amelyek azonos felépítésűek, de különböző díszességűek. Tehát találhatunk köztük szórványistentiszteletre, illetve városi templomban nagyünnepi istentiszteletre alkalmas formát is, így mindenki kiválaszthatja a neki leginkább megfelelőt.) A próbagyülekezetek véleménye alapján szándékoztak elvégezni a szükséges javításokat, hogy – terveik szerint – 2005. adventjében bevezethessék az új Agendát.

Mi is következett ezután? Még annyi idő sem telt el, hogy kialakulhasson a próbagyülekezetek véleménye, megszólaltak olyan (felelős beosztásban lévő!) személyek, akik nem voltak részesei a próbának, ennek következtében természetesen nem is ismerhették kellőképpen a liturgiákat. (Egy istentiszteleti rendet ugyanis csak úgy lehet megismerni, ha az ember hónapokon keresztül részt vesz annak végzésében. El kell jutni odáig, hogy az események sora valamennyire megszokott legyen, és ne mindig az előző renddel vessük össze, hanem önmagában tudjuk megítélni.) Ez viszont nem zavarta őket abban, hogy – sokszor minősíthetetlen stílusban – véleményt mondjanak róla, ami mostanára oda vezetett, hogy gyakorlatilag hecckampány alakult ki a liturgia körül, valamint az ügyet névvel is felvállaló néhány ember ellen. A nyugodt légkör hiánya pedig lehetetlenné teszi a valódi szakmai munkát, és megsebez mindenkit, aki a téma közelébe kerül.

Félreértés ne essék: a bizottság nem gondolja magát tévedhetetlennek, és szívesen fogadja a szakmai kritikát. Az is tény, hogy a bevezetés körül nagy volt a kommunikációs zavar, nem mindig jutott el minden információ a címzettekhez. De a mostanáig írt levelek többsége nem szak-

mai érveket, hanem csupán érzelmi alapon álló elutasítást tartalmaz. Jellemzője a helyzetnek, hogy az ellenzők sokkal hangosabbak, a liturgia mellett állók (vagy azt nem „automatikusan” ellenzők) pedig alig szólalnak meg.

Vajon miért történik ez így? Úgy gondolom, hogy a kérdés sokkal összetettebb, mint gondolnánk, és a vita már messze nem (csak) a liturgiáról szól.

Mi az oka annak, hogy a liturgia ellenzőinek nincsenek vagy alig vannak szakmai érveik? Egyszerűen az, hogy sajnos nem csupán a gyülekezeti tagok, hanem a lelkészek nagy része sincs tisztában azzal, hogy az istentisztelet hogyan épül fel, illetve nem érzi fontosnak, hogy ezzel foglalkozzon, mert talán úgy gondolja, ez nem tartozik szorosan az ige hirdetéséhez. És ha a mostani rendet sem ismerik, hanem csak mellékesen, megszokásból, reflexszerűen végzik (sokszor önkényesen megváltoztatják), akkor természetesen azt sem érthetik, hogy miért és milyen változtatásokra lenne szükség.

Érthető emberi reakció, hogy bárhol, bármilyen kis új dologgal (egy buszmegálló odébb helyezése, egy újság címlapjának megváltozása, egy tévéműsor adásidejének elcsúszása) találkozunk mindennapi életünkben, valamennyire megzavar bennünket, mert nagy úr a megszokás és az ebből (többnyire) adódó biztonságérzet. De ha ismerjük magunkat, azt is észre kell vennünk, hogy mihelyt megszokjuk, az új dolog vagy helyzet lesz természetes.

Ez a reakció hatványozottan érvényes az ember hitéletével, belső világával kapcsolatos eseményekre. Azt érezzük természetesnek, amit gyermekkorunkban láttunk, amibe belenőttünk. És mivel többnyire nem rendelkezünk alapos egyház- és liturgiátörténeti ismeretekkel, és így nem tudjuk, milyen torzulásokat szenvedett el a liturgia az évszázadok során, minden, bármilyen kis változtatást úgy élünk meg, hogy az az önazonosságunkat borítja fel. Ezért tapasztalhatunk már-már hisztérikus megnyilvánulásokat, de ez nem elsősorban a liturgia minőségét, hanem az egyháztagok bizonytalan lelkiállapotát jelzi. Mert ha csupán abból áll evangélikusságunk, hogy nem vagyunk katolikusok, és egy rövid válaszmondat („és a te lelkeddel”) felbukkanása meg tud rendíteni minket, akkor valóban baj van.

Megdöbbenő látni, hogy az ellenreformáció nyomán kialakult elkülönülés és ellenségeskedés még ma, az ökuméné korában is így foglyul ejti (és börtönbe zárja) a lelkeket. És ezt nem szemrehányásként, hanem szomorú ténymegállapításként írom.

Egy másik tragikus jelenség, hogy az egyházhoz tartozó emberek sem tudják kivonni magukat a világi, politikai élet légkörének, hangvételének hatása alól. Ez pedig azt sugallja, hogy aki más véleményen van, az eleve az ördöggel egyenlő, azt meg kell semmisíteni. Elkeserítő, hogy egyesek azt képzelik, a liturgia bevezetői eleve rosszhiszeműen, az egyházat romboló szándékkal lépnek fel.

Nagy a felelőssége azoknak, akik vállalták a próbagyülekezet szerepét. Mert egy új forma csak akkor lehet meggyőző egy adott – ellenséges, közömbös, de még akár jóindulatú – közegben, ha a liturgiát jól végzik: ha értelmesen, és nem dadogva vagy elhadarva mondják a szöveget, ha tisztán énekelnek, ha határozottan segítik a gyülekezet megszólalásait, ha érezni lehet minden pillanatban, hogy a lelkész(ek) és egyéb szolgálattevők minden porcikájukkal részt vesznek a szertartásban, értik, tudják, szeretik, amit csinálnak.

Tehát amíg a lelkési kar nagy része nem akarja vagy nem tudja megérteni, miről van szó, addig az ügy bizony majdhogynem halálra van ítélve. És mivel minden lelkész túlterhelt testileg-lelkileg, különösen nagy elhatározásra és elkötelezettségre van szükség ahhoz, hogy ezzel elmélyülten foglalkozzanak. Ezért nagyon fontos, hogy LMK-

üléseken és egyéb alkalmakon minél többször, értő módon beszéljünk a témáról.

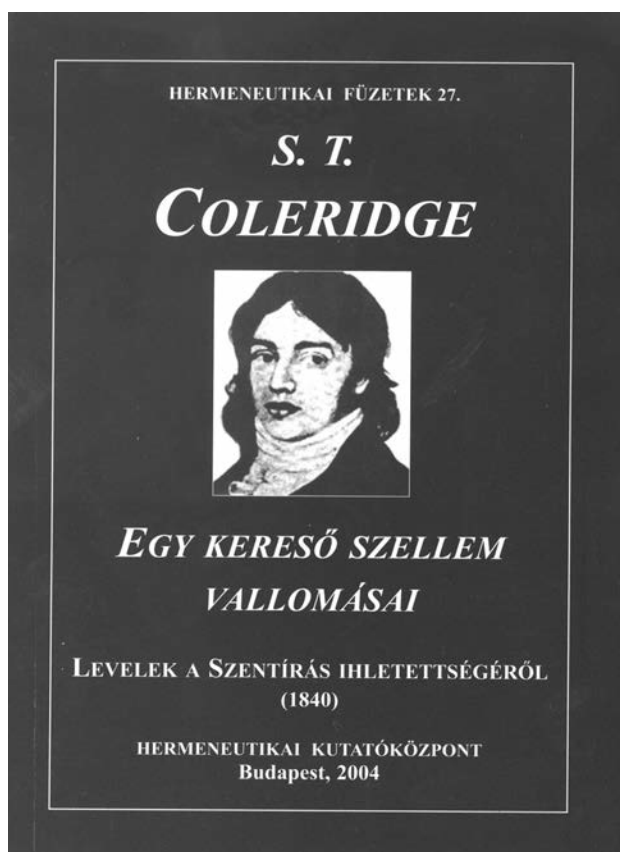
A magyarországi evangélikusok körében – puritán református hatásra – elterjedt az a vélemény, hogy az istentiszteleten csak az a fontos, ami az értelmünkhöz szól, minden egyéb fölösleges cifraság. Ezekre az emberekre liturgia melletti érvekkel hatni pontosan ezért nemigen lehet. De ha egyszer részt vesznek egy *jól végzett* liturgikus istentiszteleten, talán megérik azt, hogy más is létezhet az igehirdetésen kívül, ami nem több, nem kevesebb, egyszerűen más, és az Isten-élményt gazdagabbá teszi.

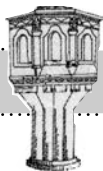
Sokaknak az is kifogásuk az új liturgiával szemben, hogy túl sok aktív szerepet ad a gyülekezetnek; szerintük ezek a válaszolgatások megzavarják a gyülekezeti tagokat. Valóban kortünet, hogy az emberek többsége inkább fogyasztó szeretne lenni, akár a tévé előtt, akár a templompadban. Úgy gondolom, minél inkább otthonosan érzi magát valaki egy közösségben, annál kevésbé zárkózik magába, annál inkább hajlandó interaktivitásra. Persze ezt is sok tapintattal és fokozatosan lehet csak bevezetni. Egy idő után ez is olyan természetessé válhat, mint a Hitvallás, a Miatyánk vagy az Ámen közös mondása (amelyek néhány évtizeddel ezelőtt szintén vihart kavartak). Ebből is látszik, hogy a liturgia jövője azon múlik, hogyan neveljük a mai fiatalokat és a teológusokat. Tíz-húsz év múlva számukra sok olyasmi magától értetődő lesz, ami ma még sokak számára szokatlan.

MEGJELENT

S. T. Coleridge: *Egy kereső szellem vallomásai. Levelek a Szentírás ihletettségéről (1840)*. Hermeneutikai Füzetek 27. Hermeneutikai Kutatóközpont. Budapest, 2004.

Coleridge bálványokat dönt le, azaz meglátja és lerombolja az eredetileg bálványellenes protestantizmus maga-teremtette bálványait. A bálványoknak meg kell halni, hogy a szimbólum újra élhessen. (Paul Ricoeur)

HÚSVÉT ÜNNEPE UTÁNI 1. VASÁRNAP (QUASI MODO GENITI)

• *Ez 11,19–21*

Ezékiel nevének jelentése: „Erősítse az Úr!” A gyermek születésekor hangozhatott el ez a kívánság. Az érzékeny természetű, sebezhető prófétának élete és tevékenysége folyamán szüksége is volt erre az áldáskívánásra. Az Úr „emberfiának” nevezi gyarló emberi mivoltáért.

A próféta tevékenységét Jójákin király fogságba kerülésekor, az úgynevezett első deportációkor kezdi Kr. e. 598-tól, és folytatja 27 éven át lankadatlanul Kr. e. 571-ig.

Elhívását papként kapta. Jól ismerhette a jeruzsálemi vallási, társadalmi, politikai viszonyokat. Hűséggel tesz eleget küldetésének a fogságban is. A Kebár-csatorna mellett letelepített, szinte egy tömbben élő honfitársai körében végzi Isten megbízottjának tevékenységét.

Személyisége a szenvedélyes ítélethirdetésben és aggódó együttérzésben, Isten igazságának és kegyelmének remélésében fejeződik ki a legszebben.

Izrael elleni jövendölésében a jellegzetes papi gondolkodásmód a jellemző. A vallási és társadalmi bűnököt már-már vérontásnak tekinti.

Az idegen népek elleni próféciaiban Isten igazságának érvényesülése cseng.

Isten kegyelmi ajándékai közül nagyon fontosnak tartja az új szívet.

Az eljövendő kort is képes megrajzolni, amelyben a Dávid házából származó király Isten akaratának megfelelően él és uralkodik.

A könyv 11. részében ítéletről és kegyelemről szól a prófétai jövendölés. Az ítélet Júda előljáróira vonatkozik, akik gonoszságot terveznek, és rossz tanácsot adnak. A kegyelem a fogságból hazaérkezők új, Istentől megújított életformáját vetíti előre.

A 19. versben az Úr azt ígéri, hogy az új életformához ő fogja megadni az indítást. Kicseréli a régi „motort”, szívet ajándékoz a hazatérteknek, megtérteknek. A megújítást, megújulást tehát Isten indítja el. Kicseréli az érzéketlen,

működésképtelen kőszívet, ami nem képes eleget tenni az Úr elvárásainak, nem tud együtt dolgozni Isten akaratával. Hússzívet ad, amiben benne vannak azok az ajándékok, amelyek értelmet és életet adnak a törvénynek. A törvény Jézus Krisztus tanítása szerint szeretet, ami a megújított és megújult embertől Isten és a felebarát felé mutat, árad. Az Istentől elindított új életforma tehát a szeretet gyakorlása a hitéletben és a közösségi, társadalmi életben. Hússzívra van szükség, mert a kőszív képtelen kitágulni, hogy magába fogadja a fentről, Istentől alászálló szeretetet, és összehúzódní sem képes, hogy kilövellje, az élet érrendszerébe juttassa a szeretetet.

Az új szív, az Istentől ajándékozott hússzív csak akkor működhet teljes kapacitással, ha az érrendszer, a lélek is megújul. Az Úr új lelket is kíván ajándékozni a hazatérteknek (=megtérteknek), hogy egy csepp se vesszen kárba abból, amit a megújított, megújult szív magából éltető elemként kilövell. Így válik harmonikussá az élet.

A 20. vers szerint az Isten által megújított, harmonikusvá vált élet elégséges erőt nyer ahhoz, hogy az Úr törvénye ne tiltások halmaza legyen. A tiltások az embert rettegésben tartják, félelmet keltenek benne. Az új életformában azonban nincs helye a rettegésnek, félelemnek. Magától értődvé válik Isten rendelkezéseinek, törvényeinek nemcsak egyszerű betartása, hanem megélése is.

A hússzívvvel és új lélekkel megajándékozottak, megáldottak közössége alkotja Isten népét. Ennek a népnek az Úr az Istene. Isten nem csak egyszerűen uralkodik, követelődik, újabb és újabb követelésekkel áll elő, hogy ítélhessen. Az Úr elsősorban gondoskodik népéről, őrzi és megőrzi azt, és áldó szeretetével uralkodik. A népe pedig megéri, felismeri, megismeri és elismeri Istenét. Ezzel az Istentől elhívott nép közösséget alkotó ereje (a szeretet és annak következményei, gyümölcsei) méginkább kiteljesedik, kiterjed, mert ennek a közösségnek Isten is a tagja. A kapcsolat a hússzívvvel és új lélekkel megáldottak és Istenük között közvetlenné válik (imádság), de közvetlenebbé válik a nép tagjai között is (bizalom, megértés). Isten népe oda tud állni Ura színe elé, és kész hozzátérni a hívó szóra félelem nélkül, mert a jövője nem ismeretlen számára (örök élet).

Egészen más a helyzetük azoknak, akik elutasították Isten megújító kegyelmét (21. vers). Ők a könnyebb részt választották, hiszen bálványisteneket csak időnként kell tiszteletükkel kitüntetniük egy-egy áldozás erejéig. Az áldozatbemutatás inkább jelentett szórakozást, mint lelki elmélyülést.

Isten nem tűr el ilyen közeledési próbálkozást. Elítéli azt. Egyelőre még csak figyelmeztetés a 21. vers, és ugyanakkor kegyelem és irgalom is az Úr részéről. A tettek fejre olvasása nem azonnali cselekvés ugyan, de ami késik, nem múlik. Isten időt adott a hússzív és új lélek elfogadására. Időt adott az új értékrend felállításához, amelyben a bálvány is az őt „megillető” helyre kerül (alkohol, kábítószer, emberek közötti különbségtétel stb.). Az ítélet említése inkább Isten megőrizni akaró szeretetét jelenti egyelőre, mintsem rémítgető fenyegetést. Egyelőre még a türelmes Atya inti szeretett gyermekét.

A tettek fejre olvasása az egyes személyre vonatkozik. Mindenki a saját büntetését kell elviselje. A felelősséget nem lehet elhárítani. Hiábavaló próbálkozás az Úrtól is elfogadott bűnbakot keresni. Senki sem bújhat az ujja mögé, és senki sem szabadulhat meg a saját árnyékától.

Ezékiel próféciarészletére úgy kell figyelniük, mint akik fogságban élünk, kiszolgáltatva a bűn csábító kísértéseinek, de akik ennek ellenére tudják, hogy Uruk nem feledkezett meg róluk. Íme, újból üzent, újból válaszolt kérdéseinkre. Ő meghallja és meghallgatja jajkiáltásainkat, és elénk tárja a megoldást.

Daragus Endre

HÚSVÉT ÜNNEPE UTÁN 2. VASÁRNAP (MISERICORDIAS DOMINI)

• *Ez 34,1–16*

A VASÁRNAP JELLEGE

A húsvét után következő 50 nap a keresztény egyházi esztendőben – egészen különös hangsúllyal – az örvendezés időszaka. A Golgotán elvérzett töviskoronás király feltámadása olyan öröm, mely kihat az egész életre, de különösen is a húsvét utáni vasárnapokra. Az apostolok tanúi voltak a húsvéti diadalnak, az első keresztények pedig feltétel nélkül hittek a közöttük és számukra megszólaló húsvéti bizonyágtételnek. Innen van, hogy a bizonyágtétevő apostolok és a bizonyágtételt elfogadó hívek a húsvéti örömben egybekapcsolódtak. Ezt az örömet és diadalt fejezi ki ennek az időszaknak a liturgikus színe, a fehér.

A vasárnap a nevét az ősi introitusból kapta: „Misericordias Domini cantabo in aeternum”, *Uram, kegyelmes tetteidről éneklek örökké.* (Zsolt 89,2) A vasárnap jellege azonban az ógyházi lekción alapján, a jó pásztor címben foglalható össze. Ezért szokták ezt a vasárnapot a jó pász-

tor vasárnapjának is nevezni. És valóban, ha végigtekintünk a liturgia hármass pillérén – az ősi introitus, a kollektaimádság és az ógyházi lekción mondanivalóin –, azt látjuk, hogy az Úrnak irgalmassága és a jó pásztor motívuma fonódik egybe és szabja meg a vasárnap jellegét.

A TEXTUSRÓL

Kr. e. 587. A Jeruzsálem ellen indított második ostrommal véglegesen elpusztul a város. Ezékiel, aki az első, 597-es hadjárat alkalmával került Babilonba, most itt, a foglyok között kapja a hírt a végleges pusztulásról. A hír vétele után elmondott első prédikációjában megindokolja az összeomlást: nem volt elég a nép bűne, hibásak voltak a pásztorok is. A pásztorok magukat legeltették, nem a népet. A pásztorok kötelességei is vannak, nemcsak jogai, de Izráel pásztorai nem teljesítették kötelességeiket. A gyenge juhokat több táplálékkal kellett volna erősíteni, a beteget gyógyítani, a törött végtagokat bekötözni, a vihar vagy vadállat támadása miatt szétszóródottakat visszaterelni, az elcsatangoltakat megkeresni. De ennek a népnek most nem csak a bűnét kell leleplezni, hanem bizonyosságot kell tenni az Úr szava alapján Izráel megtartásáról, jövőjéről. Ítélet és kegyelem hangzik itt is, mint minden próféciában, ebben a kötelező sorrendben.

A gonosz és a jó pásztorról szóló 34. rész távol áll minden általunk ismert vagy elképzelt idillikus, pasztellszínekkel ecsetelt pásztorképtől. Erőteljes vonásokkal rajzolta meg, hogy mennyire hűtlenek voltak Izráel pásztorai, és azt, hogy miképpen veszi a maga kezébe az Úr népének, nyájának együttesen, és juhain egyenként a vezetést. Maga az Úr lesz a nép pásztorja. A 13. vers új exodust ígér: az Úr összegyűjti szétszórt népét, és hazaviszi őket őseik földjére, ahol jó legelőt talál a nyáj.

A SZÓSZÉK FELÉ

Jaj Izráel pásztorainak! Bár Isten nyilvánvalóan a nép vezetői, királyai, pásztorai, papjai, bírói, prófétái ellen szól, nem azt akarja mondani, hogy a pusztulás csupán az uralkodók felelőtlen vezetésének tulajdonítható, hanem azt, hogy Izráel népének minden tagja felelőtlenül járt el a rábízottakkal szemben. Ezért most senki sem vonhatja ki magát Istennek az igében közölt szemrehányása alól.

Azt kell először az ige alapján megvizsgálnunk, hogy miképpen viszonyul egymáshoz életünkben a *munka* és a *szolgálat*. Ma közülünk senki sem vádolható azzal, hogy henye életet folytat, és az ige arról beszél, hogy Izráel pásztorai is legeltettek, ruházkodtak, uralkodtak. Nézzünk szét magunk körül! Lázás tevékenységgel telik életünk. Munkahelyünkön, családjunkban, egyházunkban nincs is azzal baj, hogy ne fejtenénk ki elég energiát – sőt meg is vagyunk elégedve magunkkal –, mert mindazt, amit végzünk, telje-

sítményben, hozamban, hatékonyságban mérjük. És közben csak magunkra gondolunk. Ma már jó családapának vagy jó lelkipásztornak azt tartjuk, aki ügyesen tudja igazgatni és fenntartani magát és családját. De ez még mindig csak az, amiről az ige azt mondja, magukat legeltették. Ha a munkám nem megy át a másokért végzett szolgálatba, hűtlen pásztor vagyok. Amikor kilépek magamból és családomból – de gyülekezetemből is –, és meglátom a körzeten kívül álló rászorulókat, akkor változott át a munkám szolgálattá. Mindenekelőtt ezt várja el tőlem Isten.

Amikor ennek az igének a fényében meglátjuk magunkat mi, akik nem tudunk a munkától a szolgálatig, az ösztöni élettől a felelős életig, az uralkodástól a pásztori vezetésig eljutni, Isten tulajdonképpen egyetlen bűnt vet a szemünkre: az önzést. Ezért jön Isten számonkérése ellenünk. És mégis, ebben az igében nem mi vagyunk a fontosak, hanem a nyáj. Isten ellenünk jön, de a nyájért, népének érdekében teszi ezt.

Én magam keresem meg nyájamat. Amikor Izráel jómódú volt, népi életének teljességében, gazdasági helyzetének egyensúlyában, a pásztorok elszélesztették a népet. Most, hogy ez az Izráel mint nép, mint közösség nincs, maga Isten veszi kezébe népének sorsát.

Az egy pásztor–sok pásztor kérdése nem is olyan egyszerű. Nehéz kimondani, hogy Isten kiábrándult belőlünk, megunt minket és megfoszt tisztségünktől. És ha ki is mondjuk, nem tudjuk levonni következményét. Pedig ez az ige azt kéri, hogy egyházam, családom életét, sorsát tegyem le az egy pásztor kezébe, és lássam be, hogy még az én hűtlenségem sem foszthatja meg ezeket a közösségeket jövőjüktől, ha Isten maga meg akarja tartani azokat.

Mert Izráel életében egyetlen pásztor sem bizonyult hűségesebbnek, ezért Isten mint egyetlen pásztor gondoskodik népéről. Ott áll elszéledt juhain között (12. v.), és ez a biztosítéka annak, hogy a nyájnak van jövője. Azonban ez a pásztor nem csak szelíden terelgető őriző, hanem fenségével, hatalmával és dicsőségével áll ott népe között. Ez pedig megnyugvást ad.

Az utolsó (16.) vers nemcsak összefoglalja azt, amit Izráel népének bátorításként meg kellett hallania, hanem többletüzenetet is tartalmaz. Azt, hogy Istennek nemcsak az egész nyájra van gondja, hanem egyenként a juhokra is. És ebben a versben tisztábban ismerjük fel annak az arcát, aki mint dávidi király-pásztor Jn 10-ben így szól hozzánk: *én vagyok a jó Pásztor*, és annak, aki a Lk 15,4–7-ben utána megy a századik juhnak.

Jézus a jó Pásztor. Ő az egyetlen igazi Pásztor. Ezt a megkülönböztető jelzőt azért veheti igénybe, mivel előzetesen semmit sem kér az övétől. Az ő stratégiája fordított. Mielőtt valamit kérne tőlünk, előbb mindenét nekünk adta. Ő azért nyerte el Istentől a pásztorbotot, a nyáj feletti hatalmat, mert előzetesen báránnyá lett és elhordozta a világ bűnét. Azáltal, hogy odaadta életét érettünk, kiszakított minket az elszigeteltségünkből, magányosságunkból, és egyben megmentett minket a cél nélküli bolyongástól. Jézus azért vállalta az áldozati bárány szerepét, hogy

megbékítsen minket Istennel, a mi teremő Urunkkal és a mi embertársainkkal.

Ezt a pásztori szolgálatot várja el tőlünk is.

IRODALOM

Kozma Zsolt: *Alkalmas és alkalmatlan időben*. 1993.
Jubileumi kommentár. Kálvin Kiadó. Budapest, 1995.

Zelenák József

HÚSVÉT ÜNNEPE UTÁN 3. VASÁRNAP (JUBILATE)

• *Ézs 65,17–19(24–25)*

VASÁRNAP JELLEGE

A húsvét és pünkösd közé eső héthetes örömidő pünkösd ünnepének az előkészítő ideje. A Jézus Krisztus feltámadásában kapott új lehetőség (újjászületés), valamint ebben az új életben, újjászületésben ajándékként kapott isteni kegyelem és irgalom igazi bensőséges lelki örvendezésre indítja Isten gyermekeit. Olyan öröm ez, amire a lelki stabilitás jellemző, melynek alapja a Krisztusban való meggyökerezés, eredménye, gyümölcsei pedig a szeretet, a világban való kitartás, az embertársak felé való fordulás.

GONDOLATOK A TEXTUSHOZ

Ebben a textusban az új égre és az új földre való utalás a remény kifejezése, isteni ígélet, evangélium. Krisztus az, aki által minden újjáteremtetik, mert a régiek megromlottak, és ez az újjáteremtés nemcsak szívekben megy végbe, hanem kozmikus jellegű is. Erre az Ószövetség is utal. Pál is azt mondja, hogy az egész teremtett világ sóhajtozik és várja Isten fiainak megjelenését (Róm 8,19). Ez azt jelenti, hogy az egész „ktiszisz” is megújul. (Karner Károly)

17. vers. Már Deutero-Ézsaiás hirdette, hogy az ég és a föld elmúlnak, és csak Jahve üdvössége örökkévaló (51,6). Itt a próféta arról beszél, hogy a Teremtő teremtését újrakezdi (Volz). „Ég és föld” mint kifejezés az egész teremtett világot átfogja, elsősorban annyiban, amennyiben az az ember lakóhelye. Tehát nem arról van szó, hogy Isten kijavítja, vagy megjavítja azt a világot, amelyben az ember lakik, hanem hogy azt egészen újjáteremti: ez mutatja éppen az eszkatologikus üdvkort (vö. Jel 21,1–2; 2Pt 3,13). A világ újjáteremtésének képzete mögött a bűn hatalmának, a sátán birodalmának, az egész teremtett világ tökéletes megromlásának a felismerése áll. Ezért kapcsolódik az újjáteremtés képzete azzal a másikkal, hogy senki sem emlékszik rá és nem is idézik vissza emlékezetét. Üdvös-

ség csak akkor támadhat, ha a jelenlegi világ teljesen elmúlik, tehát nem csak a szívek megújulására van szükség (vö. Jer 4,3). Ebben a textusban a hangsúly azonban nem a régi világ elmúlásán, hanem az újnak a teremtésén van. A 17b és a 18. versek arra mutatnak rá, hogy az új világ Isten teremtése, a háromszoros „bárá” ezt különösen is kiemeli. Ézsaiás próféta itt elsősorban vigasztalni akar, hogy felemelje és lelkiileg erősítse a szorongatott helyzetben élő gyülekezetet.

18. vers. Az új teremtés középpontja az új Jeruzsálem, Isten városa, ahol a szenvedést hangos vigasság váltja fel, annyira, hogy egyetlen ünnepnappá olvadnak össze a napok a hívők számára.

19. vers. Isten maga fog vigadni Jeruzsálem felett, és örülni fog népe életének, amelyből eltűnt minden siralom és kiáltás.

Ezekben a versekben nem a világ végéről, elmúlásáról van szó. Az új teremtés ezen a földön valósul meg. Az üdvösség itt még nem túlvilági keretek között jelenik meg, hanem úgy, amint azt egy sokat szenvedett ország egyszerű emberei várták.

Történeti értelmében a textus a belső ellenségeitől szenvedett ószövetségi gyülekezetet vigasztalja azzal az üzenettel, hogy Isten az egész világot újjáteremti, a gyülekezetet, Jeruzsálemet is, úgy újítja, hogy örvendezhessen felette. Az újszövetségi gyülekezetnek ez azt mondja, hogy a világ és Isten népe számára ez az újjáteremtés Krisztusban teljeseedik be. A mai gyülekezetet is emésztí és belsőleg gyengíti a hűtlenség, hitehagyás és belső erőtlenedés. Ez a textus azzal vigasztal, hogy Isten újjáteremti népét is. Újjáteremti a világot annyira, hogy a régire nem fog senki sem emlékezni. A gyülekezet is erre az új teremtésre, az új Jeruzsálemre tekint.

AZ IGEHIRDETÉS FELE

Mi a Szentírásból és Jézus Krisztustól úgy tanuljuk, hogy Isten igényét mindig egy személyhez közvetlenül intézi. Soha nem vész el általánosságokban. Amikor az egész világot meg akarja szólítani, akkor sem „a világba” beszél, hanem egy kiválasztott nép életén keresztül szól. Amikor megváltotta a világot, akkor is Jézus Krisztuson keresztül szólította meg, és mindig egy jelenlevő valakit szólított és szólít meg. S mindig azt mondja el az igehirdetőn keresztül, ami az ő életére vonatkozik. Amikor Isten valakit megszólít, akkor nemcsak az eszkhatonban történő dolgokról beszél vele, hanem a jelenvaló embernek a jelenvaló dolgokról szól. Amikor az exegézis értelmében itt a földről és égről van szó, akkor az ember lakóhelyéről van szó, rólam, a gyülekezetéről, a gyülekezet életéről, amely szintén beletartozik a világba, a kozmoszba, az emberek lakóhelyébe. Az igehirdetésünk egészséges irányú akkor lesz, ha elmondja, hogy Isten új világot teremt bennem és a gyülekezetben az ige által, mert az első teremtett világot a mi bűnünk megromtotta. Eb-

ből úgy lesz új ég és föld, hogy Isten kiszabadít a bűnnek és a gonosznak hatalmából. Igehirdetésünknek e textus alapján a gyülekezetünkön belül való mondanivalóját kell hangsúlyoznia a gyülekezet felé. A bevezetésben elmondhatjuk, hogy Isten igéjével ma a gyülekezetben teremt, mégpedig aláhúzva azt, hogy Isten az ő igéjével teremt.

– Isten újat akar teremteni. Itt elmondhatjuk, hogy Isten miért akar újat. Azért, mert a bűn a régit elrontotta. Én is „újat” akarok, de amit én teszek, az soha nem lesz „új”. Amit Isten újjáteremt, az a teljes örömmel a világa, mert amit Isten teremtett, az „íme, igen jó”.

– Ezt az új világot Isten teremti Jézus Krisztus által és Jézus Krisztusban. (2Kor 5,17; Zsid 11,10)

– A gyülekezetben teremti Isten az újat. Jeruzsálemben készít vigasságot az Isten. Ez az új a mi örömünk.

Az igehirdetés azzal fejeződhetne be, hogy Isten akarja az újat benned, bennem, a gyülekezetben mint közösségben is. Az, hogy az újjáteremtés a te/én újjászületésünkön történik, nemcsak a templomkapuig tart, hanem Isten csodálatos munkája tovább folytatódik az életben és mindennél. „Annál inkább vagy áldás mások számára, minél inkább megáld az Isten.” (Luther)

Húsvét azt jelenti, hogy Jézus Krisztusban mi is újonnan születhetünk, és az egész föld számára kinyilvánítja Isten ezt a kegyelmét. Erre a kegyelmére figyelmezteti Isten a gyülekezetet és felhangzik felé – jubilatére téve a hangsúlyt –: örüljete és örvendezete azoknak mindörökké, amelyeket teremtett és teremthet az Isten. Örvendezete azon, hogy Isten teremtése szüntelenül folyik és Krisztus uralma rejtve történik velünk, bennünk, általunk.

VÁZLAT

1. Isten újat teremt.
2. Krisztusban teremtett újat.
3. Ez az új a mi örömünk.

IRODALOM

Jubileumi Kommentár II. Budapest, 1995.

Köncze G. Árpád

HÚSVÉT ÜNNEPE UTÁN 4. VASÁRNAP (CANTATE)

- *Zsolt 96,1–13*

Kollekta imádság: Drága jó Istenünk, aki híveid szívével ugyanazon indulattal töltöd el, add meg népednek, hogy akaratodat örömmel cselekedje, neked teljes szívvel énekeljen zsoltárokból és énekekben, és e mulandó idő nyug-

talanságai között ott keressen menedéket, ahol igaz öröm uralkodik, a mi Urunk Jézus Krisztus által.

Cantate vasárnapjának neve az ősi introitusból, a 98. zsoltár kezdő szavából származik: Cantate Domino canticum novum. A húsvét utáni időben a megváltás – feltámasztás – felett érzett öröm fokozódik, és énekekben, dicsőítésben és magasztalásban jut kifejezésre.

Mi az ének? A csordultig telt szív kitörése. Leginkább akkor énekelünk, ha lelkünk tele van örömmel, és azt egyszerű prózai szóval nem tudjuk tökéletesen kifejezni. „Az ének, zene Isten adománya, mely a kifejezhetetlent is ki tudja fejezni.” (Lengyel: *Az egyházi év liturgiája*) Amikor erdélyi gyülekezeteink a Járosi–Kiss Béla által összeállított liturgiát bevezették, leginkább idősebb lelkipásztorok részéről hangzott el ellenvetés. Túlságosan „katolikusnak” vélték. Ma már el sem tudjuk képzelni istentiszteleteinket ez úgynevezett „énekes liturgia” nélkül. Meggazdagodott liturgiánkban nem csupán a „szebb formát” kell látnunk, mert ennél sokkal többről van szó benne. Bach Máté-passiója is szép a szó legigazibb értelmében, de több ennél. Az ige szól benne. A liturgia – és benne az éneklés is – igehirdetés. Világosan kell látnunk azt is, hogy a keresztyény, megváltott ember számára nem közömbös, hogy milyen éneket vall magáénak, és nem mindegy az sem, hogy milyen lélekkel éneklé azt. Krisztus visszajövetele és velünk való lakozása új ének éneklésére készítet, ami nem egy új ének, illetve egy új melódia megtanulását jelenti, hanem azt az örvendező éneket, mely mindig újra felcsendül az egyházban, amikor és ahol Istennek a csodálatos hatalmát, csodatevő erejét és Krisztus feltámasztását újra megpasztaljuk. (*Das Kirchenjahr*, 74. o.)

A perikópák nem magával az énekléssel foglalkoznak, hanem az új éneket lehetővé tevő új étellel. Régi éneket énekelünk, vagyis régi lélekkel, az óember természetével, anélkül, hogy a Krisztusban nyújtott kegyelmet elfogadtuk volna. Ezért az introitusban felhangzó parancs: énekeljétek új éneket, azt jelenti: „újuljatok meg és így énekeljétek és így magasztaljátok az Urat”. (Kiss Béla: *Perikopaharmónia*, 67–68. o.)

A 96. zsoltár Jahvét mint teremtőt, királyt, a mindenség urát magasztalja nagy ujjongással. Az Ézs 40–66-tal való kapcsolatok miatt a zsoltárt többen fogság után keletkezettnek tartják (Pálfy, Gunkel). Három részre tagolódik: 1–6. Hirdessétek napról napra szabadítását. Az egész földet hívja a zsoltáros Isten magasztalására. Az „új ének” lehet maga a zsoltár, amelyet eddig még nem énekeltek, lehet egy újabb bizonyágtétel Isten kegyelméről. 7–9. Resz-kessen színe előtt az egész föld. Minden nép hódoljon meg Jahve előtt és hozzon ajándékot neki. 10–13. Jahve az egész föld királya, minden nép sorsát ő irányítja és ítéli meg. (A zsoltár más felosztását lásd Pálfy Miklós: *A zsoltárok könyve*, 87–91. o.)

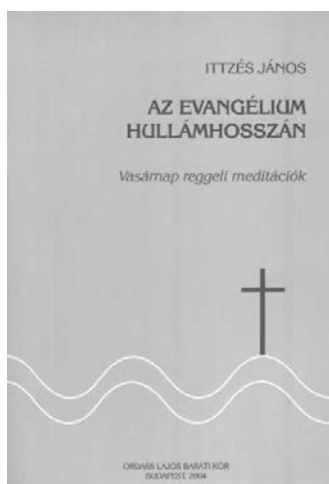
Erdélyi énekeskönyvünk egyik régebbi kiadásának előszava szerint éneklő egyház vagyunk. Szeretünk énekelni. Lelkünk túlcserélődött élményei, életünk eseményei dalra, éneklésre fakasztanak. Való igaz, itt a „végeken” inkább a siratóének ismerős. Siratjuk önmagunkat, mostoha sorsunkat, siratjuk egyre inkább homályba vesző múltunkat, régi emlékeinket. Néha ugyan szeretnénk mi is „fűzfákra akasztani hegedűnket”, de ezek az énekek életnek minket. Sokunknak kellett nagy árat fizetni ezekért az énekekért.

Most húsvét után vagyunk. Pál szavai minket is biztatnak: (...) *amiképpen Krisztus feltámadt a halálból, (...) úgy mi is új életben járjunk.* (Róm 6,4) Új élethez új ének. Miért énekeljünk? Reményik Sándor: *Csendes csodák...* „Ne várj nagy dolgot életedbe / Kis hópelyhek az örömök, / Szitáló, halk szíromcsodák. / Rajtuk át Isten szól: jövök.”

Annyiszor megérettük, megérezzük Isten jelenlétét életünkben! Uraink asztaláról lehulló morzsák láttán is lehet és kell is énekelnünk, mert tudjuk: „Isten kezében vagyunk, és ott vagyunk legjobb helyen” (Bartalis), ezért *beszéljétek el dicsőségét a nemzeteknek, csodáit minden népnek!* (Zsolt 96,3)

Homiletikai feldolgozása megtalálható: *Lelkipásztor* 1955/4. 245–249. o., 1963/3. 193. o., 1977/3. 191. o. és 1985/3. 186–189. o.

Kiss Béla

MEGJELENT

Ittész János: *Az evangélium hullámhosszán* című kötete az Ordass Lajos Baráti Kör kiadásában.